

๗. ปลาชขาดก (๓๐๗)

๒๕. “อเจตน์ พุราหมณ อสุณนุต์
ชาโน อชานนุตมิมิ ปลาส์
อารทฐวีริโย ฐุมปฺปมตุโต
สุขเสยฺยํ ปุจฺฉสิ กิสฺส เหตุ.

๒๖. ทูเร สุโต เจว พุรหา จ รุกฺโข
เทเส จิตฺ ภูตนิवासฺรูป
ตสฺมา นมฺสฺสามิ อิมํ ปลาส์
เย เจตฺถ ภูตา เต ธนฺสฺส เหตุ.

๒๗. โส เต กริสฺสามิ ยถานุภาวํ
กตญฺญตํ พุราหมณ เปกฺขมาโน
กถํ หิ อาคมฺม สตํ สกาเส
โมฆา เต อสุสฺส ปรีฬนฺหิตานิ.

๗. ปลาชขาดก (๓๐๗)

๒๕. “พราหมณ์ ท่านก็รู้ถือว่าต้น
ทองกวาวนี้ ไม่มีจิตไม่ได้ยินเสียง
และไม่มีความรู้สึก แต่เพราะเหตุไร
ท่านจึงพากเพียรพยายาม มิได้มี
ความประมาท เผ้าถามการนอน
อันเป็นสุขเสมอมา.

๒๖. พราหมณ์ ต้นไม้ใหญ่นี้ ปรากฏ
เลื้องลื้อไปในที่ไกลทีเดียว ยืนต้นอยู่
ในภูมิประเทศอันราบเรียบ ชะรอย
จะเป็นที่สิ่งสถิตอยู่ ของเทพยดา
เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงนอบน้อม
บูชาต้นทองกวาวนี้ และเทพยดา
ผู้สถิตอยู่ที่ต้นไม้นี้ เพราะเหตุแห่ง
ทรัพย์สิน (คือจักนอบน้อมอย่างไร
เหตุผลก็หามิได้).

๒๗. พราหมณ์ เรานั้นมาคำนึงถึง
ความกตัญญูรู้คุณ จักทำตอบแทน
แก่ท่าน ตามสมควรแก่อำนาจภาพ
เพราะว่า การที่ท่านมาดิ้นรน
ขวนขวายอยู่ในสำนัก ของสัตว์บุรุษ
จะเปล่าประโยชน์เสียอย่างไรได้เล่า.

๒๘. โย ดินทุรุกุขสุส ปโร ปิลกุโข
 ปรีวาริโต ปุพพยญโธ อุพาโร
 ตสเสว มุลสมิ นิธิ นิชาโต
 อทายาโท คจฉ นั อุฑธราหิ”ติ.

๒๘. ตันเลียบใจ อยู่เบื้องหน้าตันมะพลับ
 ล้อมรั้วรอบตัน มหาชนเคยบูชา
 ยัญเป็นตันไม้โอฬารยิ่ง ขุมทรัพย์
 ไม่มีทายาท เขาฝังไว้ที่โคนตันเลียบ
 นั้นเอง ท่านจงไปขุดเอาทรัพย์นั้น
 ขึ้นมาเถิด”.

ปลาซชาติค สดุดม.

ปลาซชาติค ที่ ๗.

๘. ปลาสาชากวณฺณา (๓๐๗)

อเจตน์ พุราหุณฺณ อสุณฺนุตนฺติ
อิทํ สตุถา ปรีนึพพานมณฺเญ นึปนฺโน
อานนฺทเหตุเรโร อารพุก กเถสิ.

โส หายสุมา “อชฺช รตฺติยา
ปฺจุจฺจสมเม สตุถา ปรีนึพพายิสฺสตี”ติ
ณฺตวา “อหณฺจมุหึ เสโข สกรณฺเณโย,
สตุถุ จ เม ปรีนึพพานํ ภาวิสฺสตี,
ปณฺจวีสตี วสุธานี สตุถุ กตํ
อุปฺภูจฺจานํ นึปนฺลํ ภาวิสฺสตี”ติ
โสกาภิกฺขุโต อุยฺยาโนวรเก กปีสึสํ
อาลมฺพิตฺวา ปโรทึ.

สตุถา ตํ อปฺสฺสนฺโต “กหํ ภิกฺขเว
อานนฺโท”ติ ปฺจุจฺจิตฺวา ตมตฺถํ สุตฺวา
ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา โอวทิตฺวา “กต-
ปฺจุฉโยสิ ตฺวํ อานนฺท ปธานมฺนุญฺช
ชึปฺเป โหหึสิ อนาสโว มา จินฺตยิ,
อิทานิ ตยา มม กตํ อุปฺภูจฺจานํ

๙. พรรณนาปลาสาชาก (๓๐๘)

พระศาสดา บรรทมบนพระแท่น
เป็นที่ปรีนึพพาน ทรงปรารภพระ
อานนทเถระ ตรัสพระธรรมเทศนา
นี้ มีคำว่ พราหฺมณฺ...ไม่มีจิตไม่ได้ยินเสียง
เป็นต้น.

ความพิสดารว่า ท่านผู้มีอายุ
นั้น ทราบว่า “เวลาใกล้รุ่งคืนวันนี้ พระ
ศาสดาจักปรีนึพพาน” คิดว่า “ก็เรายัง
เป็นพระเสขะ (ยังต้องศึกษา), มีกิจที่พึง
กระทำ และพระศาสดาของเราจัก
ปรีนึพพาน, เราทำการปรนนิบัติพระ
ศาสดาตลอดเวลา ๒๕ ปี คงจักไ้ผล”
ดังนี้ ถูกความโศกเศร้า ครอบงำ
เหนียวกลอน ร้องไห้อยู่ที่ประตูห้องน้อย
ในอุทยาน.

พระศาสดา เมื่อทอดพระเนตรไม่เห็น
พระอานนทจึงตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย
อานนทไปไหน” ทรงสดับเนื้อความ
นั้นแล้ว รับสั่งให้เรียกพระอานนทมา
ตรัสสอนว่า “อานนท เธอได้ทำบุญไว้
แล้ว เธอจงประกอบความเพียรเกิด

ก็การณา นิปผลํ ภวิสฺสติ, ยสฺส เต
ปุกฺกุเพ สราคาทิกาเลปิ มม กตํ
อุฏฺฐาณํ นิปผลํ นาโหสิ”ติ วตฺวา
อตีตํ อหริ.

จะเป็นผู้สิ้นอาสวกิเลสโดยฉับพลัน เธอ
อย่าคิดกังวลไปเลย บัดนี้ การปรนนิบัติ
ที่เธอทำแก่เราแล้ว จักเป็นสิ่งไร้ผล
เพราะเหตุไรเล่า, ในชาติก่อน การ
ปรนนิบัติที่เธอทำแล้วแก่เรา แม้ในกาล
ที่ยังมีราคกิเลสก็ยังไม่ไร้ผล” ดังนี้
แล้วทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

อตีเต พาราณสียํ พุรหุमतฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพรสิตฺโต พาราณสีโต
อวิทุเร ปลาสรุกฺขเทวดา หุตฺวา
นิพฺพตฺติ. ตทา พาราณสีวาสิโน
เทวต้ามงฺคฺลิกา อหฺสุํ นิจฺจํ
พลีกรรมาทีสุ ปยุตฺตา.

ในอดีตกาลครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี
พระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นรุกขเทวดา สิง-
สถิตอยู่ที่ต้นทองกวาว ไม่ไกลกรุง
พาราณสี. ในสมัยนั้น ชาวพระนคร
พาราณสี เป็นผู้นับถือเทวดาเป็นมงคล
ประกอบในพิธี การทำพิธีกรรมเป็นต้น
เนื่องนิตย.

อเถโก ทุกฺคตฺพุราหุมนฺโณ “อหฺมเปกํ
เทวตํ ปฏฺิขคฺคิสฺสามิ”ติ เอกสฺส
อุณฺหนตฺปปทฺเส จิตฺสฺส มหโต
ปลาสรุกฺขสฺส มฺลํ สมํ นิตฺติณํ กตฺวา
ปริกฺขิปีตฺวา วาลุกํ โอภีริตฺวา
สมฺมุชฺชิตฺวา รุกฺขเข กนฺธปณฺจจฺกุลิกานิ
ทตฺวา มาลาคนฺธธฺฐเปหิ ปุชฺเชตฺวา ทีปํ
ชาเลตฺวา “สุขํ สยถา”ติ วตฺวา รุกฺขํ

ครั้งนั้น พรหมณ์ยากจนคนหนึ่ง คิดว่า
“เราจักปฏิบัติ บำรุงเทวดาองค์หนึ่งบ้าง”
จึงถางหญ้าโคนต้นทองกวาวใหญ่ต้นหนึ่ง
ซึ่งยืนต้นอยู่ ณ ที่เนินจนเตียนรื่น
ล้อมรั้วเกลี้ยทราย บัดกวาด เติม
สุคันธชาติเป็นรอยนิ้วมือ ๕ แห่งที่ต้นไม้
แล้วบูชาด้วยดอกไม้ ของหอม และธูป
ตามประทีปสว่างไสว แล้วพูดว่า “จง

อรรถกถาชาดก บ.ท. ๑๑-๑๘

ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกมตฺติ.

นอนให้สุขสบายเถิด” ทำการเดินเวียน
ปทักษิณตันไม้ แล้วก็หลีกไป.

ทฺขุติยทิวเส ปาโถว คนฺตฺวา สุขฺเสยฺยํ
ปฺจุจฺจตฺติ. อถกทิวสํ รุกฺขเทวตา จินฺตฺเตสิ
“อัยํ พุรหุมนฺเณ อติวิย มํ ปฏฺิขคฺคตฺติ,
อิมํ พุรหุมนํ วิมฺลิตฺวา เยน
การณฺน มํ ปฏฺิขคฺคิ, ตํ ทสฺสามิ”ตฺติ.
สา ตสฺมี พุรหุมนฺเณ อาคนฺตฺวา
รุกฺขมฺมูลํ สมฺมชฺชนฺเต มหฺลลก-
พุรหุมนฺเวเสน สมฺเป จตฺวา ปจฺจมํ
กาถมาห

ในวันที่ ๒ พราหมณ์ไปแต่เช้าตรู่ งามถึง
การนอนสุขสบาย. อยู่มาวันหนึ่ง
รุกขเทวดาคิดว่า “พราหมณ์คนนี้ปฏิบัติ
บำรุงเราอย่างเหลือเกิน เราจักทดลอง
พราหมณ์คนนี้ดู เขาปฏิบัติบำรุงเรา
เพราะเหตุสิ่งใด เราจักให้สิ่งนั้น”. เมื่อ
พราหมณ์นั้น มาปิดกวาดโคนต้นไม้
รุกขเทวดานั้นจำแลงกายเป็นพราหมณ์
ผู้เฒ่ายืนอยู่ใกล้ ๆ กล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

๒๕. “อเจตนํ พุรหุมนฺ อสฺสุณฺนตฺตํ
ชาโน อชานนฺตมิมํ ปลาสํ
อารทฺธวีริโย ธฺวมปฺปมตฺโต
สุขฺเสยฺยํ ปฺจุจฺจสิ กิสฺส เหตุ”ตฺติ.

๒๕. “พราหมณ์ ท่านก็รู้ยู่ว่าต้น
ทองกวาวนี้ ไม่มีจิต ไม่ได้ยินเสียง
และไม่มีความรู้สึก แต่เพราะเหตุไร
ท่านจึงพากเพียรพยายาม มิได้มี
ความประมาท เผ้าตามการนอนอัน
เป็นสุขเสมอมา”.

ตตฺถ อสฺสุณฺนตฺตมฺตฺติ อเจตนตฺตฺวา
อสุณฺนตฺตํ. ชาโนติ ตฺวํ ชานมาโน
หฺตุวา. ธฺวมปฺปมตฺโตติ นิจฺจํ อปฺปมตฺโต.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ไม่ได้**
ยินเสียง คือชื่อว่า **ไม่ได้ยินเสียง**
เพราะไม่มีจิตนั่นเอง. คำว่า **รู้ยู่** ได้แก่
ท่านเป็นผู้รู้ยู่. คำว่า **มิได้มีความ**
ประมาทเสมอมา ได้แก่ มิได้ประมาท
เนื่องนิตย์.

ดี สุตวา พุราหุมน โทติย
คาถา

พราหมณ์ฟังคำนั้นแล้ว กล่าวคาถา
ที่ ๒ ว่า

๒๖. “ทูเร สุโต เจว พุราห จ รุกโข
เทเส จิต ภูตนิवासรูป
ดสุม นมสสามิ อิม ปลาส
เย เจตถ ภูตา เต จ ธนสส เหตุ”ติ.

๒๖. “พราหมณ์ ดันไม้ใหญ่นี้ ปรากฏ
เสียงลือไปในที่ไกลทีเดียว ยืนต้นอยู่
ในภูมิประเทศอันราบเรียบ ชะรอย
จะเป็นที่สิงสถิตอยู่ ของเทพยดา
เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงนอบน้อม
บูชาตันทองกวาวนี้ และเทพยดา
ผู้สิงสถิตอยู่ที่ตันไม้ใหญ่นี้ เพราะเหตุ
แห่งทรัพย์ (คือ จักนอบน้อมอย่าง
ไรเหตุผลก็หามิได้)”.
บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ปรากฏ

ตตถ ทูเร สุโตติ พุราหุมน
อัย รุกโข ทูเร สุโต วิสุโต น
อาสนุนภูจาเนยว ปากโฏ. พุราห จาติ
มหนโต จ. เทเส จิตติ อุนนเต
สเม ภูมิปฺปเทเส จิต. ภูตนิवासรูปติ
เทวตานิवासสภาโว, อทฐา เอตถ
มเสภขว เทวตา นิฏฐจา ภวิสสติ.
เต จ ธนสส เหตุติ อิมญจ รุกข์
เย เจตถ รุกเข นิฏฐจภูตา เต
จ ธนสส เหตุ นมสสามิ น
นิฏฐการณาคติ.

ไปในที่ไกล ความว่า พราหมณ์ ดันไม้
นี้ปรากฏ คือเสียงลือไปในที่ไกล มิใช่
ปรากฏแล้วลือไปในที่ไกลเท่านั้น. คำว่า
ตันไม้ใหญ่ ได้แก่ ใหญ่โต. คำว่า
ยืนต้นที่ภูมิประเทศ อันราบเรียบ คือ
ยืนต้นอยู่ที่ภูมิประเทศที่ดอนอันราบเรียบ.
คำว่า ชะรอยจะเป็นที่สิงสถิตอยู่ ของ
เทพยดา ความว่า เป็นที่สิงสถิตอยู่ของ
เทพยดาเป็นสภาพคือเทวดาผู้มีศักดิ์มาก
จักเป็นผู้สิงสถิตอยู่ที่ตันทองกวาวนี้แน่.
คำว่า ข้าพเจ้านอบน้อมเทพยดาเหล่านั้น

เพราะเหตุแห่งทรัพย์ ความว่า ข้าพเจ้า
ขอนอบน้อมตันไม้นี้ และเหล่าเทพดาผู้
สิงสถิตอยู่ที่ตันไม้นี้ เพราะเหตุแห่งทรัพย์
มิใช่ขอนอบน้อมเพราะไร้เหตุผล.

ดี สุตฺวา รุกฺขเทวตา รุกฺขเทวตาฟังคำนั้นแล้ว เลื่อมใส
พฺราหฺมณสฺส ปสนฺนา “อหิ พฺราหฺมณ
อิมสฺมี รุกฺเข นินฺนุจฺเทวตา, มา ภายิ,
ธนฺ เต ทสฺสามิ”ติ ดี อสฺสาเสตฺวา
อตุตฺโน วิมานทฺวาเร มหนฺเตน
เทวตานุกาเวน อากาเส จตฺวา อิตฺรา
เทว คาคา อภาสิ

ต่อพราหมณ์ พลอบใจพราหมณ์นั้นว่า
“พราหมณ์ เราเป็นเทวดาผู้สิงสถิตอยู่ที่
ตันไม้นี้, ท่านอย่ากลัวเลย, เราจักให้
ทรัพย์แก่ท่าน” ยืนอยู่ในอากาศด้วย
อานุภาพแห่งเทวดาผู้ยิ่งใหญ่ ที่ประตุ
วิมานของตน ได้กล่าวคาถา ๒ คาถา
นอกนี้ว่า

๒๗. “โส เต กริสฺสามิ ยถานุกาวิ
กตญฺจตุํ พฺราหฺมณ เปกฺขมาโน
กถํ หิ อากมฺม สตุํ สกาเส
โมฆา เต อสฺสุ ปริผนฺทิตานิ.

๒๗. “พราหมณ์ เรานั้นมาคำนึงถึง
ความกตัญญูรู้คุณ จักทำตอบแทน
แก่ท่านตามสมควร แก่อานุภาพ
เพราะว่า การที่ท่านมาดิ้นรน
ขวนขวายอยู่ในสำนัก ของสัตว์บุรุษ
จะเปล่าประโยชน์เสียอย่างไรได้เล่า.

๒๘. โย ตินฺนุทฺรุกฺขสฺส ปโร ปิลกฺโข
ปริวาริโต ปุพฺพยญฺโวย อูพาโร
ตสฺเสว มุลสฺมิ นิธิ นิชาโต
อทายาโท คจฺฉ นํ อุกุทฺธาหิ”ติ.

๒๘. ดันเสียใบใด อยู่เบื้องหน้าแห่งตัน
มะพลับ ล้อมรั้วรอบตัน มหาชน
เคยบูชายัญญู เป็นตันไม้โอฬารยิ่ง
ขุมทรัพย์ไม่มีทายาทเขาฝังไว้ที่โคน

ต้นเลียบนั่นเอง ท่านจึงไปขุดเอา
ทรัพย์นั้นขึ้นมาเกิด”.

ตตฤถ ยถานุภาวนฤติ ยถาสตฤติ
ยถาพลล์ กตฤถตฤติ ตยา มยุหฺ กต
คุณฺ ชานนฺโต ตํ อตตฤติ วิชฺชมานํ
กตฤถตฤติ เปกฺขมาโน.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ตาม
สมควรแก่อาณูภาพ ได้แก่ ตามสมควร
แก่สติ คือตามสมควรแก่กำลัง. คำว่า
ความกตัญญูรู้คุณ ความว่า เรานั้นรู้คุณ
ที่ท่านทำแล้วแก่เรา คือคำนึงถึงความ
กตัญญูรู้คุณนั้น อันมีอยู่ในตน.

อาคมุมาติ อาคนุตฺวา. สตํ สกาเสติ
สปรุปรุสํ สนฺติเก. โมฆาติ โมฆานิ.

คำว่า มาแล้ว ได้แก่ มาแล้ว. คำว่า
ในสำนักของสัตว์บุรุษ ได้แก่ ในสำนัก
ของสัตว์บุรุษทั้งหลาย. คำว่า เปล่า
ได้แก่ เปล่าประโยชน์.

ปริพนฺทิตานีติ สุขสยนปฺจจนวเสน
วจาพนฺทิตานี สมมุชฺชนาทิกฺรณน
กายพนฺทิตานี จ ตว กถํ อผลานิ
ภาวิสฺสนฺติ.

คำว่า ดิ้นรนชวนชวาย ความว่า การ
ดิ้นรนชวนชวายทางวจา ด้วยสามารถ
แห่งการตามถึงการอยู่หลับนอน อัน
สุขสบาย และการดิ้นรนชวนชวายทาง
กาย ด้วยการกระทำกิจมีการปิดกวาง
เป็นต้น จักไม่มีผลแก่ท่านได้อย่างไร.

โย ดินฺทุรุกฺขสุธาติ โย เอโส
ดินฺทุรุกฺขสุส ปฺรโต ปิลกฺขรฺกฺโข
จิตฺติ วิมานทฺวาเร จิตฺวา หตฺถํ
ปฺสาเรตฺวา ทสฺเสติ.

คำว่า ต้นเลียบใด อยู่เบื้องหน้าแห่ง
ต้นมะพลับ ความว่า รุกขเทวดายืนอยู่
ที่ประตูลิมานันนั่นเอง เหยียดมือออกชี้ว่า
ต้นเลียบนี้ใด อยู่เบื้องหน้าต้นมะพลับ.

ปริวาริโตติ อาทิสฺส ตสฺส ปิลกฺขรฺกฺขสฺส
 มฺเเล เอส ตํ รุกฺขมฺลํ ปริกฺขิปิตฺวา
 นิหิตตฺตยา ปริวาริโต ปุพฺเพ ยิฏฺจยณฺณ-
 วเสน ปุริมสํมิگانํ อฺปฺปนฺนตฺตา
ปุพฺพยณฺโလ อเนกนิธิกฺกฺมิภาเว
 มหฺนตฺตฺตา **อฺฟาริ** ภูมိ ขณฺติวฺวา
 นิหิตตฺตฺตา **นิขาโต** อิทานิ ทายาทานํ
 อภาวโต **อทាយาท**.

คำว่า **ล้อมรั้วรอบต้นไม้** เพราะว่า
 เขาล้อมโคนต้นไม้ปลูกไว้ ต้นมะพลับนั้น
 จึงชื่อว่า **เขาล้อมรั้วรอบต้นไม้** เพราะ
 เกิดขึ้นแก่เจ้าของเดิม ด้วยสามารถแห่ง
 การเช่นสรวงบุชายัญมาก่อน **จึงชื่อว่า**
เขาเคยบุชายัญ เพราะเป็นต้นไม้ใหญ่
 ด้วยมีหม้อขุมทรัพย์มีใช้น้อย **จึงชื่อว่า**
โอฟารยั้ง ขุมทรัพย์ **อันชื่อว่าไม่มีผู้สืบ**
มรดก เพราะไม่มีทายาท ในบัดนี้ **เขา**
ฝังไว้แล้ว เพราะเขาขุดดินฝังไว้ที่โคน
 ต้นไม้บั้นนั่นเอง.

อิทํ วุตฺตํ โหติ “เอส เอตํ รุกฺขมฺลํ
 ปริกฺขิปิตฺวา คีวาย คีวํ ปหรฺนตฺตํ
 นิธิกฺกฺมิกํ วเสน มหฺนนิธิ นิขาโต
 อสฺสํมิโก กจฺฉ นํ อฺกฺกฺขริตฺวา
 กณฺหาหิ”ติ.

มีคำอธิบายนี้ว่า “ขุมทรัพย์ใหญ่ที่ไม่มี
 เจ้าของ เขาฝังไว้ ด้วยสามารถแห่งหม้อ
 ขุมทรัพย์เรียงราย คอจรดคอ ล้อมรอบ
 โคนต้นไม้นี้ ท่านจงไปขุดเอาขุมทรัพย์
 ใหญ่นั้นขึ้นมา แล้วถือเอาไปเกิด”.

เอวณฺจ ปน วตฺวา สา ทเวตฺตา
 “พฺราหฺมณ ตฺวํ เอตํ อฺกฺกฺขริตฺวา
 กณฺหนฺโต กิลฺมิสฺสสิ, กจฺฉ ตฺวํ
 อหเมว ตํ ตว ฆรํ เนตฺวา อสฺกฺกฺสมิณฺจ
 อสฺกฺกฺสมิณฺจ จาเน นิทฺทิสฺสํมิ, ตฺวํ
 ยาวซีวํ เอตํ ธนํ ปริกฺกฺกฺขณฺโต ทานํ
 เทหิ, สิลล์ รุกฺขาหิ”ติ พฺราหฺมณสฺส

ก็แลเทวดานั้นครั้งกล่าวอย่างนี้แล้ว
 ให้โอวาทแก่พราหมณ์ว่า “พราหมณ์
 ท่านจะขุดขุมทรัพย์ใหญ่ที่ขึ้นมา แล้ว
 ถือเอาจกัลปาก ท่านจงไปเกิด เราเอง
 จักนำขุมทรัพย์นั้น ไปยังเรือนของท่าน
 แล้วเก็บฝังไว้ในที่ตรงโน้น ๆ ท่านเมื่อจะ
 ใช้สอยทรัพย์นี้ จงให้ทานรักษาศีล” ดังนี้

โอวาทํ ทตฺวา ตํ ฐนํ อตฺตโน แล้วประดิษฐานทรัพย์นั้นไว้ในเรือน ของ
 อานุกาเวน ตสฺส ชฺเว ปติฏฺฐาเปสิ. พราหมณ์นั้น ด้วยอานุภาพของตน.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 ชาตกํ สโมธานะสิ “ตทา พุราหมโณ
 อานนุโท อโหสิ, รุกฺขเทวดา ปน
 อหเมวา”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาเข้ามาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
 “พราหมณ์ในชาตินั้น ได้กลับชาติมา
 เกิดเป็นอานนท์ ส่วนรุกขเทวดาได้แก่
 เราตถาคตนั่นเอง” ดังนี้แล.

ปลาสชาดกวรรณนา สุตตมา.

พรรณนาปลาสชาดก ที่ ๗ จบ.

๘. ขวสกุณชาตก (๓๐๘)

๒๙. “อกรมหาว เต กิจจํ
 ยํ พลํ อหฺวามเส
 มิกราช นโม ตฺยตฺถ
 อปี กิญฺจิ ลภามเส.
๓๐. มม โลहितภฺกฺขสฺส
 นิจฺจํ ลุทฺทาณี กุพฺพโต
 ทนฺตฺนฺตรคโต สนฺโต
 ตํ พหุํ ยมฺปิ ชิวสิ.
๓๑. อกตญฺณมกตฺตารํ
 กตสฺส อปฺปฏิการกํ
 ยสฺมี กตญฺณา นตฺถิ
 นिरตฺถา ตสฺส เสวนา.
๓๒. ยตฺถ สมนุชฺฉินฺเดเนน
 มิตฺตธมฺโม น ลพฺภติ
 อนุสฺสุยมนนฺโกสํ
 สเนกํ ตมฺหา อปฺภกฺเม”ติ.

ขวสกุณชาตกํ อฏฺฐมํ.

๘. ขวสกุณชาตก (๓๐๘)

๒๙. “เราได้ทำกิจของท่าน ด้วยกำลัง
 ของเราที่มี ข้าแต่พญาเนื้อ เรา
 ขอน้อมการวะต่อท่าน เราจะได้
 อะไรบ้างล่ะ.
๓๐. การที่ท่านอยู่ระหว่างพื้นของเรา ผู้มี
 เลือดเป็นอาหาร ทำกรรมของ
 นายพรานเป็นนิตย์ ยังมีชีวิตอยู่
 ได้นั้น เป็นบุญคุณมากนัก.
๓๑. น่าดีเตียน คนไม่รู้คุณคน ไม่ทำ
 อะไร ๆ เลย ไม่ตอบแทนคนที่เขา
 ทำไว้ก่อน การคบคนไม่มีความ
 กตัญญู ไร้ประโยชน์.
๓๒. มิตรธรรมยังหาไม่ได้ ด้วยการ
 ประพฤติประโยชน์ต่อหน้า ของ
 บุคคลใด บุคคลไม่ควรริษยา ไม่
 ควรด่า ควรค่อย ๆ หลีกจากบุคคล
 นั้น”.

ขวสกุณชาตก ที่ ๘.

๘. ชาวสกุณชาดกภวณณา

(๓๐๘)

อกรรมหาว เต กิจจนฺติ อิทิ
สตุถา เวพฺพเน^๑ วิหรนฺโต เทวทตฺตสฺส
อกตณฺณุตฺ อารพฺภา กถเอสสิ.

“น ภิกฺขเว อิทาเนว ปุพฺพเพปิ
เทวทตฺโต อกตณฺณเวยวา”ติ วตุวา
อติตฺ อหริ.

อติเต พาราณสิยํ พุรหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพธิสตุโต หิมวณฺตปุ-
บเทเส รุกฺขโกฏฏกสกุณฺเณ หุตฺวา
นิพฺพตฺติ.

อถกสฺส สีหสฺส มंसฺ ขาทนฺตสฺส
อฏฺฐิจิ คเล ลคฺคิ. คโล อุตฺตฺตมยิ.
โคจรํ คณฺหิตฺตํ น สกุโกติ. ขรา
เวทนา วัตฺตุนฺติ.

อถ นํ โส สกุณฺเณ โคจรปฺสุโต ทิสฺวา
สาขาย นิสินฺโน “กิ ตฺวํ สมฺม
ทุทฺทขสฺส”ติ ปุจฺฉนฺติ. โส ตมตฺถํ อจิกฺขิ.

๘. พรรณนาชาวสกุณชาดก

(๓๐๘)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเวฬุวัน ทรงปรารภความออกตัญญู
ของพระเทวทัต ตรัสพระธรรมเทศนานี้
ว่า เราได้ทำกิจของท่าน ดังนี้ เป็นต้น.

พระศาสดาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย
ในบัดนี้เท่านั้น หามิได้ แม้ในกาลก่อน
เทวทัต ก็เป็นคนไม่รู้คุณคนเหมือนกัน”
ดังนี้ แล้วทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ เมืองพาราณสี พระ
โพธิสัตว์เกิดเป็นนกหัวขวาน ในประเทศ
ป่าหิมพานต์.

ครั้งนั้น เมื่อสีหะตัวหนึ่งกินเนื้อ กระดุก
ติจคค. คอบวมขึ้นแล้ว. มันไม่อาจไป
จับเหยื่อกินได้. เกิดความเจ็บปวดอย่าง
แสนสาหัส.

ต่อมานกตัวนั้น เทียวหากินอยู่ เห็นสีหะ
นั้น จึงจับที่กิ่งไม้ แล้วร้องถามว่า
“สหาย ท่านมีทุกข์อะไรหรือ”. มันบอก

^๑ น. เขตวเน.

“อหํ เต สมฺม เอตํ อฏฺฐี อปเนยฺยํ, ภาเยน ปน เต สมฺม มุขํ ปวีสิตุํ น วิสฺหามิ, ขาเทยฺยาสิ มนฺ”ติ. “มา ภาโย สมฺม นาหนตํ ขาทามิ, ชีวิตํ เม เทหิ”ติ.

ความนั้นแล้ว. นกกล่าวว่า “สหาย เรา นำกระดูกชิ้นนั้นของท่านออกได้, แต่ สหายเอ๋ย เพราะเรากลัว จึงไม่กล้า เข้าไปในปากของท่าน ท่านจะพึงกินเรา (เสียก็ได้)”. สีหะกล่าวว่า “อย่ากลัวเลย สหาย เราไม่กินท่านดอก ท่านจงช่วย ชีวิตเราด้วยเถิด”.

โส “สาธฺว”ติ ตํ วามปสฺสเสน นิปชฺชาเปตฺวา “โก ชานาติ ก็ เม ภาวิสฺสตี”ติ จินฺเตตฺวา ยถา มุขํ ปิพฺหิตุํ น สกฺโกติ ตถา ตสฺส อธโรฏฺฐเจ จ อุตฺตโรฏฺฐเจ จ ทณฺหํ กํ ฐเปตฺวา มุขํ ปวีสิตฺวา อฏฺฐีโกฏฺฐี ตฺถุณฺฑเนน ปหริ. อฏฺฐี ปตฺติตฺวา คตํ.

นกนั้นกล่าวว่า “ตกลง” จึงให้สีหะนั้น นอนตะแคงข้างซ้าย แล้วคิดว่า “ใคร จะรู้อะไรจะมีแก่เรา” ดังนี้ แล้วใช้ไม้ ค้ำปากล่างและปากบนของมัน โดยวิธี ที่มันไม่อาจหุบปากได้ แล้วจึงเข้าไปใน ปาก ใช้จะงอยจิกปลายกระดูกออกมา. กระดูกหลุดไปแล้ว.

โส อฏฺฐี ปาเตตฺวา สีหสฺส มุขโต นิภฺขมฺนโต ทณฺหํ กํ ตฺถุณฺฑเนน ปหริตฺวา ปาเตนฺโตว นิภฺขมิตฺวา สาขคฺเค นิสฺสียิ. สีโห นิโรโค หุตฺวา เอกํทิวสํ เอกํ วณฺมหิสํ วชิตฺวา ขาทติ.

นกนั้น ให้กระดูกหลุดร่วงไปแล้ว เมื่อจะออกจากปากสีหะ จึงใช้จะงอยปาก จิกท่อนไม้ ให้หลุดไป บินออกไปจับอยู่ที่ปลายกิ่งไม้. สีหะปราศจากโรค วันหนึ่ง (มัน) ช่างควายป่าได้ตัวหนึ่ง แล้วก็กิน.

สกฺโกณ “วิมฺสิสฺสามิ มนฺ”ติ ตสฺส อฺปริภาเค สาขาย นิสฺสียิตฺวา เตน

นกคิดว่า “เราจะทดลองใจสีหะนั้น” ดังนี้ แล้ว จับอยู่ที่กิ่งไม้เบื้องบนสีหะนั้น เมื่อจะ

สทุธิ สลลปฺนุโต ปจฺมํ คาทมาห

เจรจกัถบมฺนํ จิงกล่าวคาถาแรกว่า

๒๙. “อกรรมหาเว เต กิจจํ

๒๙. “เราได้กระทำกิจของท่าน ด้วยกำลัง

ยํ พลํ อหฺวมุหเส

ของเราที่มี ข้าแต่พญาเนื้อ เรา

มิตฺราช นโม ตฺยตฺถุ

ขอน้อมคารวะต่อท่าน เราจะได้

อปี กิจฺจิจิ ลภามเส”ติ.

อะไรบ้างล่ะ”.

ตตฺถ อกรรมหาเว เต กิจฺจุนฺนุติ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เราได้

โก สีห มยมฺปิ ตว เอกํ กิจฺจํ

ทำกิจของท่าน ความว่า สีหะผู้เจริญ

อกรรมหา.

แม้เราได้กระทำกิจให้ท่านอย่างหนึ่ง.

ยํ พลํ อหฺวมุหเสติ ยํ อมฺหากํ

คำว่า กำลังที่เรามี ความว่า กำลัง

พลํ อโหสิ เตเน พลเน ตโต กิจฺจิจิ

ใดของเราได้มีแล้ว เราได้กระทำกิจ

อหาเปตฺวา อกรรมหาเววาติ.

(ให้ท่าน) ด้วยกำลังนั้น มิให้อะไร ๆ จาก

กิจนั้นเสื่อมไปเลย.

ตํ สุตฺวา สีโห ทฺตฺยํ คาทมาห

สีหะฟังคำนั้นแล้ว จึงกล่าวคาถา

ที่ ๒ ว่า

๓๐. “มม โลहितภฺกฺขสฺส

๓๐. “การที่ท่าน อยู่ระหว่างพืนของเรา

นิจฺจํ ลุทฺททานิ กุพฺพโต

ผู้มีเลือดเป็นอาหาร ทำกรรมของ

ทฺนฺตฺนตฺรคโต สนฺโต

นายพรานเป็นนิตย์ ยังมีชีวิตอยู่

ตํ พหุํ ยมฺปิ ชิวฺสี”ติ.

ได้นั้น เป็นบุญคุณมากนัก”.

ตํ สุตฺวา สกฺุโน อิตฺรา เทว

นกได้ฟังคำนั้นแล้ว จึงกล่าว ๒

คาถา อภาสิ

คาถานอกนี้ว่า

๓๑. “อกตญญุมกตุดาริ
 กตสฺส อปฺปฏิการกั
 ยสฺมี กตญฺญตา นตฺถิ
 นิริตฺตา ตสฺส เสวนา.

๓๒. ยสฺส สมฺมุขจิญฺเณน
 มิตฺตธมฺโม น ลพฺภติ
 อนุสฺสยมนกฺโกสั
 สณฺนิกั ตมฺหา อปฺกุกเม”ติ.

ตตฺถ อกตญฺญนฺติ กตคฺคณั
 อชานนฺตึ. อกตุดารนฺติ ยั กิญฺจิ
 อกโรนฺตึ. สมฺมุขจิญฺเณนตฺติ สมฺมุข
 กเตน กุณฺเณ. อนุสฺสยมนกฺโกสนฺติ ตั
 ปุคฺคัลลํ น อุสฺสยนฺโต น อกฺโกสนฺโต
 สณฺนิกั ตมฺหา ปุคฺคลา อปฺคจฺเจยฺยาคฺติ.
 เอวํ วตฺวา โส สกฺุณฺเณ ปกฺกามิ.

สตุฏฺธา อิมั ฐมฺมเทสนั
 อารฺหิตฺวา ชาดกั สโมชานฺสิ “ตทา
 สีโห เทวทฺตโต อโหสิ, สกฺุณฺเณ ปน
 อหเมว”ติ.

ขวสฺกฺุณฺชาตกาวณฺณนา อฏฺฐมา.

๓๑. “น่าดีเตียน คนไม่รู้คุณคน ไม่ทำ
 กิจอะไร ๆ เลย ไม่ตอบแทนคุณ
 ที่เขาทำไว้ก่อน การคบคนไม่มี
 ความกตัญญู ไร้ประโยชน์.

๓๒. มิตรธรรมยังหาไม่ได้ ด้วยการ
 ประพฤติประโยชน์ต่อหน้า ของ
 บุคคลใด บุคคลไม่ควรริษยา
 ไม่ควรด่าเขา ควรค่อย ๆ
 หลีกจากบุคคลนั้น”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ไม่รู้คุณ**
 ได้แก่ **ไม่รู้คุณ**ที่เขากระทำไว้ก่อนแล้ว.
 คำว่า **ไม่ทำ** ได้แก่ **ไม่ทำ**กิจอย่างใด
 อย่างไม่หนึ่ง. คำว่า **ประพฤติประโยชน์**
ต่อหน้า ความว่า ด้วยคุณที่กระทำแล้ว
 ต่อหน้า. คำว่า **ไม่ควรริษยา ไม่ควรด่า**
 ความว่า ไม่ควรริษยา ไม่ควรด่าบุคคล
 ผู้นั้น ควรค่อย ๆ ห่างออกจากบุคคลผู้นั้น.
 นกนั้นครั้งพุดอย่างนี้แล้ว ก็หลีกไป.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้มาแล้ว จึงทรงประชุมชาดกว่า
 “สีหะในกาลนั้น กลับชาติมาเป็นเทวทัต
 ส่วนนกกกลับชาติมาเป็นเราผู้ตถาคดแล”.

พรรณนาขวสฺกฺุณฺชาดก ที ๘ จบ.

๘. นวชาดก (๓๐๘)

๓๓. “สพฺพํ อิทฺทฺจ มริกตํ
 อุโภ ฐมฺมํ น ปสฺสเร
 อุโภ ปกฺติยา จุตฺตา
 โย จายํ มนุเต ฌาเปตี^๑
 โย จ มนฺตํ อธิยตี.

๓๔. สาลีนํ โอทนํ ภูณฺเช
 สุจี มํสฺสฺเสจฺจนํ
 ตสฺมา เอตํ น เสวามิ
 ฐมฺมํ อีสึภิ เสวิตํ.

๓๕. ปรีพฺพช มหา โลโก
 ปจฺนุตฺตญฺเจปิ ปาณินโน
 มา ตฺวํ อธมฺโม อจาริตฺโต
 ตสฺมา กุมฺภมิวาทิกา.

๘. นวชาดก (๓๐๘)

๓๓. “ก็กิจทั้งปวงที่ทำการละเมิดนี้ลามก
 บุคคลนี้ใด (นั่งบนอาสนะต่ำ)
 สาธยายมนต์ทั้งหลาย และบุคคล
 ใด (นั่งบนอาสนะสูง) เล่าเรียน
 มนต์ บุคคลทั้งสองเหล่านั้น ย่อม
 ไม่เห็นธรรม (เป็นของควรทำ
 ความเคารพ) ทั้งสองพากันละจาก
 ปรกติเดิมเสีย.

๓๔. เราบริโภคน้ำสุกอันประณีต—ที่
 สะอาด ประุงเจือด้วยเนื้อเป็นนิตย์
 เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่ช้องเสพ
 เคารพธรรม อันฤๅษีทั้งหลาย
 ช้องเสพแล้วนั้น.

๓๕. ท่านจงหลีกไปเสียเถิด โลกนี้ยัง
 กว้างใหญ่ แม้นคนอื่นย่อมหุงต้มได้
 เพราะฉะนั้น ขอธรรมที่ท่าน
 ประพฤติอบรมไว้ อย่าได้ทำลาย
 ท่าน เหมือนก้อนหินอันทำลาย
 หม้อให้แตกฉะนั้น.

^๑ ฉ. บนเตชณาเปติ.

๓๖. ธีรตุณฺฑ ตํ ยสฺสลาภํ
 ธนลาภญจ พุราหุมน
 ยา วุสฺสติ วินิปาเตน
 อธมฺมจรणेณ วา"ติ.

ฉวชาดกํ นวมิ.

๓๖. ดูกรพราหมณ์ เราติเตียนความ
 ประพฤติ เลี้ยงชีพด้วยการทำตน
 ให้ตกต่ำ หรือด้วยการประพฤติ
 อธรรมนั้นทั้งลาภ คือยศและทรัพย์
 ของท่านด้วย”.

ฉวชาดก ที่ ๘.

๕. นวดชาดกวรรณนา (๓๐๕)

สพฺพํ อิทฺถจ มริกตฺนฺติ อิทํ
 สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต ฉพฺพคฺคิเย
 ภิกฺขุ อารพฺภ กถสิ.

วตฺถุ วินเย วิตฺถารโต อากตฺเมว.
 อยํ ปเนตฺถ สงฺเขโป. สตุถา
 ฉพฺพคฺคิเย ปกฺโกสาเปตฺวา “สจฺจํ
 กิร ตฺมุเห ภิกฺขเว นีเจ อาสเน
 นิสฺสิทฺติวา อฺจุเจ อาสเน นิสฺสินฺสุส
 รมํ สาเวถา”ติ ปฺจุจฺฉิตฺวา “เอวํ
 ภนฺเต”ติ วุตฺเต เต ภิกฺขุ ครหิตฺวา
 “อยุตฺตํ ภิกฺขเว ตฺมุหากํ มม รมฺเม
 อคารวฺวณฺณํ, โปราณกปณฺธิตา หิ
 นีเจ อาสเน นิสฺสิทฺติวา พาหิรกมฺนฺเตปี
 วาเจนฺเต ครหิสฺสุ”ติ วตฺถวา อตีตํ
 อาทริ.

๕. พรรณนานวดชาดก (๓๐๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุ
 ฉัพพัคคีย์ ตรัสพระธรรมเทศานี้ มี
 คำว่า กิจทั้งปวงที่ทำการละเมิดนี้
 ลามก เป็นต้น.

เรื่องมาแล้วโดยพิสดาร ในวินัย
 นั้นเอง. ส่วนเนื้อความโดยย่อในชาดก
 เรื่องนี้มีดังนี้. พระศาสดารับสั่งให้เรียก
 ภิกษุฉัพพัคคีย์มาเฝ้า ตรัสถามว่า “ภิกษุ
 ทั้งหมด ได้ยินว่า พวกเขอนั่งบน
 อาสนะต่ำ บอกรวมแก่ผู้นั่งบนอาสนะ
 สูงจริงหรือ” เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า
 “จริงอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า” ทรง
 ตีเตียนภิกษุเหล่านั้น แล้วตรัสว่า “ภิกษุ
 ทั้งหมด การที่พวกเธอไม่ทำความ
 เคารพในธรรมของเรา เป็นสิ่งไม่สมควร
 เพราะที่บัณฑิตสมัยโบราณ ตีเตียนชน
 ผู้นั่งบนอาสนะต่ำ แล้วบอกแม่ซึ่งมนต์
 อันมีในภายนอกทั้งหลาย” ดังนี้ แล้ว
 ทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

อดีตเต พาราณสียํ พุรหมทตเต
 ราชฺชํ กาเรนฺเด โพรธิตฺโต
 จณฺทาลโยนียํ นิพฺพตฺติตฺวา วยฺปตฺโต
 กุญฺญพํ สณฺจเปสิ. ตสฺส ภริยา
 อมฺพโทหิณี หุตฺวา ตํ อาห
 “อิจฺฉามิหํ สามิ อมฺพํ ขาทิณฺหํ”ติ.
 “ภทฺเท อิมสฺมี กาลเ อมฺพํ นตฺถิ,
 อณฺเณ กิณฺจิปิ อมฺพิลผลํ อหริสฺสามิ”ติ.
 “สามิ อมฺพํ ลภมานาว ชีวิสฺสามิ,
 อลภมานาย เม ชีวิตํ นตฺถิ”ติ. โส
 ตสฺสา ปฏิพฺพทฺจิตฺโต “กหํ นุโข
 อมฺพํ ลภิสฺสามิ”ติ จินฺนตฺสิ.

เตน โข ปน สมเยน พาราณสีรณฺโถ
 อุตฺตยานเ อมฺโพ ฐวมโล อโหสิ. โส
 “ตโต อมฺพปุกกํ อหริตฺวา อิมิสฺสา
 โทหฬํ ปฏิปฺปสฺสมฺภสฺสามิ”ติ รตฺติภาเค
 อุตฺตยานํ คนฺหุตฺวา อมฺพํ อภิรุหิตฺวา^๑
 นิสฺสีโน สาขาย สาขํ อมฺพํ

ในอดีตกาลครั้งนั้นเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี
 พระโพรธิตว์บังเกิดในกำเนิดคนจัณฑาล
 เจริญวัยแล้ว ก่อร่างสร้างฐานะจนมั่งคั่ง.
 ภรรยาของพระโพรธิตว์นั้น มีอาการ
 แพ้ท้องอยากกินมะม่วง จึงกล่าวกับพระ
 โพรธิตว์ว่า “นาย ฉันอยากกินมะม่วง”.
 พระโพรธิตว์พูดว่า “นางผู้เจริญ เวลา
 นี้ มะม่วงไม่มี เราจักหาผลไม้รสเปรี้ยว
 อย่างอื่นมาให้แม่สักอย่างหนึ่ง”. ภรรยา
 กล่าวว่า “ข้าแต่ นาย ฉันเมื่อได้มะม่วง
 จึงจักมีชีวิตอยู่ เมื่อฉันไม่ได้ ก็ไม่มีชีวิต
 อยู่”. พระโพรธิตว์นั้น มีจิตปฏิพัทธ์
 รักใคร่ภรยานั้น จึงครุ่นคิดว่า “เรา
 จักได้มะม่วงมาจากไหนกันเล่าหนอ”.

ก็สมัยนั้นแล ในพระอุทยานของพระเจ้า
 พาราณสี ได้มีมะม่วงออกผลเป็นประจำ
 ทุกฤดูกาล. บุรุษจัณฑาลนั้น คิดว่า
 “เราจะลักมะม่วงสุกจากพระอุทยานนั้น
 มารับการแพ้งท้องของภรยานี้” ใน
 เวลากลางคืนไปยังพระอุทยานแอบขึ้น

^๑ ฉ. อภิรุหิตฺวา.

โกลนโกลน วิจิ. ตสฺส ตถา ตันมะม่วงที่ย่อมองหามะม่วงทุกกิ่ง. เมื่อ
 กโรตสฺสเว รตติ วิภาย. โส บุรุษจันทาลนั้น ทำอยู่อย่างนั้นราตรีก็
 จินฺเตสิ “สเจ อิทานิ โอตริตฺวา รุ่งสว่าง. เขาคิดว่า “ถ้าหากเราลง
 คมิสฺสามิ, ทิสฺวา มํ ‘โจโร’ติ (จากต้น)ไปในเวลานี้ พวกราชบุรุษ
 กเสฺสฺสนฺติ, รตติภาเค คมิสฺสามิ”ติ. เห็นเข้าก็จะจับกุมเรา ด้วยเข้าใจว่า
 อกํ วิภูโป อภิรุหิตฺวา นิสิโน อจฺฉิ. ‘เป็นขโมย’ เราจักไปในตอนกลางคืน”.
 ลำดับนั้น เขาจึงป็นขึ้นไปยังคาคบอันหนึ่ง
 หลบซ่อนอยู่.

ตถา พาราณสีราชา “ปุโรหิตสฺส
 สฺนฺติเก มนฺเต อุกฺคณฺหิสฺสามิ”ติ.
 อฺยุยานํ ปวิสิตฺวา อมฺพุรฺกฺษมฺมุเล
 อฺจุจาสเน นิสิทิตฺวา อจฺฉริยํ นิเจ
 อาสเน นิสิทาเปตฺวา มนฺเต อุกฺคณฺหิ.
 โพธิสฺสโต อฺปฺริ นิสิโน จินฺเตสิ
 “ยาว อธมฺมิโก อยํ ราชา, โย
 อฺจุจาสเน นิสิทิตฺวา มนฺเต อุกฺคณฺหาติ,
 พฺรหฺมณฺเณปี อธมฺมิโก, โย นิจาสเน
 นิสิทิตฺวา มนฺเต วาเจติ, อหฺมฺปิ
 อธมฺมิโก, โย มาตฺตุคามสฺส วาหฺสา^๑
 มม ชีวิตํ อคเณตฺวา อมฺพุ ฺหฺรามี”ติ
 อวจนฺติ.

ครั้งนั้น พระเจ้ากรุงพาราณสี ทรง
 ดำริว่า “เราจักเรียนมนต์ ในสำนัก
 ของปุโรหิต”. พระองค์เสด็จไปยังพระ
 อุตฺยาน ประทับนั่งบนพระราชอาสน์สูง
 ที่โคน ต้นมะม่วง ทรงให้พระอาจารย์
 นั่งบนอาสนะต่ำ แล้วทรงเรียนมนต์.
 พระโพธิสัตว์นั่งอยู่ข้างบน คิดว่า “พระ
 ราชา ประทับนั่งบนอาสนะสูงเรียนมนต์
 ไม่ทรงเคารพในพระธรรม ถึงพราหมณ์
 นั่งบนอาสนะต่ำบอกรรม ก็เป็นผู้ไม่
 เคารพธรรม แม้ตัวเราเอง ไม่คำนึงถึง
 ชีวิตของตัวเอง เพราะเหตุแห่งมาตุคาม
 ได้พูดว่า ‘เราจะลักมะม่วง’ ก็เป็นผู้ไม่
 เคารพธรรม”.

^๑ น. วตี คนตฺวา.

โส รุกขโต โอตระนุโต เอกัง พระโพธิสัตว์นั้น เมื่อจะลงจากต้นไม้
 โอลมพณสาขัง กเหตุวา เตสํ จึงเหนี่ยวกิ่งที่ห้อยอยู่กิ่งหนึ่ง ลงยืนใน
 อุกิณฺนมปิ อนฺตเร ปติฏฺจาย “มหาราช ระหว่างพระราชาและปุโรหิตทั้งสองนั้น
 อหํ ญฺุโจ, ตวํ มุโหห ปุโรหิตโต กล่าวว่่า “ข้าแต่มหาราชเจ้า ข้าพระองค์
 มโต”ติ อาห. โส รณฺฎา เป็นผู้ฉิบหายเสียแล้ว พระองค์เป็นผู้หลง
 “กึการณา”ติ ปุญฺุโจ ปรมํ คากมาห งามาย ปุโรหิตเป็นคนตาย”. ท่านถูก
 พระราชาตรัสถามว่่า “เพราะเหตุอะไร
 หรือ” จึงกราบทูลคาถาที่ ๑ ว่่า

๓๓. “สพฺพํ อิทญฺจ มริกตํ^๑
 อุโก ฐมฺมํ น ปสฺสเร
 อุโก ปกตฺติยา จุตา
 โย จายํ มนฺเต ฉาเปติ
 โย จ มนฺตํ อธิยตี”ติ.

ตตฺถ สพฺพํ อิทญฺจ มริกตนฺติ
 ยํ อเมหฺหิ ตีหิ ชเนหิ กตํ อิทํ กิจจํ
 ลามกํ น มรียาทํ อฐมฺมิกํ. เอวํ
 อตฺตโน โจรภาวํ เตสญฺจ มนฺเตสุ
 อการวภาวํ กรหิตฺวา ปุณฺ อิตเร
 เทวเยว กรหนฺโต อุโก ฐมฺมํ น

๓๓. “ก็กิจทั้งปวงที่ทำการละเมิดนี้ลามก
 พระราชานี้ ให้พราหมณ์ปุโรหิต
 นั่งบนอาสนะต่ำ สอนมนต์ ส่วน
 พระองค์ ประทับนั่งบนอาสนะสูง
 ทรงเรียน เป็นของควรทำความ
 เคารพ ทั้งสองพากันละจากปรกติ
 เดิมเสีย”.

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่่า ก็กิจ
 ทั้งปวงที่ทำการละเมิดนี้ลามก ความว่่า
 กิจนี้ไต่ ซึ่งพวกเราทั้งสามคนกระทำแล้ว
 เป็นการเลวทรามไร้มารยาทไม่เป็นธรรม.
 พระโพธิสัตว์ ครั้นติเตียนความที่ตนเป็น
 โจร และความที่พระราชาและปุโรหิตนั้น

^๑ น. สพฺพมิตํ จริมิ กตํ.

ปัสสเรติ อาทิมาน.

ไม่เคารพในมนต์ เมื่อจะดีเตียนพระราชา และปุโรหิตทั้งสองนี้อีก จึงกล่าวคำ เป็นต้นว่า ท่านทั้งสองยอมไม่เห็นธรรม เป็นของควรทำความเคารพ.

ตตถ อุโภติ เทวปี ชนา ครุการารหํ
โปรานกธรมุํ น ปสฺสนฺติ, ตโต จ
ธมฺเม ปกฺติโต จูตา. ธมฺโม หิ
ปจฺมุปฺตติวเสน ปกฺติ นาม. วุตฺตมุปี
เจตํ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ท่านทั้งสอง ความว่า ชนแม้ทั้งสองยอมไม่เห็น โปราณกรรม อันเป็นของควรทำความ เคารพ, และพากันละจากปรกติในธรรม นั้นเสียแล้ว. จริงอยู่ ธรรมชื่อว่าปรกติ ด้วยอำนาจแห่งการปฏิบัติขึ้นก่อน. สมจริง ดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า

“ธมฺโม หเว ปาตุรโหสิ ปุพฺเพ
ปจฺฉา อธมฺโม อุตฺปาที โลเก”ติ.

“ธรรมแลปรากฏขึ้นก่อนภายหลัง อธรรมจึงเกิดขึ้นในโลก”.

โย จายนฺติ โย จ อัย นิจาสเน
นีสีทิตฺวา มนฺเต สชฺฉาเปตี โย จ
อุจฺเจ นีสีทิตฺวา อธิยตีติ.

คำว่า บุคคลนี้ใด ความว่า บุคคลนี้ใด นั่งบนอาสนะต่ำ สาธยายมนต์ทั้งหลาย และบุคคลใด นั่งบนอาสนะสูงเล่าเรียน มนต์.

ตํ สุตฺวา พุราหุมนเณ ทูติยํ
กาถมาห

พราหมณ์ฟังคำนั้นแล้ว กล่าวคาถา ที่ ๒ ว่า

๓๔. สาลีนํ โอทนํ ภูฏเช
สุจึ มํสุปฺเสจนํ

๓๔. “เราบริโภคน้ำสุก อันประณีต สะอาด ปรุงใจด้วยเนื้อ เพราะ

ตสฺมา เอตํ น เสวามิ
ธมฺมํ อีสึภิ เสวิตนฺ”ติ.

ตสฺสตุโก อหํ หิ โภ อิมสฺส
รณฺโวย สนฺตกํ สาสินํ โอทนํ สุจฺฉิ
ปณฺฑรํ นานปฺปการาย มํสฺวิกตายน
สิตฺตํ มํสุปฺเสจนํ ภูณฺขามิ ตสฺมา
อุทฺเร พทฺโธ หุตฺวา เอตํ เอสิตฺตฺกฺเณหิ
อิสึหิ เสวิตํ ธมฺมํ น เสวามิตฺติ.

ตํ สุตฺวา อิตโร เทว กถา อภาสิ

๓๕. “ปริพฺพช มหา โลก
ปจนฺตณฺเณปิ ปาณิน
มา ตวํ อธมฺโม อจาริต
ตสฺมา กุมฺภมิวาทิ.

๓๖. อิริตฺตฺตํ ยสฺลามํ
ชนฺลามณฺจ พฺราหฺมณ
ยา วุตฺติ วินิปาเตน
อธมฺมจรเณน วา”ติ.

เหตุนั้น เราจึงไม่ช้องเสพธรรม
อันฤๅษีทั้งหลาย ช้องเสพแล้วนั้น”.

เนื้อความแห่งคานานั้นว่า ดูกรบุรุษ
ผู้เจริญ เราแลบริโภคน้ำสุกอันประณีต
สะอาด คือบริสุทธิ์อันปรุงเจือด้วยชนิด
แห่งเนื้อที่มีประการต่าง ๆ ชื่อว่า ปรุงเจือ
ด้วยเนื้อ อันเป็นของพระราชอาพระองค์นี้
เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าเป็นผู้เยื่อใยในท้อง
จึงไม่ช้องเสพธรรมที่ฤๅษีทั้งหลาย ผู้
แสวงหาคุณ ช้องเสพกันแล้วนี้.

พระโพธิสัตว์ฟังค่านั้นแล้ว ได้กล่าว ๒
คาถาว่า

๓๕. “ท่านจงหลีกเลี่ยงไปเสียเถิด โลกยัง
กว้างใหญ่ แม้นคนอื่นยอมหุงต้มได้
เพราะฉะนั้น ขอธรรมที่ท่าน
ประพฤติดิบรมไว้ อย่าได้ทำลาย
ท่าน เหมือนก้อนหินอันทำลาย
หม้อให้แตกฉะนั้น.

๓๖. พราหมณ์เราติเตียนความประพฤดิ
เลียงชีพ ด้วยการทำตนให้ตกต่ำ
หรือด้วยการประพฤดิอธรรม ทั้ง
ลามก คือยศและลามกคือทรัพย์”.

ตตถ ปรีพุพชาติ อีโต อณตตถ
 กจน. มหาติ อัย โลโก นาม
 มหา. ปจนตตถเวปีติ อิมสุมิ ชมพูทีเป
 อณตตถปี ปาณโน ปจนติ น
 อยเมเวโก ราชา. ตสฺมา กุมภมิวติ
 ปาสาณ ชฏฺ วิย. อิทํ วุตตํ โหติ
 ยํ ตฺวํ อณตตถ อคนตฺวา อิธ
 วสนฺโต อธมฺมํ อจฺจริสฺส, โส อธมฺโม
 เอวํ อจฺจริโต ปาสาณ ชฏฺ วิย มา
 ตํ ภินฺทฺทิ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ท่าน
 จงหลีกเลี่ยงเสียเถิด ความว่า ท่านจงไป
 ที่อื่นเสียจากที่นี่เถิด. คำว่า กว้างใหญ่
 ได้แก่ ชื่อว่า โลกนี้กว้างใหญ่. คำว่า
 แม้คนอื่นย่อมหุงต้มได้ ความว่า คนแม้
 เหล่าอื่นในชมพูทวีปนี้ ย่อมหุงต้มได้
 มิใช่มีแต่พระราชอาชวราชองค์เดียวนี้เท่านั้น.
 คำว่า เหมือนก้อนหินอันทุบหม้อให้แตก
 ฉะนั้น ความว่า เหมือนก้อนหินทุบหม้อ
 ให้แตกไปฉะนั้น, มีคำอธิบายนี้ว่า ท่าน
 ไม่ไปในที่อื่นอยู่ในที่นี่ ประพตติธรรม
 ใด ธรรมนั้นซึ่งท่านประพตติแล้วอย่างนี้
 อย่านำไปทำลายท่านเหมือนก้อนหินทำลาย
 หม้อจนแตก ฉะนั้น.

อิธตฺถกฺกิตฺติ กายาย อัย สงฺเขปตฺถโก
 พุราหฺมณ โย เอส เอวํ ตว ยสฺสลาโก
 ธนลาโก จ อิธตฺถกฺกิตฺติ ตํ ครหาม มยํ
 กสฺมา ยสฺสมายํ ตยา ลทฺฐลาโก อายตฺติ
 อปาเยสฺสุ วินิปาตนเหตุนา สมฺปตฺติ จ
 อธมฺมจฺรณน ชีวิตฺตฺตฺติ นาม โหติ
 ยา เจสา วุตฺติ อิมินา อายตฺติ
 วินิปาตน อิมินา อธมฺมจฺรณน วา
 นิปฺปชฺชติ ก็ ตาย เตน ตํ เอวํ

คำว่า เราติเตียนท่าน ความสังเขปใน
 กายามีดังนี้ ดูกรพราหมณ์ การได้ยศ
 และการได้ทรัพย์ของท่านนี้ใด เราขอ
 จําหนิคือติเตียน การได้ยศและการได้
 ทรัพย์นั้น เพราะเหตุไร เพราะลาภอัน
 ท่านได้แล้วนี้ ชื่อว่า เป็นความถึงพร้อม
 ด้วยเหตุให้ตกไปในอบายภูมิต่อไป และ
 ชื่อว่าเป็นความประพตติ เลี้ยงชีวิตด้วย
 การประพตติธรรม ก็ความประพตติ

วทามิติ.

อถสฺส ฌมฺมกถาย ราชา
 ปลีทิตฺวา “โก ปุริส กิชาติโกสิ”ติ
 ปุจฺฉิ. “จณฺหาโล อหํ เทวา”ติ.
 โภ สเจ ชาติสฺมฺปนฺโน อภิวิสฺส,
 รชฺชนฺเต อทสฺสํ, อิตฺโต ปฏฺจาย
 ปนาหํ ทิวา ราชา ภวีสฺสามิ, ตฺวํ
 รตฺตี ราชา โหติ”ติ อตฺตโน กณฺเฏ
 ปิลนฺธนํ ปุปฺพทามํ ตสฺส คีวายนํ
 ปิลนฺธาเปตฺวา ตํ นครคฺคฺคฺติกํ อกาสิ.
 อयํ นครคฺคฺคฺติگانํ กณฺเฏ
 รตฺตปุปฺพทามปิลนฺธสฺส วโส. ตโต
 ปฏฺจาย ราชา ตสฺโสวาเท จตฺวา
 อาจฺริยคารวํ กตฺวา นิจฺเจ อาสเน
 นิสินฺโน มนฺเต อุกฺกณฺหิ.

นี้ใด สำเร็จด้วยการยังตนให้ตกต่ำต่อไป
 หรือด้วยการประพฤดิอธรรมนี้ ประโยชน์
 อะไรด้วยความประพฤดิอันนั้น ฉะนั้น
 เราพึงพูดกับท่านอย่างนี้.

ลำดับนั้น พระราชาทรงเลื่อมใส
 ธรรมกถาของพระโพธิสัตว์นั้น ตรัสถาม
 ว่า “บุรุษผู้เจริญ เจ้ามีชาติกำเนิด
 อะไร”. พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า
 “ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ
 ข้าพระองค์มีชาติกำเนิดเป็นคนจันฑาล”.
 พระราชาตรัสว่า “นี่แน่ะบุรุษผู้เจริญ
 ถ้าหากเจ้าเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยชาติ
 กำเนิด เราจะมอบราชสมบัติให้แก่เจ้า,
 แต่ว่า จำเดิมแต่นี้ไป เราจะเป็นพระ
 ราชาในเวลากลางวัน เจ้าจงเป็นพระ
 ราชาในเวลากลางคืน” ดังนี้แล้ว ทรง
 เอาพวงดอกไม้ อันเป็นเครื่องประดับ
 พระศอกของพระองค์ คล้องประดับที่คอ
 ของพระโพธิสัตว์นั้น ทรงแต่งตั้งพระ
 โพธิสัตว์นั้น ให้เป็นผู้รักษาพระนคร.
 นี้เป็นธรรมเนียม แห่งการประดับพวง
 ดอกไม้แดงที่คอ ของเจ้าหน้าที่ผู้รักษา
 พระนคร. จำเดิมแต่นั้นมา พระราชา

ทรงดำรงอยู่ในโอวาทของพระโพธิสัตว์นั้น
ทรงทำความเคารพ เป็นอาจารย์ประทับ
นั่งบนอาสนะต่ำ ทรงเรียนมนต์.

สตฤตา อิมิ ฐมฺมเทสนิ
อาหริตฺวา ชาตกั สโมธาเนสิ “ตทา
ราชา อานนุโท อโหสิ, จณฺฑาลปฺตุโต
อหเมวา”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนาเข้ามาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
“พระราชาในกาลนั้น ได้กลับชาติมาเกิด
เป็นอานนท์ ส่วนบุตรคนจันทาล ได้แก่
เราตถาคตนั่นเอง” ดังนี้แล.

จวชาตกาวณฺณนา นวมา.

พรรณนาจวชาดก ที่ ๕ จบ.

๑๐. สยหชาตก (๓๑๐)

๓๗. “สสมุทฺทปริสาสํ
มहीं สาครกฺกุณฺฑลํ
น อิจฺเจ สห นินฺุทาย
เอวํ สยฺห วิชานหิ.
๓๘. ชีรตุฏฺฏํ ตํ ยสฺสลาภํ
ธนฺลาภญฺจ พุราหฺมณ
ยา วุตฺติ วิณีปาเตน
ธมฺมจรเณน वा.
๓๙. อปี เจ ปตฺตมาทาย
อนาคาโร ปริพฺพเช
สาเอว ชีวิกา เสยฺโย
ยา จาธมฺเมเน เอสนา.
๔๐. อปี เจ ปตฺตมาทาย
อนาคาโร ปริพฺพเช
อญฺญํ อหีสยํ โลก
อปี รชฺเชน ตํ วรณฺ”ติ.
สยฺหชาตกํ ทสมี.

๑๐. สยหชาตก (๓๑๐)

๓๗. “สยฺหอำมาตยํ ทานํ จงฺทราบอยํงนี
ว่า เราไม่ปรารภนาพื้นแผ่นดิน
อันเป็นเสมือนต่างหูประดับสมุทฺท-
สาคร มีสมุทฺทล้อมอยู่โดยรอบ
พร้อมกับการถูกนินทาว่าร้าย.
๓๘. พราหฺมณฺ์ ความประพฤดิใดมีด้วย
การยังตนให้ตกต่ำ หรือด้วยการ
ประพฤดิไม่เป็นธรรม เราติเตียน
ความประพฤดินั้น ทั้งการได้ยศ
ทั้งการได้ทรัพย์.
๓๙. แม้ถ้าหากว่า เราบวชเป็นบรรพชิต
ไม่มีเรื่อน ก็บาตรเที่ยวไปใน
ตระกูลอื่น การเลี้ยงชีวิตนั้นนั่นเอง
เป็นของประเสริฐกว่าการแสวงหา
โดยไม่ชอบธรรม.
๔๐. แม้ถ้าหากว่า เราบวชเป็นบรรพชิต
ไม่มีเรื่อน ก็บาตรเที่ยวภิกขา
ไม่เบียดเบียนผู้อื่นในโลก นั้น
ประเสริฐกว่าราชสมบัติเสียอีก”.

สยหชาตก ที่ ๑๐.

๑๐. สยหชาตกถวณณา (๓๑๐)

สสมุทฺทปริสาสนฺติ อิํ สตุถา
 เขตวเน วิหรนฺโต อุกฺกณฺจิตภิกฺขุ
 อารพฺภ กเถสิ:

โส หิ สาวตถียํ ปิณฺฑทาย
 จรนฺโต เอกํ อภिरูปํ อลงฺกตอิตฺถิ
 ทิสฺวา อุกฺกณฺจโต สาสเน นาภิริมิ.
 ธนํ ภิกฺขุ ภควโต ทสฺเสสุ. โส
 ภควตา “สจฺจํ ภิกฺขุ
 อุกฺกณฺจโต”ติ ปุญฺโজ “สจฺจนฺ”ติ วตุวา
 “โก ตํ อุกฺกณฺจาเปสิ”ติ วุตฺเต
 ตมตฺถํ อารโจะสิ. สตุถา “กสฺมา
 ตวํ เอวรูปํ นียยานิกํ สาสเน
 ปพฺพชิตฺวา อุกฺกณฺจสิ ปุพฺเพ ปณฺชิตา
 ปุโรหิตญฺจานํ ลภนฺตาปิ ตํ ปฏิกฺขิปีตฺวา
 ปพฺพชิสฺสุ”ติ อตฺถิ อหริ.

๑๐. พรรณนาลัยหชาดก (๓๑๐)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุ
 ผู้กระสันรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้
 มีคำว่ามีสมุทรรล้อมอยู่โดยรอบ เป็นต้น.

ความพิสดารว่า ภิกษุรูปนั้นเที่ยว
 บิณฑบาตอยู่ในพระนครสาวตถิ เห็น
 หญิงแต่งตัวสวย มีรูปร่างงดงามคนหนึ่ง
 เกิดความกระสันขึ้นมา จึงไม่ยินดีใน
 พระศาสนา. ต่อมา ภิกษุทั้งหลายแสดง
 ภิกษุรูปนั้น แต่พระผู้มีพระภาค. เธอถูก
 พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ภิกษุ
 ทราบว่า เธอเป็นผู้กระสันจริงหรือ”
 กราบทูลว่า “เป็นความจริง พระเจ้าข้า”
 เมื่อพระองค์ตรัสถามว่า “ใครเป็นผู้ทำ
 ให้เธอกระสันขึ้นมาเล่า” จึงกราบทูล
 ข้อความนั้น. พระศาสดาตรัสว่า
 “เพราะเหตุไร เธอบวชแล้วในศาสนา
 ประกอบด้วยคุณ อันยังสัตว์ให้ออกไป
 (จากสังสารวัฏ) เห็นปานนี้ จึงกระสัน
 ขึ้นมาเล่า บัณฑิตในกาลก่อน แม้เมื่อ
 ได้ตำแหน่งปุโรหิต ก็ยังปฏิเสธตำแหน่ง

นั้นเสีย แล้วออกบวช” ดังนี้แล้ว ทรง
นำอดีตนิทานมาว่า.

อดีต พาราณสีมี พุรหมทตเต
รชชั การเนเต โพริสตุโต ปุโรหิตสุส
พราหมณียา กุจฉิสุมิ ปฏิสนธิ
คเหตุวา รณโย ปุตเตน สหุธิ
เอกทิวสั วิชายิ. ราชา “อตุถิ นุโข
เม โกจิ ปุตเตน สหุธิ เอกทิวเส
ชาโต”ติ อมจเจ ปุจฉิ. “อตุถิ
มหาราช. ปุโรหิตสุส ปุตโต”ติ.
ราชา ตั อาณาเปตวา ธาตินั
ทตวา ปุตเตน สหุธิ เอกโตว
ปฏิชคคาเปสิ.

อุภินนมุปี อารณานิ เจว
ปานโกชนาทินิ จ เอกสทิสานเว
อหเส. เต วยปุตตคา เอกโตว
ตกุกสิลาบิ คนุตวา สพฺพสิปฺปานิ
อุคคณฺหิตวา อากมิสุ. ราชา ปุตตสุส
อุปรชชั อทาสิ. มหายโส อโหสิ.
ตโต ปฏฺจาย โพริสตุโต ราชปุตเตน
สหุธิ เอกโตว ชาทติ ปิวติ สยติ.
อณฺณมณฺณฉิ วิสุสาโส ทิโร อโหสิ.

ในอดีตกาล ครั้นเมื่อพระเจ้า
พรมทตเสวยราชสมบัติ ในพระนคร
พาราณสี พระโพริสตฺวก็อุปฐิสนธิใน
ท้องนางพราหมณีของปุโรหิต ตลอด
วันเดียวกับพระโอรส ของพระราชา.
พระราชาตรัสถามอำมาตย์ทั้งหลายว่า
“มีใครที่เกิดวันเดียวกันกับโอรสของเรา
บ้างหรือหนอ”. อำมาตย์ทั้งหลาย
กราบทูลว่า “ข้าแต่มหาราชเจ้ามีบุตร
ของปุโรหิตคนหนึ่ง”. พระราชาโปรดให้
นำทารกนั้น มามอบให้แก่พี่เลี้ยงนางนม
รับสั่งให้เลี้ยงดูอยู่ร่วมกันกับพระราชาโอรส.

พระราชกุมารและบุตรปุโรหิตแม้ทั้งสอง
ได้มีอาภรณ์เครื่องประดับ และน้ำดื่ม
โภชนาหารเป็นต้น เสมอกัน. พระ
ราชกุมาร และบุตรปุโรหิตเหล่านั้น
เจริญวัยแล้ว เดินทางร่วมกันไปยังกรุง
ตักสิลา ศึกษาศิลปศาสตร์ทั้งปวง
(สำเร็จแล้ว)กลับมา. พระเจ้าพรมทต
ได้พระราชทานตำแหน่งอุปราช แก่พระ
ราชาโอรส. ได้มียศยิ่งใหญ่. จำเดิม

แต่นั้นมา พระโพธิสัตว์กับพระราชโอรส
ร่วมกัน ร่วมดื่ม ร่วมนอน. ได้มีความ
คุ้นเคยซึ่งกันและกัน อย่างมั่นคงยั่งยืน.

อุปราคาเอ ราชปุตุโต ปิตุ
อจฺจเยน ราชเช ปติฏฺจาย มหาสมฺปตฺตี
อนุภาวิ. โพธิสฺสโต จินฺตสิ “มยุหิ
สหาโย ราชฺช อนุสาสตี,
สลฺลภฺชิตฺถุขณฺเวยว โข ปน มยุหิ
ปุโรหิตฺถุจฺฉานํ ทสฺสตี, กิ เม
ฉรราวาเสน ปพฺพชิตฺวา วิเวกมฺนุ-
พฺรุหิสฺสามิ”ติ.

ในกาลต่อมา ครั้นพระราชบิดา
เสด็จสวรรคตแล้ว ราชโอรสได้ดำรง
ตำแหน่งพระราชาเสวยสมบัติใหญ่. พระ
โพธิสัตว์มาคิดคำนึงดูว่า “พระสหาย
ของเราครองราชย์ ก็แลในขณะที่ยังทรง
กำหนดพระราชทานยศ คงจักพระ
ราชทานตำแหน่งปุโรหิตแก่เราแน่นอน
การครองเรือนจะมีประโยชน์อะไรแก่เรา
เราจักออกบวชเพิ่มพูนความสงบสงัด”.

โส มาตาปิตโร วนฺหิตฺวา ปพฺพชฺช
อนุชานาเปตฺวา มหาสมฺปตฺตี จฺจฺจฺเตตฺวา
เอกโกว นิฏฺขมิตฺวา หิมวฺนุตํ ปวิสิตฺวา
มโนเรเม ภูมิกาคเ ปณฺณสาลํ
มาเปตฺวา อิลิปพฺพชฺช ปพฺพชิตฺวา
อภิญฺญา จ สมฺปาตฺติโย จ
นิพฺพตฺเตตฺวา ฆานกิปิ กิพฺนุโต วิหาสิ.

พระโพธิสัตว์นั้น ใ้ไหว้บิดามารดาขอ
อนุญาตบวช สละมหาสมบัติ ออกไป
เพียงลำพังผู้เดียว เข้าป่าหิมพานต์ สร้าง
บรรณศาลา ณ ภูมิกาคอันน่ารื่นรมย์ใจ
บวชเป็นฤๅษี ทำอภิญญาและสมาบัติให้
เกิดขึ้น แล้วทดลองเข้าฌานเล่นอยู่อย่าง
สำราญ.

ตทา ราชา ตํ อนุสฺสริตฺวา “มยุหิ
สหาโย น ปณฺณายตี, กุหิ โส”ติ
ปุจฺฉิ. อมจฺจา ตสฺส ปพฺพชิตฺถาวํ

ครั้งนั้น พระราชาทรงระลึกถึงพระ
โพธิสัตว์นั้น ตรัสถามว่า “สหายของเรา
ไม่ปรากฏให้เห็นเลย เขาไปที่ไหน”.

อาโรเจตวา “รมณีเย กิร วณสณฺเฑ
 วสตี”ติ อาหํสุ. ราชชา ตสฺส
 วสโนกาสิ ปุจฺฉิตฺวา สยหิ อมจฺจ
 “คจฺฉ, สหายิ เม คเหตุวา เอหิ,
 ปุโรหิตฎฺฐานมสฺส ทสฺสามิ”ติ อาห.

โส “สาธุ”ติ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา พาราณสีโต
 นิคมมม อนุปุพฺพเพน ปจฺจนฺตคามิ
 ปตฺวา ตตฺถ ขนฺธาวาริ จเปตฺวา
 วนจรเกหิ สทฺธิ โพรสิตฺตตสฺส
 วสโนกาสิ กนฺตฺวา โพรสิตฺตํ
 ปณฺณสาลทฺวาเร สุวณฺณปฏฺิมิ วีย
 นิสินฺหนํ ทิสฺวา วนฺทิตฺวา เอกมฺหฺตํ
 นิสิตฺตฺวา กตปฏฺิสนฺดาโร “ภนฺเต
 ราชชา เต ปุโรหิตฎฺฐานํ ทาทุกาโม
 อาคมนํ อิจฺฉตี”ติ อาห.

พวกอำมาตย์กราบทูลถึงข้อที่พระโพธิสัตว์
 นั้น บวชแล้วกราบทูลว่า “ทราบว่
 พระสหายนั้นอยู่ที่ราวป่าอันน่ารื่นรมย์”.
 พระราชาตรัสถามถึงสถานที่อยู่ของพระ
 โพธิสัตว์นั้น แล้วตรัสกับอำมาตย์ชื่อ
 สัยหะว่า “ท่านจงไป จงพาสหายของ
 เรามา เราจะให้ตำแหน่งปุโรหิตแก่เขา”.

สัยหอำมาตย์นั้น รับสนองพระราชา-
 โองการว่า “รับด้วยเกล้าฯ พะยะคะ”
 แล้วจึงออกจากพระนครพาราณสีไปถึง
 ปัจฉันตคามโดยลำดับ ตั้งค่ายอยู่ในที่นั้น
 ไปยังสถานที่อยู่ของพระโพธิสัตว์กับ
 พรานป่าทั้งหลาย เห็นพระโพธิสัตว์นั่ง
 อยู่ที่ประตูบรรณศาลา งามประหนึ่งว่า
 สุวรรณปฏฺิมา ไหว้แล้ว นั่งอยู่ ณ ที่
 สมควรข้างหนึ่ง ได้รับการปฏิสันถาร
 เรียกว่า “พระคุณเจ้าผู้เจริญ พระราชามี
 พระราชประสงค์จะพระราชทานตำแหน่ง
 ปุโรหิตแก่ท่าน ทรงปรารถนากรรมมา
 ของท่าน”.

โพธิสตุโต “ติฎฺฐจตุ ปุโรหิตฎฺฐานํ,
 อหิ สกลกาสิโกสสขมฺพุทฺธิปรชฺชํ จกฺก-
 วตฺตสิริเมว วา ลภนฺโตปิ น

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า “ตำแหน่ง
 ปุโรหิต จงพักไว้ก่อนเถิด ถึงเราจะได้
 ราชสมบัติในแคว้นกาสิ และโกศลและ

อิจฺฉิสฺสามิ^๑ น หิ ปณฺชิตา สกึ สกฺลขมพฺพทวิปกึตาม หรือจะได้อัจฉิรพรดิ-
 ขหิตเ กิเลส ปุณฺ คณฺหนฺติ, สกึ ลีรราชสมบัติก็ตาม ก็จักไม่ปรารถนา
 ขหิตํ หิ นุญฺจเขพสฺทิสนฺ”ติ. วตฺวา เพราะว่ามีบัณฑิตทั้งหลาย จะไม่รับกิเลส
 อีมา คากา อภาสิ. ที่ตนละทิ้งมา คราวหนึ่งแล้ว ด้วยว่าสิ่ง
 ที่ละทิ้งมาคราวหนึ่งแล้ว เป็นเช่นกับ
 ก่อนเขพะที่บ้วนทิ้งแล้ว”. ได้กล่าวคาถา
 เหล่านี้ว่า

๓๗. “สสมฺทุกฺทปริสาส^๒

มฺหิ สาครกฺกณฺฑลํ
 น อิจฺเฆ สห นินฺทาย
 เอวํ สยฺห วิชานฺหิ.

๓๗. “สังฆอำมาตย์ท่านจงทราบอย่างนี้
 ว่า เราไม่ปรารถนาพื้นแผ่นดิน
 อันเป็นเสมือน ต่างหูประดับสมุทร-
 สาคร มีสมุทรล้อมอยู่โดยรอบ
 พร้อมกับการถูกนิทาว่าร้าย.

๓๘. ธีรตฺถุ ตํ ยสฺลามํ

ธนฺลามณฺจ พุราหฺมณ
 ยา วุตฺติ วินิปาเตน
 อหฺมจฺรณฺน วา.

๓๘. พราหมณ์ ความประพฤตินั้นดีด้วย
 การยังตนให้ตกต่ำ หรือด้วยการ
 ประพฤติไม่เป็นธรรม เราติเตียน
 ความประพฤตินั้น ทั้งการได้ยศ
 ทั้งการได้ทรัพย์.

๓๙. อปี เจ ปตฺตมาทาย
 อนาคาโร ปริพฺพเช

๓๙. แม้ถ้าหากว่า เราบวชเป็นบรรพชิต
 ไม่มีเรือน ถือบาตรเที่ยวไปใน

^๑ ฉ. อัจฉิสามิ.

^๒ ฉ. สสมทุกทปริชาษ.

สาเอว ชีวิกา เสยโย
ยา จาธมเมเน เอสนา.

ตระกูลอื่นการเลี้ยงชีวิตอย่างนั้นเอง
เป็นของประเสริฐกว่าการแสวงหา
โดยไม่ชอบธรรม.

๔๐. อปี เจ ปตตมาทาย
อนาคาโร ปริพพเช
อณฺเฑ อหีสยํ โลก
อปี รชฺเชน ตํ วรณฺ”ติ.

๔๐. แม้ถ้าหากว่าเราบวชเป็นบรรพชิต
ไม่มีเรือน ถือบาตรเที่ยวภิกขา
ไม่เบียดเบียนผู้อื่นในโลก นั้น
ประเสริฐกว่าราชสมบัติเสียอีก”.

ตตถ สตมฺภทปรีสาสนติ ปรีสาโส
วฺจฺจติ ปรีวาโร สมฺภทํ ปรีวาเรตฺวา
จิตฺเตน จกฺกฺวาพปพฺพเตน สทฺธิ
สมฺภทสงฺฆาเตน ปรีวาเรณ สทฺธิมปีติ
อตุโถ. **สาครกฺกุชฺฌลนฺติ** สาครมชฺเช
ที่ปวเสน จิตตฺตา ตสฺส กฺกุชฺฌลนฺติ
อตุโถ. **นินฺทาทฺยติ** ฌานสฺขสมฺปนฺนํ
ปพฺพชฺชํ ฉทฺเทตฺวา อีสฺสรียํ คณฺหีติ
อิมาย นินฺทาย. **สยฺหาติ** ตํ
นามเณลปติ. **วิฆานหีติ** ฆมฺมํ
ชานาหิ. ยา วฺจฺจติ วินิปาทเณติ ยา
มฺหิจฺฉาวเสน^๑ ลทฺธา ยสฺสลาภณฺลาม-
วฺจฺจติ ฌานสฺขโต อตฺตวินิปาทสงฺฆาเตน
วินิปาทเณ อีโต คณฺตฺวา อีสฺสรีย-

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า **มีสมฺภทร**
ล้อมอยู่โดยรอบ ความว่า บริวารท่าน
เรียกว่าบริษัท พร้อมด้วยจักรวาลบรรพต
ซึ่งตั้งแวดล้อมมหาสมฺภทรบ้าง พร้อมด้วย
บริวารกล่าวคือสมฺภทรบ้าง. คำว่า **ต่างหุ**
ระดับสมฺภทรสาคร ความว่า อันเป็น
ต่างหุระดับสมฺภทรสาครนั้น เพราะ
ตั้งอยู่ที่ท่ามกลางมหาสมฺภทรสาคร ด้วย
สามารถเป็นเกาะ. คำว่า **ด้วยการนินทา**
ว่าร้าย ความว่า ด้วยการนินทาว่าร้าย
นี้ว่า ท่านละทิ้งบรรพชา อันถึงพร้อม
ด้วยความสุขอันเกิดแต่ฌาน แล้วรับเอา
อิสฺรียศ. พระโพธิสัตว์เรียกชื่ออำมาตย์
นั้นว่า สยฺหะ. คำว่า **ท่านจงรู้** ได้แก่

^๑ ฉ. ปุโรหิตกฺุชานวเสน.

มทมตตสุส อทมมจรณน วา โหติ ตํ
วุตฺตี ธีรตฺถ.

ท่านจงรู้ธรรม. คำว่า **ความประพตติ** ได้
มีด้วยการยังตนให้ตกต่ำ ความว่า ความ
ประพตติมีการได้ยศ และการได้ลาภ คือ
ทรัพย์ได้ อันเราได้แล้วด้วยอำนาจแห่ง
ความมักใหญ่ใฝ่สูง ย่อมมีได้ด้วยการยัง
ตนให้ตกต่ำ กล่าวคือ การยังตนให้ตก
ไปจากความสุขอันเกิดแต่ฌาน หรือด้วย
การไปจากที่นี่ แล้วประพตติอธรรม
แห่งเราผู้มัวเมา ประมาทในอิสริยยศ
เราขอติเตียนความประพตตินั้น.

ปตฺตมาทยาติ ภิกฺขมาทสนํ คเหตฺวา.
อนาคาโรติ อหํ อคารวิโรติ
ปรกฺุเลสุ จเรยฺย. สาเอว ชีวีกาติ
สาเอว เม ชีวีกา เสยฺโย ปวรตฺตรา.
ยา จาธมฺเมนาติ ยา จ อธมฺเม
เนสนา. อิทํ วุตฺตํ โหติ “ยา
อธมฺเมเนสนา ตโต เอสาว ชีวีกา
สุนฺทรตฺตรา”ติ. อหีสยฺนฺติ อวิเหเจฺนโต.
อปี รชฺเณนาติ เอวํ ปรี อวิเหเจตฺวา
กपालหตฺถสุส มม ชีวิตกฺปฺปนํ
รชฺเณนาปี วรํ อุตฺตมฺนฺติ.

คำว่า **ถือเอาบาตร** ได้แก่ ถือเอาภาชนะ
สำหรับรับภิกษา. คำว่า **บวชเป็น**
บรรพชิตผู้ไม่มีเรือน ความว่า เราเป็น
ผู้ปราศจากเรือน ฟังเที่ยวไปในตระกูล
ของผู้อื่น. คำว่า **การเลี้ยงชีวิตนั้นเอง**
ความว่า การเลี้ยงชีวิตของเรานั้นนั้นเอง
ประเสริฐกว่า คือล้ำเลิศกว่า. คำว่า
ความประพตติด้วยอธรรมใด ความว่า
และการแสวงหาโดยไม่ชอบธรรมใด. มี
คำอธิบายว่า “การแสวงหาโดยอธรรมใด
การเลี้ยงชีวิตนั้นนั้นเอง ดีกว่าการ
แสวงหา นั้น”. คำว่า **ไม่เบียดเบียน**
คนอื่น ได้แก่ ไม่ทำให้คนอื่นลำบาก.

คำว่า **แม้กว่าราชสมบัติ** ความว่า การ
ไม่เบียดเบียนบุคคลอื่นอย่างนี้ แล้วสำเร็จ
การเลี้ยงชีพของเรา ผู้มีมือถือกระบี่เบื้อง
ประเสริฐกว่า คือสูงสุดกว่าราชสมบัติ.

อิติ โส ปนปฺปุ่นฺ ยาจนฺตมฺปิ ตํ
ปฏิกฺขิปี. สโยหฺปิ ตสฺส มนํ อลภิตฺวา
ตํ วนฺทิตฺวา กนฺตฺวา ตสฺส
อนาคมนภาวํ รมฺโณ อาโรเจสิ.

พระโพธิสัตว์นั้น ได้ปฏิเสธสัห-
อำมาตย์นั้น แม้อ่อนนอนอยู่บ่อย ๆ ด้วย
ประการฉะนี้. แม้สัหอำมาตย์ครั้งไม่ได้
การตกลงปลงใจ ของพระโพธิสัตว์นั้น
ไหว้ท่าน แล้วก็ไปกราบทูลความที่พระ
โพธิสัตว์นั้นไม่ยอมมา แต่พระราชา.

สตฺถา อิมํ ฆมฺมเทสนํ
อาหริตฺวา สจฺจจฺานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ
สโมธานฺสิ. สจฺจปรีโยसानเ อุกฺกณฺจิต-
ภิกฺขุ โสตาปตฺติผลฺล ปตฺติจฺุหิ, อปเรปี
พฺหุ โสตาปตฺติผลฺลาทีนิ สจฺจฉิกรීสุ.
ตทา ราชฺา อานนฺโท อโหสิ. สโยห
สวาริปฺตุโต. ปุโรหิตปฺตุโต ปน
อหเมวาทิ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศจตุราริยสัง-
ประมวลชาดก. ในเวลาจบสังจะ ภิกษุ
ผู้กระสัน ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล, ภิกษุ
แม้รูปอื่น ๆ เป็นอันมาก. กระทำให้แจ้ง
โสดาปัตติผลเป็นต้น. พระราชาในกาล
นั้น ได้กลับชาติมาเกิดเป็นอานนท์.
สัหอำมาตย์ ได้กลับชาติมาเกิดเป็น
สวารีบุตร. ส่วนบุตรของปุโรหิต ได้แก่
เราตถาคตนั่นเอง ดังนี้แล.

สยฺหชาตกาณฺณนา ทสฺมา.

พรรณาสัหชาตก ที่ ๑๐ จบ.

กาลิงควคุโค ปจฺโม.

กาลิงควรรค ที่ ๑ จบ.

ตตสุทฺถานํ

ประมวลชาดกที่มีในกาลิงควรรคนี้
คือ

วิวั จ อเทยย สมิทฺฐวํ
อถ ททฺทร ปาปมหาติรโห
อถ โกลิ ปลาสวรรณจกร
จริมี สสมุทฺทวเรน ทส.

- ๑. กาลิงคชาดก
- ๒. มหาอัคสา-
โรหชาดก
- ๓. เอกราชชาดก
- ๔. ทัททรชาดก
- ๕. สีลวิมังสชาดก
- ๖. สุชาดาชาดก
- ๗. ปลาสชาดก
- ๘. ชวสกุณชาดก
- ๙. ฉวชาดก
- ๑๐. สัยหชาดก.

๒. ปุจฉิมนทวคค

๑. ปุจฉิมนทชาตค (๓๑๑)

๔๑. “อุฏฺฐเหหิ โจร กิ เสสิ
โก อตุโก สุปเนน เต
มา ตํ คเหสุ ราชานो
คามे กิพฺพิสการกํ.
๔๒. นนุ โจริ คเหสุสนฺติ
คามे กิพฺพิสการกํ
กิ ตตฺถ ปุจฉิมนทสฺส
วเน ชาตสฺส ติฏฺฐโต.
๔๓. น ตฺวํ อสฺสตฺถ ชานาสิ
มม โจรสฺส จนฺตรํ
โจริ คเหตฺวา ราชานो
คามे กิพฺพิสการกํ
อจุเจนฺติ นิมนฺทสฺส
ตสฺมี เม สงฺกเต มโน.
๔๔. สงฺเกยฺย สงฺกิตฺตพฺพานิ
รฺกฺเขยฺยานาคตํ ภายํ
อนาคตฺภยา ธีโร
อุโก โลเก อเวกฺขตี”ติ.

ปุจฉิมนทชาตคํ ปจฺมํ.

๒. ปุจฉิมนทวรรค

๑. ปุจฉิมนทชาตค (๓๑๑)

๔๑. “แนะโจร จงฺลฺกขีเนถะ เจ้าจะ
นอนอยู่ไย การนอนของเจ้ามี
ประโยชน์อะไร พระราชาอย่าจับ
เจ้า ผู้กระทำการปล้นบ้านเสียเลย.
๔๒. พวกราชบุรุษ จะจับโจรผู้กระทำ
การปล้นบ้าน (ก็ตามเถอะ) มัน
กงการอะไร ของเทวดาดั้นสะเดา
ที่เกิดและยืนต้นอยู่ ณ ป่า นั้นเล่า.
๔๓. แนะท่านอัสสัดถะ ท่านยังไม่ทราบ
เหตุแห่งการไม่อยู่ร่วมกัน ระหว่าง
เรากับโจร พระราชาจับโจร ผู้
กระทำการปล้นบ้านแล้ว จะเสีย
โจรไว้บนหลาวไม้สะเดา ใจเรา
รังเกียจเหตุข้อนั้น.
๔๔. บุคคลควรรังเกียจ สิ่งที่ควร
รังเกียจ ควรระแวงระวังภัย ที่ยัง
มาไม่ถึง เพราะกลัวภัยที่ยังมา
ไม่ถึง นักปราชญ์จึงพิจารณา
เฟื่องเสียงโลกทั้งสอง”.

ปุจฉิมนทชาตค ที่ ๑

๒. ปุจฉิมนุทวคค

๑. ปุจฉิมนุทชาตกถุณณา (๓๑๑)

อุฏฐะหิ โจระ ก็ เสตีติ อิทั
สตุกา เวพฺพเน วิหรนุโต อายสฺมุนฺตํ
มหาโมคคัลลานํ อารพฺภ กเถสิ.

เถเร กิร ราชคหํ อุปนิสฺสสาย
อรณฺณกฺุฎิกาย วิหรนุเต เอโก โจโร
นคฺรทวารคามเ เอกสฺมี เกเห สนฺหิ
ฉินฺหิตฺวา หตฺถสวารํ อาทาย ปลายิตฺวา
เถรสฺส กฺุฎฺธิปริเวณํ ปวิสิตฺวา “อิธ
มยฺหํ อารกฺุโข ภวิสฺสตี”ติ เถรสฺส
ปณฺณสาลปฺมุขเ นิปชฺชิ.

เถโร ตสฺส ปมุขเ สยิตฺถาวํ ฅตฺวา
ตสฺมี อาสงฺกิตํ กตฺวา “โจรสฺสคฺโค
นาม น วฏฺฐตี”ติ นิภฺขมิตฺวา “มา
อิธ เร สยิ”ติ นิหริ.

โจโร ตโต นิภฺขมิตฺวา ปทํ โมเหตฺวา^๑
ปลายิ.

๒. ปุจฉิมนุทวรรค

๑. พรธณนาปุจฉิมนุทชาตก(๓๑๑)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเวฬุวัน ทรงปรารภท่านมหา-
โมคคัลลานะ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า
แน่ะโจร เจ้าลูกขึ้นเถิด จะม้วนนอนอยู่ใ
ดังนี้เป็นต้น.

ได้ยินว่า เมื่อพระเถระ อาศัยเมือง
ราชคฤห์อยู่ ณ กุฎีในป่า โจรผู้หนึ่งตัดช่อง
(ย่องเบา) ในเรือนหลังหนึ่ง ในหมู่บ้าน
ใกล้ประตูเมือง ฉวยเอาสิ่งที่มีค่าติดมือไป
แล้วหนีเข้าไปยังบริเวณกุฎีของพระเถระ
(พลง)คิดว่า “(เราอยู่)ในที่นี้จักคุ้มครอง
เรา” ดังนี้ แล้วนอนที่หน้าบรรณศาลา
ของพระเถระ.

พระเถระรู้ว่าโจร (มา) นอนที่หน้ามุข
เกิดความรังเกียจโจรว่า “เราไม่ควร
เกี่ยวข้องกับโจร” ดังนี้แล้ว ออกมาขับไล่
ว่า “เฮ้ย อย่ามานอนที่นี่”.

โจรออกจากที่นั่นแล้ว กลับเกลื่อนรอยเท้า
(พลง) หนีไป(พลง).

^๑ สี. โมเจตวา.

มนุสฺสา อุกกมาทาย โจรสฺส
 ปทานุสาเรน ตตฺถ อากนฺตฺวา
 ตสฺส อากตฺถฺจฺฉานจิตฺถฺจฺฉานสยิตฺถฺจฺฉานาทีนึ
 ทิสฺวา “โจโร อิตฺ อากโต อิช
 จิตฺ อิช นิสฺสินฺโน อิมินา จาเนน
 ปลาโต น ทิฏฺฐโ จ โน”ติ อิตฺ จิตฺ
 จ ปกฺขนฺทิตฺวา อทิสฺวา ว ปฏิกตฺวา.

ปฺนทิวเสน เถโร ปุพฺพพฺนฺหสมยํ
 ราชคเห ปิณฺฑทาย จริตฺวา
 ปิณฺฑทปาดปฏิกกนฺโต เวพฺพนํ กนฺตฺวา
 ตํ ปวฺตฺตึ สตฺถุ อโรเจสิ.

สตฺถา “น โข โมกฺคกฺลฺลาน ตฺวณฺเฑว
 อาสงฺกิตพฺพตฺตํ อาสงฺกิ โปราณก-
 ปณฺทิตาปิ อาสงฺกิสฺสุ”ติ วตฺวา เถเรน
 ยาจิตฺ อตฺตํ อหริ.

อติเต พาราณสียํ พุรฺหมทตเต
 รชฺชํ การเนเต โพรสิสฺตโต นครสฺส
 สฺसानวเน นิมฺพรุกฺขเทวตา หุตฺวา
 นิพฺพตฺติ. อถกทิวสํ นครทฺวารे คาเม
 กตมฺมโจโร ตํ สฺसानํ ปาวิสฺสิ. ตทา

พวกมนุษย์ถือคบเพลิง ตามรอยเท้าโจร
 มา ณ ที่นั้น พบที่เดินที่ยืน และที่นอน
 เป็นต้นของโจรนั้นแล้ว พูตกันว่า “โจร
 มาจากที่นี่ ยืน ณ ที่นี้ นั่ง ณ ที่นี้ หนี
 ไปทางนี้ พวกเราไม่เห็นเลย” ดังนี้
 แล้ววิ่งไปทางโน้นทางนี้ (เมื่อ) ไม่พบแล้ว
 ก็พากันกลับไป.

วันรุ่งขึ้น พระเถระเข้าไปบิณฑบาตใน
 เมืองราชคฤห์แต่เช้า กลับจากบิณฑบาต
 แล้วก็เข้าไปยังพระเวฬุวัน กราบทูล
 เรื่องนั้นแต่พระศาสดา (ทรงทราบ).

พระศาสดาตรัสว่า “ดูกรโมกคัลลณะ
 มิใช่เธอเท่านั้นที่รังเกียจเรื่องที่ควรรังเกียจ
 แม้บัณฑิตแต่ปางก่อน ก็รังเกียจแล้ว
 เหมือนกัน” ดังนี้ (เมื่อ) ถูกพระเถระทูล
 อาราธนาแล้ว จึงทรงนำอดีตนิทาน
 มาว่า.

ในอดีตกาลสมัยเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติ ณ เมืองพาราณสี พระ
 โพรสิสฺตว์ เกิดเป็นรุกขเทวดาที่ต้นสะเดา
 ในป่าช้าแห่งพระนคร. ต่อมาวันหนึ่ง
 โจร (หลังจาก) ปล้นในบ้านใกล้ประตู

ปน ตตถ นิมโพะ จ อสสุตโก
จาติ เทว เขฏฐกรุกขา. โจโร
นิมฺพรุกขมุเล ภณฺทกํ จเปตฺวา นิปฺชฺช.
อณฺณสฺมี ปน กาลเ โจเร กเหตุวา
นิมฺพสุเล อุตฺตาเสนฺติ.

พระนครแล้ว ก็เข้าไปยังป่าช้านั้น. ก็
ในกาลนั้น ณ ที่นั้น มีต้นไม้ใหญ่อยู่ ๒ ต้น
คือต้นสะเดา และต้นโพธิ์. โจรชุกซ่อน
สิ่งของไว้ที่โคนต้นสะเดา แล้วก็นอน.
ในกาลอื่น พวกราชบุรุษจับโจรมา
เสียบหลาวไม้สะเดาไว้.

อถ สว เทวตา จินฺตลฺลิตฺติ “สเจ
มนุสฺสสา อากนฺตฺวา อิมํ โจรํ
คเหสฺสฺสนฺติ อิมสฺเสว นิมฺพสุส สาขํ
จินฺทิตฺวา สุลํ กตฺวา เอตํ
อุตฺตาเสสฺสฺสนฺติ เอวํ สนฺเต รุกฺโข
นสฺสิสฺสฺสติ หนฺท นํ อิตฺโต
นีหริสฺสามิตฺติ. สว เตน สทฺฐี
สถฺลปนฺตี ปจฺมํ กถมาห

ครั้งนั้น เทวดานั้นคิดว่า “ถ้า
พวกมนุษย์(ขึ้น) มาจับโจรนี้ แล้วตัดกิ่ง
สะเดาต้นนี้ ทำหลาวเสียบโจร(อยู่อย่างนี้)
ไซ้ร้ เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้ก็จะตาย
เอาเถอะ เราจักไล่โจรนั้นให้ออกไปเสีย.
เทวดาเมื่อจะเจรจากับโจร จึงกล่าว
คาถาดังว่า

๔๑. “อญฺเจหิ โจโร กิ สลฺลิตฺติ
โก อตฺตโก สฺปิเนน เต
มา ตํ คเหสฺสุ ราชานอ
คามเ กิพฺพิสการกนฺ”ติ.

๔๑. “แน่โจร จงลุกขึ้นเถอะ เจ้าจะ
นอนอยู่ไย การนอนของเจ้ามี
ประโยชน์อะไร พระราชาอย่าจับ
เจ้าผู้กระทำการปล้นบ้านเสียเลย”.

ตตถ ราชานอติ ราชปฺริเส
สนฺธาย วุตฺตํ. กิพฺพิสการกนฺติ
ทวารุณสาหสิกกโจรกมฺมการกํ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พระ
ราชา เทวดาพูดหมายถึงราชบุรุษ. คำว่า
กระทำการปล้น ได้แก่ การกระทำ
โจรกรรมอย่างสาหัสทารุณ.

อรรถกถาชาดก บ.ท.๑๑-๒๐

อติ นั วตฺวา “ยาว ราชปุริสา
น คณฺหฺนฺติ ตาว อญฺญตฺถ คจฺฉา”ติ
ภยาเปตฺวา ปลาเปสิ.

ตสฺมี ปน คเต อสฺสตฺถเทวตา ทฺติยํ
คาถมาห

๔๒. “นฺนุ^๑ โจรํ คหฺเสสนฺติ
คามे กิพฺพิสการํ
กี ตตฺถ ปุจฺฉิมนฺทสฺส
วเน ชาตสฺส ติฏฺฐโต”ติ.

ตตฺถ วเน ชาตสฺส ติฏฺฐโตติ
รฺกฺโข^๒ วเน ชาโต เจว จิโต จ.
เทวตา^๓ ปน ตตฺถ นิพฺพตฺตตฺตา
รฺกฺขสมฺมาจาเรเนว สมฺมาจริ.

ตํ สุตฺวา นิมฺพเทวตา ตติยํ
คาถมาห

๔๓. “น ตฺวํ อสฺสตฺถ ชานาสิ
มม โจรสฺส จนฺตรํ

ด้วยประการฉะนี้ เทวดาจึง
กล่าวกับโจรว่า “เจ้าจงไปที่อื่นก่อนที่
ราชบุรุษจะมาจับ(เจ้า)” ดังนี้ ทำให้โจร
หวาดกลัว แล้วไล่ให้หนีไป.

ก็เมื่อโจรนั้นไปแล้ว เทวดาประจำต้นโพธิ์
จึงกล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๔๒. “พวกราชบุรุษจะจับโจร ผู้กระทำ
การปล้นบ้าน (ก็ตามเถอะ) มัน
กบการอะไร ของเทวดาต้นสะเดา
ที่เกิดและยืนต้นอยู่ ณ ป่า นั้นแล้ว”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เกิด
และยืนต้นในป่า ความว่า ต้นไม้ทั้ง
เกิดและยืนต้นในป่า. อัสสตฺถเทวตาเรียก
นิมพเทวตา ตามชื่อต้นไม้ตนเอง เพราะ
เกิดที่ต้นไม้สะเดานั้น.

นิมพเทวตา ฟังค่านั้นแล้ว จึงกล่าว
คาถาที่ ๓ ว่า

๔๓. “แน่ท่านอัสสตฺถะ ท่านยังไม่ทราบ
เหตุระหว่างเรากับโจร พระราชา

^๑ น. ยํ นุ.

^๒ น. นิมฺโพ.

^๓ ก. เทวตี.

โจรฺ คเหตุวา ราชานโน
 กามเม กิพพิสการกํ.

อจุเจนุติ^๑ นิมพสุลสุมี
 ตสุมี เม สงกเต มโน”ติ.

ตตถ อสุตตุถาติ ปุริมนเยเนา
 ตสุมี นิพพตตเทวดา สมุทาจจติ.

มม โจรสฺส จนุตรนุติ มม จ
 โจรสฺส จ เอกโต อวสนการณํ.
 อจุเจนุติ นิมพสุลสุมีนุติ อิมสุมี กาล
 ราชานโน โจรฺ นิมพสุเล อวฺจนุติ.
 ตสุมี เต สงกเต มโนติ ตสุมี
 การณเม มม จิตฺตํ สงกติ. สเจ หิ
 อิมํ สฺสุเล อวฺจนิสฺสนุติ วิมานํ เม
 นสุสิสฺสุติ อถ สาขาย โอลมฺพสุสนุติ
 วิมานเ เม กุณปกนุโธ ภวิสฺสุติ
 เตนานํ เอตํ ปลาเปสินุติ.

จับโจรเสียไว้ บนหลาวไม้สะเดา
 ใจเรารังเกียดเหตุข้อนั้น”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **อัสสัดถะ**
 ความว่า นิมพเทวดา เรียกเทวดาผู้เกิด
 ในตันโพธิ์นั้นว่า อัสสัดถะ เหมือนนัยตัน
 นั้นเอง.

คำว่า **เหตุระหว่างเรากับโจร**
 ความว่า เหตุแห่งการไม่อยู่รวมกัน
 (ระหว่าง)เรากับโจร. คำว่า **เสียโจร**
ไว้บนหลาวไม้สะเดา ความว่า ในกาล
 บัดนี้ พระราชาจะจับโจรเสียไว้ใน
 หลาวสะเดา. คำว่า **ใจเรารังเกียดเหตุ**
ข้อนั้น ความว่า จิตของเรารังเกียดใน
 เหตุนั้น. จริงอยู่ ถ้าหากว่าพวกราชบุรุษ
 จักเสียโจรนี้บนหลาวไม้ไผ่ วิมาน
 ของเราก็จะพินาศ ถ้าพวกเขาจะแขวน
 โจรนี้ที่กิ่งไม้ไผ่ วิมานของเรา ก็จะพุ่ง
 ไปด้วยกลืนซากศพ เพราะฉะนั้น เรา
 จึงไล่ให้โจรหนีไปเสีย.

^๑ ฉ. อปเปนุติ.

เอวํ ตาสํ เทวตานํ อญฺญมณฺเฑ
 สลฺลปฺนฺตานญฺเฑว ธนฺสามิกา อุกฺกา-
 หตฺตา ปทานุสฺสาราณาณฺตุวา โจรสฺส
 สยิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 ใจโร อุกฺกจาย จ ปลาโต น ลทฺโธ
 โน ใจโร สเจ ลภิสฺสาม อิมสฺเสว
 นํ นิมุพฺสส สฺสุเล วา อาวุณฺตีวา
 สาขาย วา โอลมฺพิตฺวา คมิสฺสามา”ติ
 วตฺวา อีโต จีโต จ ปกฺขนฺทิตฺวา
 ใจโร อทิสฺวา ว คตา.

เตสํ สุตฺวา อสฺสสตฺตเทวตา จตุตฺถํ
 คาถมาห

๔๔. “สงฺกฺเขยฺย สงฺกิตฺตพฺพานิ
 รุกฺเขยฺยานาคตํ ภยํ
 อนาคตภยา ธีโร
 อุกฺโก โลเก อเวกฺขติ”ติ.

ตตฺตฺต รุกฺเขยฺยานาคตํ ภยนฺตุติ
 เทว อนาคตภยานิ ทิฏฺฐจฺรมฺมิภณฺเจว
 สมฺปรายิกญฺจ เตสฺส ปาปมิตฺเต
 ปรีวชฺเชนฺโต ทิฏฺฐจฺรมฺมิภํ รุกฺขติ ตีณิ
 ทฺวจฺจริตานิ ปรีวชฺเชนฺโต สมฺปรายิกํ

เมื่อเทวดากำลังเจรจากันอยู่ (นั่น)
 เจ้าของทรัพย์ ถือคบเพลิง ตามรอยเท้า
 โจรมา เห็นที่นอนของโจรแล้วกล่าวว่า
 “ท่านผู้เจริญ บัดนี้ โจรลุกขึ้นหนีไปเสีย
 แล้ว เราจับโจรไม่ได้ หากว่าเราจับได้
 เราจะเสียบมันไว้ที่ทล่าวไม้สะเดานี้แหละ
 หรือแขวนมันไว้ที่กิ่งไม้ แล้วจึงไป” ดังนี้
 ท້ยวคันดูทางโน้นทางนี้ ไม่พบโจรแล้ว
 จึงกลับไป.

อัสสตัดเทวตา พังคำของคนเหล่านั้นแล้ว.
 จึงกล่าวคาถาที่ ๔ ว่า

๔๔. “บุคคล ควรระวังภัย สิ่งที่ควร
 ระวังภัย ควรระแวงระวังภัย ที่ยัง
 มาไม่ถึง เพราะกลัวภัยที่ยังมา
 ไม่ถึง นักปราชญ์จึงพิจารณา
 เฟงเล็งโลกทั้งสอง”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พัง
 ระแวงระวังภัยที่ยังมาไม่ถึง คือภัยที่ยัง
 มาไม่ถึงมี ๒ คือภัยในปัจจุบัน และภัย
 โลกหน้า บรรดาภัยทั้งสองนั้น เมื่อ
 บุคคลเว้นมิตรชั่ว ชื่อว่าระแวงระวังภัย

รฤขติ.

อนาคตภยชาติ อนาคตภยเหตุ ตํ ภยํ
 อาสงฺกยมาโน. ซีโรติ ปณฺทิตโต ปุริโส
 ปาปมิตฺตสํสคฺคํ น กโรติ ตีหิ ทฺวาเรหิ
 ทฺวจฺจริตํ น จรติ.

อุโภ โลเกติ เอวํ ภายนฺโต เส
 อิทฺโลกปรโลกสงฺขาเต อุโภ โลเก
 อเวกฺขติ โอลฺโลกติ สงฺกยมาโน
 อิทฺโลกภยเนน ปาปมิตฺเต วชฺเชติ
 ปรโลกภยเนน ปาปกมฺมํ น กโรติ.

สตฺถา อิมํ ฆมฺมเทสนํ อahrtiva
 ชาดกํ สโมธานสิ “ตทา อสฺสตฺถ-
 นิพฺพตฺตเทวดา สาริปฺตฺโต^๑ อโหสิ,
 นิมฺพเทวดา ปน อหเมวา”ติ.

ปุจฉนทชาดกาวณฺณนา ปจมา.

ในปัจจุบัน เมื่อวันทฺจริตทั้งสาม ชื่อว่า
 ระแวงระวัง ภัยโลกหน้า.

คำว่า เพราะกลัวภัยที่ยังมาไม่ถึง ความว่า
 ระแวงภัยนั้นอยู่ เพราะเหตุภัยที่ยังมา
 ไม่ถึง. คำว่า นักปราชญ์ ความว่า
 บุรุษผู้เป็นบัณฑิต ย่อมไม่ทำการคบหา
 สมาคมคนชั่ว ไม่ประพฤติกุจจริตทางทวาร
 ทั้งสาม.

คำว่า โลกทั้งสอง ความว่า จริงอยู่
 คนนี้ เมื่อกลัวอยู่อย่างนี้ ชื่อว่า ย่อม
 พิจารณาแล้งแลโลกทั้งสอง กล่าวคือโลก
 นี้และโลกหน้า เมื่อรังเกียจอยู่ ย่อมละเว้น
 มิตรชั่ว เพราะกลัวภัยโลกนี้ ย่อมไม่
 กระทำกรรมชั่ว เพราะกลัวภัยโลกหน้า.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาขึ้นมาแล้ว จึงทรงประชุมชาดกว่า
 “เทวดาที่เกิดที่ต้นโพธิ์ในกาลนั้น กลับ
 ชาติมาเป็นสาริปุตฺร ส่วนนิมพเทวดา
 กลับชาติมาเป็นเราผู้ตถาคดแล”.

พรรณนาปุจฉนทชาดก ที่ ๑ จบ.

^๑ น. อานนฺโท.

๒. กสฺสปมณฺฑิยชาตก (๓๑๒)

๔๕. “อปี กสฺสป มนฺฑิยา
ยุวา สปติ หนฺติ ว่า
สพฺพหนฺตํ ขมเต ธีโร
ปณฺชิโต ตํ ติตฺถุขติ.
๔๖. สเจปี สนฺโต วิวทฺหติ
ชิปปิ สนฺธิยเร ปฺนุ
พาลา ปตฺตาว ภิขฺชนฺติ
น เต สมถมชฺชณฺคุ.
๔๗. เอเต ภิโย สมายนฺติ
สนฺธิ เตสํ น ชีรติ
โย จาธิปฺนุํ ชานาติ
โย จ ชานาติ เทสนํ.
๔๘. เอโส ภิ อุตฺตริตโร
ภาราวโห ฐฺรณฺธโร
โย ปเรสาธิปฺนุณานํ
สยํ สนฺธาตุมรหตี”ติ.
กสฺสปมณฺฑิยชาตกํ ทฺติยํ.

๒. กัสสปมณฺฑิยชาตก (๓๑๒)

๔๕. “ข้าแต่ท่านกัสสปะ เด็กหนุ่มจะดำ
หรือจะทำร้ายก็ตาม นักปราชญ์
ผู้เป็นบัณฑิต ย่อมอดโทษ อดกลั้น
กรรมนั้น ได้ทั้งหมด.
๔๖. แม้หากว่า สัตบุรุษวิวาทกันย่อม
กลับเชื่อมคืนกันได้อีก โดยพลัน
(แต่) คนพาลเหมือนภาชนะดิน
แตก (แล้ว) ย่อมประสานไม่ได้
(เหมือนเดิม).
๔๗. ผู้ใดรู้โทษที่ตนล่วงเกินแล้ว และ
ผู้โดยยอมรับการแสดงโทษ เขา
ทั้งสองนั้น ย่อมกลมเกลียวกันยิ่ง
ทั้งมิตรสัมพันธ์ของเขา ก็ไม่
เสื่อมคลาย.
๔๘. ผู้ใดสามารถเชื่อมผู้อื่น ผู้ที่ล่วงเกิน
กัน (ให้สมานกันได้) ด้วยตัวเอง
ผู้นี้แล (นับ) เป็นบุรุษยอดเยี่ยม
ทำงานหนัก(ทั้ง)เอาการเอางาน”.
- กัสสปมณฺฑิยชาตก ที่ ๒.

๒. กัสสปมันทียชาตกถา

(๓๑๒)

อปี กัสสป มนทียาติ อิหิ สตุถา
 เชตวัน เวหรนโต เอกิ มหุลลภิกขุ
 อารพุก กเถสิ.

สาวตถิยิ กิร เอโก กุลปุตโต
 กามะสุ อาทินวั ทิสฺวา สตุถุ สนฺติเก
 ปพฺพชิตฺวา กมฺมฏฺฐาเน อนฺยุตฺโต
 นจิรสฺเสว อรหตฺตํ ปาปุณิ. ตสฺส
 อปรภาเค มาตา กาลมกาลี.

โส มาตุ อจฺจเยน ปิตรณฺจ
 กนิฏฺฐภาติกณฺจ ปพฺพาเชตฺวา เชตวัน
 วสิตฺวา วสฺสุปนาภิกสมเย จีวรปจฺจยสฺส
 สฺลภตํ สุตฺวา เอกิ คามกาวาสํ
 คนฺตฺวา ตโยปิ ตตฺถ วสฺสํ อุปคนฺตฺวา
 วุฏฺฐวสฺสา เชตวันเมว อากมฺิสุ.

๒. พรรณนากัสสปมันทียชาดก

(๓๑๒)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภภิกษุแก่
 รูปหนึ่ง จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า
 ข้าแต่ท่านกัสสปะ โดยความยังเป็นเด็ก
 ดังนี้เป็นต้น.

ได้ยินว่า ในเมืองสาวัตถี มีกุลบุตร
 คนหนึ่ง เห็นโทษในกามทั้งหลายแล้ว จึง
 บวชในสำนักของพระศาสดา ประกอบ
 ความเพียรในกรรมฐาน ต่อกาลไม่
 นานนัก ก็ได้บรรลुพระอรหัต. ในกาล
 ต่อมา มารดาของท่านได้ถึงแก่กรรม.

เมื่อมารดาล่วงลับไปแล้ว ท่านจึง
 ให้บิดาและน้องชายบวช แล้วอยู่ ณ
 พระวิหารเชตวัน (ใต้) พังมาว่าในสมัย
 เข้าพรรษา บัณฑิตคือจิวร หาได้ง่าย
 จึงไปยังอาวาสประจำหมู่บ้านแห่งหนึ่ง
 ทั้งสามเข้าจำพรรษา ณ อาวาสนั้น
 ออกพรรษาแล้วจึงกลับมายังพระเชตวัน
 อีก.

ทหริกขุ เขตวนสุสาสนนุฏจาเน
 “สามเณร เถร์ วิสุสาเมตวา
 อาเนยยาสิ อหิ ปุเรตริ คนุตวา
 ปริเวณิ ปฏิกคคิสสามิ”ติ เขตวน
 ปาวิสสิ.

มหลลกตฺเถโร สณิกิ อากจฺจติ.
 สามเณโร ปุณฺปุณฺนิ สีเสน อุปปิเพนฺโต
 วีย “คจฺจ คจฺจ ฆนฺเต”ติ ตํ
 พลกฺกาเรน เนติ. เถโร “ตุวํ มํ
 อวสฺสํ อาเนสิ”ติ. ปุณฺ นิวตฺติตฺวา
 โกฏฺโถ ปฏฺจาย อากจฺจติ. เตสํ เอวํ
 อดฺฒมณฺณิ กฺลหํ กโรนฺตฺวานญฺเฉว
 สุริโย อตฺตณฺจโถ อนฺธกาโร ชาโต.

อิตรปี ปริเวณิ สมนฺชชิตฺวา
 อุกกํ อุปฺภุจเปตฺวา เตสํ อากมนํ
 อปฺสสนฺโต อุกกํ คเหตุวา
 ปจฺจกฺคนฺตฺวา เต อากจฺจนฺเต ทิสฺวา
 “กิ จิรายิตฺถา”ติ ปุจฺฉิ. มหฺลลโก
 ตํ การณํ กเถสิ. โส เต เทวปี
 วิสุสาเมตฺวา สณิกิ อาเนสิ. ตํทิวสํ
 พุทฺธฺปฏฺจานสฺส โอกาสํ น ลภิ.

ภิกษุหนุ่มบอกสามเณร ไกล
 พระเชตวันว่า “สามเณร เธอควรให้
 พระเถระท่านพัก(สักครู) แล้วจึงนำท่าน
 มา เราจะล่วงหน้าไปก่อน แล้วจัก
 บัดกวาดบริเวณ” ดังนี้แล้วเข้าไปยัง
 พระเชตวัน.

พระเถระผู้เฒ่า ค่อย ๆ เดินมา. สามเณร
 กล่าวว่า “ผู้เจริญ จงเดิน จงเดิน” ดังนี้
 เป็นเหมือนบีบศิรชะ แล้ว ๆ เล่า ๆ นำ
 ท่านไปโดยพลการ. พระเถระกล่าวว่า
 “ท่านต้องนำเรามาแน่แท้”. พระเถระ
 กลับไป แล้วเดินกลับมาจากที่เดิมอีก.
 เมื่อท่านทั้งสองทำการทะเลาะกันและกัน
 อยู่อย่างนี้ พระอาทิตย์ตกแล้ว ความมืด
 ปกคลุม(ทั่วไป).

ฝ่ายพระหนุ่ม กวาดบริเวณแล้ว
 จัดแจงเตรียมน้ำไว้ไม่เห็นท่านทั้งสองมา
 จึงถือน้ำออกไปต้อนรับ เห็นท่านทั้งสอง
 กำลังเดินมา จึงถามว่า “ทำไมจึงช้านัก”.
 พระผู้เฒ่าจึงบอกเหตุนั้น. ท่านให้ท่าน
 ทั้งสองรูป พักผ่อนแล้ว จึงค่อย ๆ นำ
 ท่านมา. วันนั้น จึงไม่ได้โอกาสเฝ้า
 พระพุทธเจ้า.

อด นั ทุติยทิวเส พุทฺธุปฺภูจฺจํ ครั้งนั้น ในวันที่ ๒ ท่านมาเฝ้า
 อากนฺตฺวา วนฺทิตฺวา นิสินฺนํ สตุถา พระพุทธเจ้า ถวายบังคมแล้วก็นั่งลง
 “กทา อากโตสสี”ติ ปุจฺฉิ. “หิโยโย พระศาสดาตรัสถามว่า “เธอมาเมื่อไร”.
 ภาณฺเต”ติ. “หิโยโย อากนฺตฺวา อชฺช พระหนุ่ม “เมื่อวาน พระเจ้าข้า”.
 พุทฺธุปฺภูจฺจํ กโรสสี”ติ. โส “อาม พระพุทธเจ้า “เธอมาเมื่อวาน (แต่)
 ภาณฺเต”ติ. วตฺวา ตํ การณํ อาจิกฺขิ. เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าวันนี้หรือ”. ท่าน
 กราบทูลว่า “พระเจ้าข้า พระองค์ผู้เจริญ”
 ดังนี้ แล้วกราบทูลเหตุอัน(ให้ทรงทราบ).

สตุถา มหุลลํ กรหิตฺวา “น เอส พระศาสดา ทรงดีเตียนพระผู้เฒ่าแล้ว
 อิทาเนว เอวรูปํ กมฺมํ กโรติ ปุพฺเพปิ ตรัสว่า “พระรูปนี้ ทำกรรมเห็นปานนี้
 อกาสิ อิทานิ ปน เตน ตฺวํ กิลมิโต ในบัดนี้เท่านั้น หามิได้ แม้ในกาลก่อน
 ปุพฺเพปิ ปณฺชิตฺเต กิลเมสสี”ติ วตฺวา ท่านก็ได้ทำแล้วเหมือนกัน แต่ในบัดนี้
 เตน ยาจิโต อติตํ อหริ. พระแก้ทำเธอให้ลำบาก ในกาลก่อน
 ท่าน(ทำ)บัณฑิตให้ลำบาก” ดังนี้ (เมื่อ)
 พระหนุ่มทูลอาราธนา แล้วจึงทรงนำอดีต
 นิทานมาว่า.

อติเต พารานสิยํ พุรหฺมทตฺเต ในอดีตกาลสมัยเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 รชฺชํ คาเรนฺเต โพรสิสตฺโต กาสิกนิกเม เสวยราชสมบัติ ณ เมืองพารานสี
 พุราหฺมณกุลํ นิพฺพตฺติ. ตสฺส พระโพธิสัตว์ เกิดในตระกูลพรหมณ์
 วยฺยปฺตฺตฺสฺส มาตา กาลมกาสิ. ในนิคมแคว้นกาสิ. เมื่อพระโพธิสัตว์
 เจริญเติบโตแล้ว มารดาก็ถึงแก่กรรม.

โส มาตุ สรีริกัจจํ กตฺวา มาสทฺธ-
 มาสจฺเจเนน มเว วิชฺชมานํ ฐนํ ทานํ
 ทตฺวา ปิตฺรณฺจ กนิฏฺฐภาติกณฺจ
 กเหตุวา หิมานุตฺตปฺเทเส เทวทตฺติยํ
 วกฺกํ กเหตุวา อีสิปพพชฺชํ
 ปพฺพชิตฺวา อุณฺณาจริยาย มูลผลาผลเห
 ยยาเปนฺโต รมนีเย วนสณฺเฑ วสิ.

หิมานุตฺเต ปน วสฺสกาเล
 อจฺฉินฺนธारे เทเว วสฺสนฺเต น
 สกฺกา โหติ กนฺทมูลํ ขณฺติจํ
 ผลาผลานิ จ ปณฺณานิ จ ปตฺนฺติ.
 ตาปสา เขภฺยุเยเนน หิมานุตฺโต
 โอตริตฺวา มนุสฺสเปถे วสนฺติ.

ตทาปิ โพรสิตฺโต ปิตฺรณฺจ กนิฏฺฐณฺจ
 กเหตุวา มนุสฺสเปถे วสิตฺวา, ปุณ
 หิมานุตฺเต ปุปฺพิตฺตผลิเต เต อุกฺโก
 กเหตุวา หิมานุตฺเต อตฺตโน อสฺสมปทํ
 อากจฺฉนฺโต อสฺสมสฺสวาทูเร สุริเย
 อตฺตณฺกเต “ตุเมห สณฺนิกํ อากจฺเจยฺยาถ
 อหํ ปุโรโต กนฺทฺวา อสฺสมปทํ
 ชกฺคิสฺสวามี”ติ วตฺวา เต โอหฺยาถ กโต.

ท่านจัดการศพมารดาเสร็จแล้ว พอล่วง
 ไปได้เดือนครึ่ง ท่านจึงให้ทรัพย์ที่มีอยู่
 ในเรือนเป็นทาน แล้วพาบิดาและ
 น้องชายไป แล้วถือเอาผ้าเปลือกไม้ที่
 เทวดาให้ในหิมวันตประเทศ บวชเป็น
 ฤๅษี เที่ยวแสวงหารากไม้ผลไม้เลี้ยงชีวิต
 อาศัยอยู่ ณ แนวไพร อันน่ารื่นรมย์.

ก็ในป่าหิมพานต์ ในฤดูฝน ฝนตก
 ไม่ขาดสาย พระดาบสไม่อาจขุดเหง้า
 และรากไม้ได้ ทั้งผลไม้น้อยใหญ่และใบไม้
 ก็ร่วงหล่น. โดยมากพระดาบสลงจาก
 ป่าหิมพานต์ (ไป) พักอยู่ในถิ่นมนุษย์.

แม้ในกาลนั้น พระโพรสิตว์ก็พาบิดาและ
 น้องชาย (ไป) อยู่ในถิ่นมนุษย์ เมื่อ
 ป่าหิมพานต์สะพรั่งไปด้วยดอกและผลอีก
 ท่านก็พาพ่อและน้องชายทั้งสองกลับมา
 ยังอาศรมบทของตนในป่าหิมพานต์ (เมื่อ
 มาถึง) ณ ที่ไม่ไกลจากอาศรม พระอาทิตย์
 ก็อัสดง ท่านจึงกล่าวว่า “ท่าน ควร
 ค่อย ๆ มา เราจะไปจัดแจงอาศรมบท
 ก่อน” ดังนี้แล้ว ละท่านทั้งสองไป.

ขุททกตาปโส ปิตรา สทุธิ สณิกั
 คจฺจนฺโต ตั กฺกิปฺปเทเส สีเสน
 อุပ္ปีเพนฺโต วยี “คจฺจ คจฺจา”ติ ตั
 พลกุกาเรน เนติ.

มหลฺลโก “ตุวั มั อตฺตโน รุจฺยา
 อาเนสี”ติ ปุณ นีวตฺติตฺวา โภจฺจโต
 ปฏฺจาย อากจฺจติ. เอวั เตสั กฬหิ
 กโรนฺตานุณฺเวว อนฺธกาโร อโหสิ.

โพธิสฺสโตปิ ปณฺณสาลาโย สมุชฺชิตฺวา
 อุกกั อุပ္ภุจเปตฺวา อุกกมาทาย
 ปฏิปถั อากจฺจนฺโต เต ทิสฺวา
 “เอตฺตกั กาลั กิ กริตฺตา”ติ อาห.
 ขุททกตาปโส ปิตรา กตการณั กณฺสิ.

โพธิสฺสโต อุโภปิ เต สณิกั เนตฺวา
 ปริกฺขารั ปฏิสาเมตฺวา ปิตริ
 นฺหาเปตฺวา ปาทโรวณมกฺขนปิฏฺจิ-
 สมฺพาหนานิ กตฺวา องฺคารกปลลั
 อุပ္ภุจเปตฺวา ปฏิปฺปสฺสทฺทกิลมถั ปิตริ
 อุปฺนิสีทิตฺวา “ตาด ตฺรณฺทารกา
 นาม มตฺติกภาชนสทิสฺสา มุหฺตเตเนว
 กิขฺชนฺติ สกิ กิณฺนกาลโต ปฏฺจาย
 ปุณ น สกฺกา โหนฺติ ชฺมฺเวตฺตุ เต

พระดาบสองค้น้อยค่อย ๆ เดินไปกับ
 พ่อ(พลง)พูดว่า “จงเดินไป จงเดินไป”
 ดังนี้ แล้วนำท่านไปโดยพลการ เหมือน
 รุนท่านที่สะเอดด้วยศิระษะ.

พระแก่พูดว่า “ท่านจงนำเราไปตาม
 สบายเถอะ” ดังนี้แล้ว กลับไปแล้วก็เดิน
 กลับมาจากที่เดิมอีก. เมื่อท่าน(มัว)ทะเลาะ
 กันอยู่อย่างนี้(ก็พอดี)พลบค่ำ.

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ กวาดบรรณศาลา
 ตั้งน้ำไว้แล้วจึงถือคบเพลิงเดินสวนทางมา
 พบท่านทั้งสองแล้ว จึงกล่าวว่า “ท่าน
 มัวทำอะไรจนปานนี้”. พระดาบสองค้น้อย
 จึงบอกเหตุที่บิดากระทำไว้แล้ว.

พระโพธิสัตว์ ค่อย ๆ นำท่านทั้งสองไป
 เก็บงำบริขารแล้ว ให้พ่ออาบน้ำแล้ว
 ล้างเท้าทาน้ำมันนวดหลังให้ จัดแจง
 เตาถ่านเพลิง แล้วนั่งลงใกล้ ๆ พ่อผู้
 ระวังความกระวนกระวาย แล้วกล่าว
 ว่า “พ่อ ขึ้นชื่อว่าเด็กหนุ่ม เหมือน
 ภาชนะดิน ครู่เดียวเท่านั้นก็แตก จำเดิม
 แต่แตกแล้วครั้งเดียว ไม่อาจจะประสาน
 ให้ติดกันได้อีก เมื่อเด็กนั้นแม้จะต่ำจะ

อกุโสนุตตปิ ปริภาสนุตตปิ มหุลลเกหิ ปริภาษ คนแก่ควรอดทนได้” ดังนี้ เมื่อ
 อธิวาเสตพฺพา”ติ วตฺวา ปีตรํ จะกล่าวสอนพ่อ จึงกล่าวคาถาเหล่านี้ว่า
 โอวทหนฺโต อีมา คาทาโย อาห .

๔๕. “อปี กสฺสป มนุทียา
 ยฺวํ สปติ หนฺติ วา
 สพฺพนฺตํ ขมเต ธีโร
 ปณฺทฺธีโต ตํ ติตฺติกฺขติ.

๔๖. สเจปี สนฺโต วิวทฺหติ
 จิปฺปํ สนฺธิยเร ปฺน
 พาลา ปตฺตาว ภิขฺชนฺติ
 น เต สมถมฺขมฺมกุ.

๔๗. เอเต ภียโย สมายนฺติ
 สนฺธิ เตสํ น ธีรติ
 โย จาธิปฺนํ ฆานาติ
 โย จ ฆานาติ เทสนํ.

๔๘. เอโส หิ อุตฺตรติโร
 ภารวาโห ฐรฺธโร^๑
 โย ปเรสาธิปฺนฺนานํ
 สยํ สนฺธาตุมรทฺธี”ติ.

๔๕. “ข้าแต่ท่านกัสสปะ เด็กหนุ่มจะด่า
 หรือจะทำร้ายก็ตาม นักปราชญ์
 ผู้เป็นบัณฑิต ย่อมอดโทษอดกลั้น
 กรรมนั้น ได้ทั้งหมด.

๔๖. แม้หากว่า สัตบุรุษวิวาทกันย่อม
 กลับเชื่อมคืนดีกันได้อีก โดยพลัน
 (แต่) คนพาลเหมือนภาชนะดิน
 แตก (แล้ว) ย่อมประสานไม่ได้
 (เหมือนเดิม).

๔๗. ผู้ใดรู้โทษที่ตนล่วงเกินแล้ว และ
 ผู้โดยยอมรับการแสดงโทษ เขา
 ทั้งสองนั้น ย่อมกลมเกลียวกันยิ่ง
 ทั้งมิตรสัมพันธ์ของเขา ก็ไม่
 เสื่อมคลาย.

๔๘. ผู้ใดสามารถเชื่อมผู้อื่น ผู้ที่ล่วงเกิน
 กัน (ให้สมานกันได้) ด้วยตนเอง
 ผู้นี้แล (นับ) เป็นบุรุษยอดเยี่ยม
 ทำงานหนัก(ทั้ง)เอาการเอางาน”.

^๑ พ. ขา. ๒๗/๑๓๖. ภารวาโห ฐรฺธโร.

ตตฤท **กสฺสปลาตี** ปีตรัง
 นามะนาลปติ. **มนุทียาตี** มนุทีภาเว
 ตรุณตยา. **ยฺว** **สปลาตี** **หนุตี** **วาตี**
 ตรุณทารโก **อกุโกสตีปี** **ปหฺรตีปี.**
ธีโรตี^๑ **วิกตปาโป** **วีโรตี** **วฺจฺจตี.**
 ปญญา **สมนฺนาคโตตีปี** **อตฺโต**^๒
 อิตฺรํ ปน **อิมสฺเสว** **เวจฺจนํ.**

อุภเยนาปี **สพฺพนฺตํ** **พาลทารเกหิ**
 กตํ **อปฺราธํ** **มหฺลลฺกธีโร** **ปณฺหิตโต**
 สหตี **ตติฏฺขตีตี** **ทสฺเสตี.**

สนฺธิยเรตี **ปฺน** **มิตฺตภาเว** **สนฺธิยฺนฺตี**
ฆฺภียนฺตี. **พาลา** **ปตฺตาวาตี** **พาลกา**
 ปน **มตฺตติกปตฺตาว** **ภิชฺชนฺตี.** **น**
เต **สมถมฺขมฺลฺลตี** **เต** **พาลกา**
อปฺปมตฺตกมฺปิ **วีวาทํ** **กตฺวา**
เวรวฺรูปสมนํ **น** **วินฺทนฺตี** **นาริคฺจฺจนฺตี.**

บรรดาคำเหล่านั้น พระโพธิสัตว์
 เรียกบิดาโดยชื่อว่า **กัสสปะ.** คำว่า
หนุ่ม ความว่า โดยภาวะยังอ่อน คือ
 โดยความเป็นเด็ก. คำว่า **เด็ก จะค่า**
หรือทำร้ายก็ตาม ความว่า เด็กหนุ่มจะ
 ค่าก็ตามจะทำร้ายก็ตาม. บุรุษปราศจาก
 บาป มีความเพียร ท่านเรียกว่า
นักปราชญ์. อธิบายว่า ประกอบด้วย
 ปัญญาก็ได้ ก็คำนอกนี้ เป็นชื่อของ
 ศัพท์ ว่านักปราชญ์ เหมือนกัน.

ด้วยบททั้งสองนี้ พระโพธิสัตว์แสดง
 ความว่า นักปราชญ์ ได้แก่ ผู้เป็น
 บัณฑิตย่อมอดทน อดกลั้นกรรมทั้งหมด
 นั้น คือ ความผิดที่เด็กอ่อนกระทำแล้ว.

คำว่า **ยอมเชื่อมกั้นตีกันได้** ได้แก่
 สมานคือต่อกันได้อีก ด้วยมิตรภาพ. คำว่า
คนพาลเหมือนภานะดิน ความว่า
 แต่คนพาลเหมือนภานะดิน ย่อมแตกกัน.
 คำว่า **ยอมประสานไม่ได้(เหมือนเดิม)**
 ความว่า คนพาลเหล่านั้น ทำการวิวาท

^๑ น. ธีโรตี ธิกฺกตปาโป.

^๒ ปาฬิ. ธี วฺจฺจตี ปญญา ตยา สมนฺนาคโตตีปี อตฺโต.

เอเต ภิโยโยติ เอเต เทว ชนา
ภินุณาปี ปุณ สมาคจฺจนฺติ. สมนฺธิติ
มิตฺตสนฺธิ. เตสนฺติ เตสฺเยว ทฺวินนํ
น ชีรติ.

กันแม้เพียงเล็กน้อย ก็ไม่ประสบคือไม่
พบความสงบจากเวร. คำว่า เขาทั้งสอง
นั้น ย่อมกลมเกลียวกันยิ่ง ความว่า
คนทั้งสองนั้น แม้แตกกันแล้ว ก็ยัง
สมานกันได้อีก. คำว่า ความสัมพันธ์
ได้แก่ ความสัมพันธ์ฉันมิตร. คำว่า
ของเขา ความว่า ความสัมพันธ์ของ
ทั้งสองนั้นไม่เสื่อมคลาย.

โย จาธิปนฺนุนฺติ โย จ
อตุตฺตโน อธิปนฺนํ อติกฺกนฺตํ อณฺณสฺสมี
กตฺโตสฺส ชานาติ. เทสนฺนุนฺติ โย จ
เตน อตุตฺตโตสฺส ชานนฺเตนปี เทสิตฺตํ
อจฺจยเทสนํ ปฏิกุคฺคณฺหิตุํ ชานาติ.

คำว่า ผู้ใคร่รู้โทษที่ตัวทำแล้ว
ความว่า ก็ผู้ใคร่รู้ความผิดที่ตนละเมิด
คือล่วงละเมิดแล้ว ได้แก้โทษที่ตนกระทำ
ในผู้อื่น. คำว่า แสดง ความว่า ผู้ใคร่รู้
เพื่อรับการแสดงโทษล่วงเกิน ที่เขาผู้นั้น
รู้สำนึกตัวแล้ว จึงแสดง (โทษของตน).

โย ปเรสาธิปนฺนนานฺติ โย
ปเรสํ อธิปนฺนนานํ โทเสนาภิกฺกุตานํ
อปฺปราธการกานํ. สยํ สนฺธาตุมฺรหฺตฺติ
เตสุ อขมาเปนฺเตสุปี “เอหิ ภทฺรุมฺข
อฺภูทเทสํ คณฺห อฏฺฐกถํ สุน
ภาวนมนฺนุญฺช กสฺมา ปรีพาหิโรสฺส”ติ
เอวํ สยํ สนฺธาตุํ อรหฺติ มิตฺตภาวํ
จฺมฏฺเฐติ เอโส เอวรูปฺโป เมตฺตคาวิหารี
อฺตุตฺตริตโร มิตฺตภาวสฺส มิตฺตธฺรฺราย จ

คำว่า ผู้ใดควรเชื่อมผู้อื่น ผู้ที่
ล่วงเกินกัน ความว่า ผู้ใดควรเชื่อมผู้อื่น
ผู้แตกร้างกัน คือผู้ที่โทษระบอบงำแล้ว
ทำความผิดกันและกัน. คำว่า ตัวเอง
ควรเชื่อม ความว่า บรรดาผู้ที่มิได้
อดโทษกัน ผู้ใดตัวเองควรเชื่อม คือ
ประสานมิตรภาพอย่างนี้ว่า “แน่ท่าน
ผู้มีพักตร์อันเจริญใจ ท่านจงมาเรียนบาลี
ฟังอรรถกถา เจริญภาวนา เพราะ

วหนโต “ภารวโห”ติ จ “ฐุรัธโร”ติ
จ สงฺขยํ กจฺจนฺตฺติ.

เหตุไร ท่านจึงเห็นหานัก” ดังนี้ ผู้นี้
เป็นผู้มีเมตตาเห็นปานนี้ จึงเป็นผู้ยอดเยี่ยม
ถึงการนับได้ว่า “เป็นผู้ทำงานหนัก”
เพราะจัดการภาระเกี่ยวกับมิตร และ
นับได้ว่า “เป็นผู้เอาภาระเองาน” เพราะ
จัดการธุระเกี่ยวกับมิตร.

เอวํ โพรธิสตุโต ปิตุ โอวาทํ
อทาสี. โสปี ตโต ปฏฺฐติ ทนฺโต
อโหสิ. สฺทนฺโต.

พระโพธิสัตว์ ได้ให้โอวาทแก่บิดา
อย่างนี้. จำเดิมแต่นั้น บิดาของท่านก็
เป็นผู้ฝึกฝนตน(และ) ฝึกตนได้ดีแล้ว.

สตฺถา อิมํ ชมฺมเทสนํ อหริตฺวา
ชาตกํ สโมธาเนสิ “ตทา ปิตา ตาปโส
มหุลลกตฺเตโร อโหสิ ชฺชุตฺถตาปโส
สามเณโร ปิตุ โอวาททายโก ปน
อหเมว”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาตรัสแล้ว จึงทรงประชุมชาดก
ว่า “พระดาบส ผู้บิดาในกาลนั้น กลับ
ชาติมาเป็นพระเถระผู้เฒ่าในบัดนี้ พระ
ดาบสองคั่น้อยกลับชาติมาเป็นสามเณร
ส่วนพระดาบสผู้ให้โอวาทแก่บิดา กลับ
ชาติมาเป็นเรวตถาคคตแล”.

กสฺสปมฺนทียชาตกาวณฺณนา ทฺติยา.

พรรณนากัสสปมันทียชาดก ที่ ๒ จบ.

๓. ขนุติวาทิชาตก (๓๑๓)

๔๙. “โย เต หตุเถ จ ปาทะ จ
กณฺณนาสญฺจ เจทยิ
ตสฺส กุชฺฌ มหาวีร
มา รฏฺฐํ วินสฺส อิทํ.

๕๐. โย เม หตุเถ จ ปาทะ จ
กณฺณนาสญฺจ เจทยิ
จิรํ ชีวตุ โส ราชา
น हि กุชฺฌนฺติ มาทิสฺสา.

๕๑. อหุ อติตมทฺธานํ
สมโณ ขนฺติทีปโน
ตํ ขนฺติยาเยว จิตํ
กาลิราชา อเจทยิ.

๕๒. ตสฺส กมฺมผรุสฺส
วิปาโก กฏฺโถ อหุ
ยํ กาลิราชา เวเทสิ
นिरยมฺหิ สมปฺปิโต”ติ.

ขนุติวาทิชาตกํ ตติยํ.

๓. ขันติวาทิชาตก (๓๑๓)

๔๙. “ข้าแต่มหาวีระ ผู้ใดตัดมือ เท้า หู
และจมูกของท่าน ขอท่านจงโกรธ
ผู้นั้นเถิด จงอย่าให้รัฐนี้พินาศเลย.

๕๐. พระราชาพระองค์ใด ตัดมือ เท้า
หู และจมูกของเรา ขอพระราช
พระองค์นั้น จงมีพระชนม์ยืนนาน
ก็คนผู้เป็นบัณฑิตเช่นเรา ไม่โกรธ
(ใคร)เลย.

๕๑. สมณะ ยกย่องขันติธรรม อดีตกาล
ล่วงมานาน พระเจ้ากาสิ ทรง
สั่งให้ตัดพระสมณะ ผู้ดำรงอยู่ใน
ขันติธรรม.

๕๒. พระเจ้ากาสิ หมกไหม้อยู่ในนรก
เสวยวิบากใด วิบากของกรรม
หยาบช้านั้น เผ็ดร้อน(นัก)”.

ขันติวาทิชาตก ที่ ๓.

๓. ขนฺติวาทีชาคกฉนฺนา

(๓๑๓)

โย เต หตฺเต จ ปาเท
ชาติ อิทํ สตุถา เขตฺตวเน วิหรนฺโต
เอกํ โภชนํ ภิกฺขุํ อารพฺภ กเถสิ.

วตฺถุ เหฏฺฐา กถิตเมว. สตุถา
ปน ตํ ภิกฺขุํ “กสมฺมา ตฺว
อกุโถชนสฺส พุทฺธสฺส สาสเน
ปพฺพชิตฺวา โภจํ กโรสิ โปราณก-
ปณฺธิตา สรีเร ปหารสฺสเส ปตฺนเต
หตฺถปาทกฉนฺนาสาสุ ฉินฺชมานาสุ
ปรสฺส โภจํ น กรีสฺสู”ติ วตฺวา อตีตํ
อาหริ

อตีเต พาราณสียํ กลาปํ นาม
กาลิกกราชา รชฺชํ กอารสิ. ตทา
โพธิสตุโต อสีติโกฏิวิภเว พุราหฺมณฺกุล
นิพฺพชิตฺตฺวา กุณฺฑลฺกุมารโ นาม
มาณโว หุตฺวา วยบฺปตฺโต ตกฺกสิลาเย
สพฺพสิปฺปานิ อุกฺกณฺหิตฺวา กุฏุมฺพํ
สนฺจเปตฺวา มาตาปิตุณฺ อจฺจเยน
ชนราสี โอลเเกตฺวา “อิมํ ฌนํ

๓. พรรณนาขันติวาทีชาคก

(๓๑๓)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภพระมหากโรธร
รูปหนึ่ง จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า
ผู้ใดตัดมือและเท้าของท่าน ดังนี้ เป็นต้น.

เนื้อเรื่องมีกล่าวไว้แล้วในตอนต้น.
ก็พระศาสดาตรัสกับพระภิกษุรูปนั้นว่า
“เธอบวชแล้วในศาสนาของพระพุทธเจ้า
ผู้ไม่โกรธ เพราะเหตุไร จึงทำความโกรธ
บัณฑิตแต่ปางก่อน (ขนาด) ถูกทำร้ายที่
ร่างกายถึงพันครั้ง (ทั้ง) ถูกตัดมือ เท้า หู
และจมูก ยังมีได้กระทำความโกรธผู้อื่น
เลย” ดังนี้ แล้วทรงนำอดีตนิทานมาว่า

ในอดีตกาล พระเจ้ากาสิ ทรง
พระนามว่า กลาปุ เสวยราชสมบัติ ณ
เมืองพาราณสี. ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์
เกิดในตระกูลพราหฺมณ ซึ่งมียศรัยนับได้
๘๐ โกฎิ เป็นมาณพชื่อกุณฺฑลฺกุมาร (เมื่อ)
เจริญวัยแล้ว ได้เรียนสรรพศิลปศาสตร์
ณ เมืองตักสิลา แล้วรวบรวมทรัพย์-
สมบัติ (ครั้ง) มารดาบิดาล่วงลับไปแล้ว

อุปัปาเทตฺวา มม ฌาตกา
 อคฺคเหตุวาว คตา มยา ปเนตํ
 คเหตุวาว กนฺตุํ ฏฏฐิตี”ติ สพุํ ฐนํ
 วิเจยฺยทานวเสน โย ยํ อรหติ ตสฺส
 ตํ ทตฺวา หิมวณฺตํ ปวีสิตฺวา ปพฺพชิตฺวา
 ผลาผลน ยาเปนฺโต จิรํ วสิตฺวา
 โลงนฺมพิลเสวนตฺถาย มนุสฺสปลํ กนฺตฺวา
 อนุปฺพุเพน พาราณสี ปตฺวา
 ราชยุยาน เวสิ.

ปฺนทิวเส นคร ภิภุชย จรนฺโต
 เสนาปติสฺส นิเวสนทวารํ สมฺปาปฺณิ.
 เสนาปติ ตสฺส อิริยาปถ ปสฺสิตฺวา
 อนุปฺพุเพน ฆรํ ปเวเสตฺวา อตฺตโน
 ปฏฺยาคิตโกชนํ โภเชตฺวา ปฏฺยญฺ
 คาหาเปตฺวา ตตฺถเว ราชยุยาน
 วสาเปสิ.

อถกทิวสํ กลาปฺุราชา^๑ สุวามทมตฺโต
 นาฏกปริวุโต มหนฺเตน ยเสน
 ราชยุยานํ กนฺตฺวา มงฺคลสิลาปฏฺญ

จึงสำรวจดูกองทรัพย์สมบัติ แล้วคิดว่า
 “ญาติของเรา ให้ทรัพย์นี้เกิดขึ้นแล้ว
 มิได้ถือเอาไปด้วยเลย ส่วนเราควรถือเอา
 ทรัพย์นี้ไปด้วย” ดังนี้แล้ว จึงให้วัตรุทาน
 แก่ผู้ที่สมควร ด้วยการเลือกสรรทรัพย์
 ทั้งหมดให้ แล้วเข้าไปยังป่าหิมพานต์
 บวชแล้ว เลี้ยงชีวิตด้วยผลไม้ไม่น้อยใหญ่
 อยู่(ป่าหิมพานต์)เป็นเวลานาน ต้องการ
 จะเสพรสเค็ม และรสเปรี้ยว จึงไปยังถิ่น
 มนุษย์ ลุถึงเมืองพาราณสี โดยล่ำดับ
 แล้วพักอาศัยอยู่ในพระราชอุทยาน.

วันรุ่งขึ้น จึงเที่ยวบิณฑบาตในพระนคร
 ลุถึงประตูนิเวศน์ของท่านเสนาบดี. ท่าน
 เสนาบดี เลื่อมใสอิริยาบถของท่าน จึง
 (เชิญ) ให้ท่านเข้าไปเรือนโดยล่ำดับ ให้
 ท่านฉันโภชนาที่เขาเตรียมไว้เพื่อตน ให้
 ท่านปฏฺยญาอาศัยอยู่ในพระราชอุทยาน
 นั้นนั่นเอง.

ต่อมาวันหนึ่ง พระเจ้ากลาปฺุทรงเมาสุรา
 ทรงห้อมล้อมด้วยสาวพอนรำ เสด็จไปยัง
 พระราชอุทยานด้วยพระยศอันยิ่งใหญ่

^๑ ฉ. กลาปฺุราชา.

สยน์ อุตตราเปตวา เอภิสสา แล้วรับสั่งให้ลาดที่ประทับ บรรทมเหนือ
มณฑปาย อิตฺติยา อองเก สยติ. แผ่นมงคลศิลา แล้วบรรทมหนุนคักหญิง
คนหนึ่ง ซึ่งเป็นที่โปรดปราน.

คิตฺวาทิตนจฺเจสุ เจกา นาฏกิตฺติโย หญิงนักฟ้อนที่ฉลาดขบ้รื่อง ประโคม
คิตาทีนิ ปโยชยีสฺ. สกุกสุส เทวรมโย และร้ายรำ ต่างก็ทำการขบ้รื่องเป็นต้น.
วีย สมฺปตฺติ อโหสิ. ราชา นิทุทํ สมบัติ(ของท้าวเธอ) เป็นเหมือนของท้าว
โอฏกมิ. สักกเทวราช. พระราชาบรรทมหลับ
แล้ว.

อก ตา อิตฺติโย “ยสุสตุทาย มยฺ ขณะนั้น เหล่าหญิงนั้นคิดว่า “พวกเรา
คิตาทีนิ ปโยชยาม โส นิทุทํ อุกฺโคต ทำการขบ้รื่องเป็นต้น เพื่อประโยชน์แก่
กินโน คิตาทีหิ”ติ วิณาทินิ . ตฺริยานิ พระราชาใด (ก็บัดนี้) พระราชานั้น
ตตฺถ ตตฺถเว ฉชฺเขตฺตวา อุตฺยานํ บรรทมหลับแล้ว เราจะมีประโยชน์อะไร
ปกฺกนฺดา ปุํผลพลลวาทิหิ ปโลภีย- ด้วยการขบ้รื่องเป็นต้น(อีก)” ดังนี้แล้ว
มานา อุตฺยานเ อภิรมีสฺ. ทิ้งเครื่องตฺริยางค์ มีพิณเป็นต้นไว้
เคลื่อนกลาด แล้วพากันหลีกไปยังพระ
อุทฺยาน หลงเพลิดเพลินอยู่ในอุทฺยาน
ด้วยดอกไม้ ผลไม้ และใบไม้เป็นต้น.

ตทา โพธิสฺสโต ตสฺมี อุตฺยานเ ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์นั่งอยู่ ณ โคน
สุปฺพิตฺตสาลมฺเ ปพฺพชฺชาสุเชน วิดีนา- ต้นสาละ ซึ่งมีดอกบานสะพรั่ง ให้เวลา
เมนฺโต มตฺตวรวารโณ วีย นิสินฺโน ผ่านผ่านไป ด้วยความสุขอันเกิดจาก
โหติ. บรรพชา ณ อุทฺยานนั้น ประคฺข้าง
เมามันตัวประเสริฐ.

อถ ตา อิตถิโย อุตฺตยานํ ปกุกนฺตา
จรมานา ตํ ทิสฺวา “เอถ อุตฺตโย โน
เอกสฺมี รุกฺขมฺมูล ปพฺพชฺชิตฺโต นิสฺสินฺโน
ยาว ราชา น ปพฺพชฺชติ ตาวสฺส
สนฺติเก กิณฺณจฺจิ สฺสณฺมานา นิสฺสีทิสฺสามา”ติ
คณฺตุวา วนฺทิตฺวา ปรีวาเรตฺวา
นิสฺสินฺนา “อมฺหากํ กเถตฺตพฺพชฺชุตฺตกํ
กิณฺณจฺจิ กเถตา”ติ วทิสฺสุ. โปริสฺตฺโต
ตาสํ ฐมฺมํ กเถสิ. อถ สว อิตฺถิ
องฺคํ จาเลตฺวา ราชานํ ปโปเชสิ.

ราชา ปพฺพุโร ตา อปฺสฺสนฺโต “กหํ
คตา วสฺสโย”ติ อาห. “เอตา
มหาราช คณฺตุวา เอกํ ตาปฺสํ
ปรีวาเรตฺวา นิสฺสีทิสฺสุ”ติ.

ราชา กุปฺโต ขคฺคํ กเหตฺวา “สีสฺมปิ
ตสฺส กุณฺนชฺชิลฺลสฺส ฉินฺนทิสฺสามิ”ติ เวเคน
อคมาสิ. อถ ตา อิตฺถิโย ราชานํ
กุฑฺธํ อากฺขณฺตํ ทิสฺวา ตาสฺ
วสฺสภตฺรา คณฺตุวา รณฺโวย หตฺตา

ครั้งนั้น หึงเหล่านั้น เมื่อหลีกไปเที่ยว
พระอุตฺตยาน เห็นท่านแล้ว จึงกล่าวว่า
“พวกท่านจงมาเถอะ พระผู้เป็นเจ้า
บรรพชิตของพวกเรา นั่งอยู่ ณ โคนต้นไม้
ต้นหนึ่ง พวกเราจะนั่งฟังอะไร ๆ ใน
สำนักของท่าน จนกว่าพระราชาจะตื่น
บรรทม” ดังนี้แล้ว จึงไปไหว้แล้วนั่ง
แวดล้อม(พลาง) กล่าวว่า “นิมนต์ท่าน
เล่าอะไร ๆ ที่ควรเล่าแก่พวกดิฉันบ้าง”.

พระโพธิสัตว์ แสดงธรรมแก่เธอเหล่านั้น.
ขณะนั้น หึงนั้นทำตกให้ไหว (เป็นเหตุ)
ให้พระราชาตื่นบรรทม. พระราชา(เมื่อ)
ตื่นบรรทมแล้ว ไม่ทรงพบหึงเหล่านั้น
จึงตรัสว่า “พวกหึงถอยไปไหน”.
หึงนั้นกราบทูลว่า “มหาราช หึง
เหล่านั้น ไปนั่งแวดล้อมพระดาบส
องค์หนึ่งอยู่เพคะ”.

พระราชาทรงพิโรธ ฉวยพระแสงขรรค์
เสด็จไปโดยเร็วด้วยมุ่งพระทัยว่า “เรา
จะตัดหัวชฺชิลโงงนั้นเสีย”. ฝ่ายพวกหึง
เห็นพระราชากำลังเสด็จมา (ด้วย) ความ
พิโรธ หึงคนโปรดในบรรดาหึง

อสี คเหตฺวา ราชานํ วุปฺสมเสฏฺ. โส
 อาคนฺตุวา โปริสฺตตฺสฺส สนฺติเก จตฺวา
 “กิวาที ตฺวํ สมณฺนา”ติ ปุจฺฉิ.
 “ขนฺติวาที มหาราชา”ติ.

“กา เอสา ขนฺติ นามา”ติ.
 “อกุโกสนฺเตสฺส ปฺหรนฺเตสฺส ปฺริภวณฺเตสฺส
 อุกฺขณฺณภาโว”ติ. ราชานํ “ปฺสฺสิสฺสสามิ-
 ทานิ เต ขนฺติยา อตฺถภิภาวน”ติ
 โจรฆาตกํ ปกฺโกสาเปติ.

โส อตฺตโน จาริตฺเตน ผรฺสุญฺจ
 กณฺฏกกสญฺจ อาทาย กาสาวนินฺวาสนโน
 รตฺตมาลาธโร อาคนฺตุวา ราชานํ
 วนฺทิตฺวา “กี กโรมี”ติ อาห. “อิมํ
 โจรทุฏฺจตาปสํ คเหตฺวา กขฺลิตฺวา
 ภูมิมิํ ปาเตตฺวา กณฺฏกกสํ คเหตฺวา
 ปุโรโต จ ปจฺฉโต จ อุโกสฺส ปฺสฺเสสฺส
 จาติ จตฺสฺส ปฺสฺเสสฺส เทว ปหารสฺสหาสนานิ

เหล่านั้น จึงวิ่งไปแย่งดาบจากพระหัตถ์
 ของพระราชแล้ว (เกลี้ยกล่อม) พระ
 ราชให้คลายพิโรธ. ท้าวเธอเสด็จมา
 ประทับยืนในสำนักพระโพธิสัตว์ แล้ว
 ตรัสถามว่า “สมณะ ท่านมีปกติกกล่าว
 ยกย่องอะไร”. พระโพธิสัตว์กล่าวว่า
 “ดูกรมหาบพิตร อาตมามีปกติกกล่าว
 ยกย่องขันติ”.

พระราช “ขันชื่อว่าขันตินี้ คืออะไร”.
 พระโพธิสัตว์ “ขันติคือความไม่โกรธ
 ในเมื่อเขาด่าเขาทำร้าย และเขาดูหมิ่น
 เหยียดหยาม”. พระราชาตรัสว่า “เรา
 จะดูว่า ท่านมีขันติหรือไม่ ในบัดนี้”
 ดังนี้ แล้วรับสั่งให้เพชฌฆาตเข้าเฝ้า.

เพชฌฆาต ถือขวานและหวายมีหนาม
 หุ่น้ำย้อมด้วยรสีฝาด หักดอกไม้แดง
 ตามจารีตของตน มากถวายบังคมพระ
 ราชแล้วกราบทูลว่า “ข้าพระองค์
 จะทำอะไร พระเจ้าข้า”. พระราช
 “เจ้าจงจับพระดาบสชั่วช้าเยี่ยงโจรตนนี้
 แล้วลากมาผลักให้ล้มลงที่พื้นดิน ใช้
 หวายหนามหวด ๒,๐๐๐ ครั้ง ในที่ ๔ ด้าน

เทหี”ติ. โส ตถา อกาลสิ.

คือ ด้านหน้า ด้านหลัง และด้านข้าง ทั้งสอง”. เขาก็ทำตามรับสั่งนั้น.

โพธิสตุตสฺส ฉวี ฉิขฺชิ จมฺมํ ฉิขฺชิ
มํสํ ฉิขฺชิ โสหิตํ ปคฺขมฺรติ. ปุณ
ราชา “กั๊วทึ ทฺวณฺ”ติ อห. “ขนฺตึวาที
มหาราช ตฺวํ ปน มยฺหํ
จมนฺนฺตเร ขนฺตึ”ติ มณฺณสิ น มยฺหํ
จมนฺนฺตเร ขนฺติ ตยา ปน ทฏฺฐํ
อสกุกฺกณฺเยเย หทยพฺพนฺตเร มม ขนฺติ
ปติฏฺฐิตา มหารราชา”ติ. ปุณ
โจรฆาตโก “กั๊ กโรมี”ติ ปุจฺฉิ.
“อิมสฺส กุฏฺฐฏฺฐิลสฺส อุกฺโก หตฺถ
ฉินฺหา”ติ.

พระโพธิสัตว์ผิวถลอก หนึ่งขาด เนื้อหลุด
เลือดไหล. พระราชาตรัสถามอีกว่า
“ท่าน มีปกติกลัววดยกย่องอะไร”. พระ
โพธิสัตว์ “มหาบพิตร อาตมามีปกติ
กลัววดยกย่องขันติ แต่พระองค์เข้าใจว่า
ขันติอยู่ในระหว่างหนังของอาตมาหรือ
ขันติมิได้อยู่ในระหว่างหนังของอาตมา
มหาบพิตร ขันติของอาตมาอยู่ในระหว่าง
ดวงหทัย ซึ่งมหาบพิตรไม่อาจจะเห็นได้”.
เพชฌฆาตทูลถามอีกว่า “ข้าพระองค์
จะทำอย่างไร (ต่อไป)”. พระราชา “เจ้า
จงตัดมือทั้งสองของขมิฐโกงตนนี้”.

โส ผรสุํ กเหตุวา คณฺฐิกายํ
จเปตฺวา หตฺถ ฉินฺหิ. อถ นํ
“ปาเท ฉินฺหา”ติ อห. ปาเทปิ
ฉินฺหิ. หตฺถปาทโกฏฺฐิหิ ฆฏฺฐฉิทฺเทหิ
ลาซารโส วย โสหิตํ ปคฺขมฺรติ.
ปุณ ราชา “กั๊วทึ”ติ ปุจฺฉิ.
“ขนฺตึวาที มหาราช ตฺวํ ปน มยฺหํ
หตฺถปาทโกฏฺฐิสฺสุ”ติ มณฺณสิ. นตฺถเส
เอตฺถ มยฺหํ หิ ขนฺติ คมฺภีรฏฺฐจาเน

เพชฌฆาต หยิบขวานตัดข้อมือ (ของท่าน).
ต่อจากนั้น พระราชา ตรัสกับเพชฌฆาต
ว่า “เจ้าจงตัดเท้า”. เขาก็ตัดเท้า. โลहित
ไหลจากปลายมือปลายเท้า เหมือนครั่ง
ไหลออกจากหม้อทะเล. พระราชาตรัส
ถามอีกว่า “ท่านมีปกติกลัววดยกย่องอะไร”.
พระโพธิสัตว์ “มหาบพิตร อาตมามีปกติ
กลัววดยกย่องขันติ แต่พระองค์เข้าใจว่า
ขันติ อยู่ปลายมือปลายเท้าของอาตมา

หทยพจนฺตเร ปติฏฺฐิตา”ติ.

โส “กณฺณนาสมสฺส ฉินฺหา”ติ อาห. อิตโร กณฺณนาสํ ฉินฺหิ. สกสฺสริเว โลหิตํ อโหสิ. ปุณฺ “กิวาที ตฺวานุ”ติ ปุจฺฉิ.

“มหาราช ขนฺติวาที มา โข ปน ตวํ ‘กณฺณนาสิกโกฏฺฐิสฺส ปติฏฺฐิตา ขนฺตี’ติ มณฺณสิ มม ขนฺติ คมฺภีเร หทยพจนฺตเร ปติฏฺฐิตา”ติ. ราชา “กุฏฺฐชฺชิล ตว ขนฺตี ตวเมว อุกฺขิปิตฺวา นิสีทา”ติ โภริสตุตฺตสฺส หทยํ ปาเทน ปหริตฺวา ปกุกามิ.

ตสฺมี กเต เสนาปติ โภริสตุตฺตสฺส สรีโรโต โลหิตํ ปุณฺฉิตฺวา หตฺตปาท- กณฺณนาสโกฏฺฐโย สากฏฺกณฺเณ กตฺวา โภริสตุตฺตํ สนิกํ นิสีทาเปตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมณฺตํ นิสีทิตฺวา “สเจ ฆนฺเต ตฺวเมห กุฏฺฐิตฺกามา ตฺวเมหฺสุ กตาปราชสฺส รณฺเวย กุฏฺฐเมยฺยาถ มา

หรือ”. ขันติไม่มี ณ ที่นั้น เพราะว่า ขันติของอาตมา สถิตอยู่ในระหว่าง ดวงหทัย”.

พระราชชาตรัสว่า “เจ้าจงตัดหู จมูก ของชฎิล”. เพชฌฆาตตัดหู และจมูก. สรีระทั้งสิ้น เต็มไปด้วยเลือด. พระราชา ตรัสถามว่า “ท่านยกย่องอะไร”.

พระโพธิสัตว์ “มหาบพิตร อาตมามีปกติ กล่าวยกย่องขันติ แต่พระองค์อย่าเข้าใจ ว่า ‘ขันติ สถิตอยู่ที่ปลายหู ปลายจมูก’ ขันติของอาตมา อยู่ในระหว่างดวงใจอัน ลึกกล้า”. พระราชาตรัสว่า “เฮ้ย ชฎิลโง่ ท่านจงนํ้ายกย่องขันติของท่านเถอะ” ดังนี้ แล้วตีบตรงดวงหทัยของพระโพธิสัตว์ แล้ว เสด็จหลีกไป.

ครั้นเมื่อพระราชชา เสด็จไปแล้ว ท่าน เสนาปติ จึงเช็ดเลือดจากสรีระของพระ โพธิสัตว์ แล้วรวบรวมปลายมือปลายเท้า ปลายหูและปลายจมูก ไว้ในห่อผ้าสาฎก ค่อย ๆ ประคอง ให้พระโพธิสัตว์นั่ง ไหว้แล้วนํ้า ณ ที่ควรส่วนหนึ่ง. เมื่อ จะอ้อนวอนว่า “ท่านผู้เจริญ ถ้าท่านจะ

อณฺเณสนฺ”ติ ยาจนฺโต ปจฺมํ คากฺมาห.

โกธฺร ขอจฺงโกธฺร พระราชาผู้ทำผิด
ต่อท่านเกิด (ขอ)อย่าโกธฺรคนอื่น” ดังนี้
แล้ว กล่าวคาถาแรกว่า

๔๙. “โย เต หตุเถ จ ปาทฺเถ จ
กณฺณนาสนฺจ เจทยิ
ตฺสฺส กุชฺฌ มหาวิโร
มา รฏฺฐํ วินฺสฺส อิทฺนฺติ”.

๔๙. “ข้าแต่มหาวิโร ผู้ใดตัดมือ เท้า หู
และจมูกของท่าน ขอท่านจงโกธฺร
ผู้นั้นเกิด จงอย่าให้รัฐนี้พินาศเลย”.

ตตฺถ มหาวิโรติ มหาวิโรย. มา
รฏฺฐํ วินฺสฺส อิทฺนฺติ อิทํ นิรปรารํ
กาสิกรฏฺฐํ มา วินาสเหหิติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มหาวิโร
ได้แก่ ผู้มีความเพียรใหญ่. คำว่า อย่า
ให้รัฐนี้พินาศเลย ความว่า ขอพระองค์
อย่าให้กาสิกรรัฐ ซึ่งปราศจากความผิด
พินาศเลย.

จํ สฺสุวา โพรสิสตฺโต ทฺตฺติยํ
คากฺมาห

พระโพธิสัตว์ฟังคำนั้นแล้ว จึงกล่าว
คาถาที่ ๒ ว่า

๕๐. “โย เม หตุเถ จ ปาทฺเถ จ
กณฺณนาสนฺจ เจทยิ
จิโร ชีวตุ โส ราชา
น หิ กุชฺฌนฺติ มาทิสฺสา”ติ.

๕๐. “พระราชาพระองค์ใด ตัดมือ เท้า
หู และจมูกของเรา ขอพระราชา
พระองค์นั้น จงมีพระชนม์ยืนนาน
ด้วยว่าคนผู้เป็นบัณฑิตเช่นเรา ไม่
โกธฺร (ใคร)เลย”.

ตตฺถ มาทิสฺสาติ มม สทิสฺสา
ชนฺติพลฺเลน สมฺนฺนาคตา ปณฺชิตฺตา
“อโย มํ อุกฺโกสิ ปริภาสิ ปริภวิ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า คน
เช่นเรา ความว่า บัณฑิตผู้ประกอบ
ด้วยกำลังขันติเช่นเรา ย่อมไม่โกธฺรว่า

ปรีดิ์ จินฺหิ ภินฺหิ”ติ น กุชฺฌนฺตฺติ. “ผู้นี้ได้ดำเรา บริภาษเรา ดูหมิ่น
เหยียดหยามเรา ทำร้ายเรา ตัดทำลาย
เรา”.

รณฺโณ อุตฺตมโน นิกฺขมฺนฺตฺสส เมื่อพระราช เสด็จออกจากพระราช-
อุทยานในกาลที่พ้นสายตา ของพระ
โพธิสัตว์เท่านั้น มหาปฐพีซึ่งหนาถึง
สองแสนสี่หมื่นโยชน์นี้ (ได้)แยกออก
เหมือนกับผ้าขาด.

อวีจฺโต ชาลา นิกฺขมิตฺวา ราชา นํ แปลงไฟพุ่งออกจากอเวจี เเผาไหม้พระ
ราชาประหนึ่งหม่ผ้าก็มีพลแดง ซึ่งตระกูล
ให้ไว้ ฉะนั้น. พระราชาพระองค์นั้น
เข้าไปยังแผ่นดิน (ถูกธรณีสูบ) ที่ประตู
พระอุทยานนั่นเอง แล้วปรากฏอยู่ใน
มหานรกอเวจี. พระโพธิสัตว์ได้ถึง
แก่กรรมในวันนั้นนั่นเอง.

ราชปฺริสา จ นาครา จ คนฺธมาลา- ราชบุรุษและชาวเมือง ต่างถือของหอม
ที่ปรูปหตฺตา อากนฺตฺวา โพธิสฺตฺสส ดอกไม้ เทียนธูปมากระทำสรีริกข์ของ
พระโพธิสัตว์. แต่อาจารย์บางพวก
กล่าวว่า “พระโพธิสัตว์ กลับไปสู่ป่า
หิมพานต์อีก”. คำนั้นไม่จริง.

๑ ฉ. ขลิตทุทธสาฎโก.

๕๑. “อหุ อตีตมทุธานัน
สมโณ ขนฺธิทีปโน
ตํ ขนฺติยาเยว จิตฺตํ
กาสิราชา อเนทฺธิ.

๕๒. ตสฺส กมฺมสฺส ผรุสฺสสฺ
วิปาโก กฏฺโก อหุ
ยํ กาสิราชา เวเทสิ
นिरยมฺหิ สมปฺปิโต”ติ.

อิมา เทวปี อภิสมฺพุทฺธคาถา.

ตตฺถ อตีตมทุธานนฺติ อตีเต
อทุธานเ. ขนฺธิทีปโนติ อธิวาสนขนฺติ-
สมฺปนฺโน. อเนทฺธิติ มารราเปสิ.

เอกจฺเจ ปน เถรา “โพธิสฺตตสฺส
ปฺน หตฺถปาทา ฆฏฺฐิตา”ติ วทนฺติ.

ตํ อภุตเมว. สมปฺปิโตติ ปติฏฺฐิโต.

๕๑. “สมณะ ยกย่องขันติธรรม อดีตกาล
ล่วงมานาน พระเจ้ากาสิ ทรง
สั่งให้ตัดหั้นพระสมณะ ผู้ดำรงอยู่
ในขันติธรรม.

๕๒. พระเจ้ากาสิ หมกใหม่อยู่ในนรก
เสวยวิบากใด วิบากของกรรม
หยาบช้านั้น เผ็ดร้อน(นั้ก)”.
คาถาทั้ง ๒ นี้ พระพุทธเจ้าตรัส
หลังจากตรัสรู้แล้ว.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อดีตกาล
ล่วงมานาน ความว่า ในกาลล่วง
มาแล้ว. คำว่า ยกย่องขันติธรรม ได้แก่
ถึงพร้อมด้วยความอดกลั้นและอดทน.
คำว่า ให้ตัด ได้แก่ฆ่าให้ตาย.

ก็พระเถระบางท่านกล่าวว่า “มือ
และเท้าของพระโพธิสัตว์ ต่อกันได้อีก”.

คำนั้นไม่จริงเลย. คำว่า หมกใหม่
ได้แก่ ดำรงอยู่.

สตถา อิมํ ฌมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 สจฺจจاني ปกาเสตฺวา ชาตํ สโมธาเนสิ.
 สจฺจปรีโยसानเ โภชนํ ภิกฺขุ
 อนาคามีผลํ สมฺปาปฺปนิ. ตทา กลาป
 กาสิกฺกราชา เทวทฺตโต อโหสิ.
 เสนาปติ สาริปฺตฺโต. ขนฺตีวาที ตาปโส
 ปน อหเมวาทิ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้มาตรัสแล้ว จึงทรงประกาศ
 สัจจะ แล้วทรงประชุมชาดก. ในที่สุด
 แห่งสัจจะ ภิกษุมักโกรธบรรลุนาคา-
 มีผล. พระเจ้ากาสิ พระนามว่า กลาป
 ในกาลนั้น กลับชาติมาเป็นเทวทัตในบัดนี้.
 ท่านเสนาบดีเป็นสารีบุตร. ส่วนพระดาบส
 ขันตีวาทีกลับชาติมาเป็นเรวตถาคคแล.

ขนฺตีวาทีชาตกวรรณนา ตติยา.

พรรณนาขันตีวาทีชาดก ที่ ๓ จบ.

๔. โลกมุขภิชาดก (๓๑๔)

๕๓. “ทุชชีวิตมชีวิมห
เยสนุโน น ททามุหเส
วิชชมานesu โภเกsu
ทีปี นากมุห อตตโน.

๕๔. สฎจิวสสุสสหุสทานิ
ปริปฺถุณฺณานิ สพุพโส
นिरเย ปจฺจมานานํ
กทา อนฺโต ภวิสฺสติ.

๕๕. นตฺถิ อนฺโต กุโต อนฺโต
น อนฺโต ปฏฺธิทิสฺสติ
ตทา หิ ปกตํ ปาปํ
มม ตฺยฺหฺมจฺจ มาริส.

๕๖. โสหํ ญฺุณ อิตฺโต คนฺตุวา
โยนี ลทฺธาน มานุสี
วทญฺญู สีลสมฺปนฺโน
กาหามิ กุสลํ พหุ”ติ.

โลกมุขภิชาดกํ จตฺตตฺถิ.

๔. โลกมุขภิชาดก (๓๑๔)

๕๓. “เมื่อมีโรคะ พวกเรามีได้ให้ทาน
ไม่ทำที่พึงให้ตน จึงเป็นอยู่ลำบาก.

๕๔. เมื่อเราหมกไหม้อยู่ ในนรกหกหมื่น
ปีเต็มบริบูรณ์ โดยประการทั้งปวง
เมื่อไรจึงจักมีที่สุด.

๕๕. ที่สุดไม่มี ที่สุดจะมีแต่ไหน ที่สุด
ไม่ปรากฏเลย ดูกรสหาย เพราะ
กาลนั้น ทั้งเราทั้งท่าน ได้ทำ
กรรมชั่วไว้.

๕๖. เรานั้นไปจากนี้แล้ว ได้กำเนิดเป็น
มนุษย์ จักเป็นบัณฑิต มีศีลทำ
กุศลให้มาก”.

โลกมุขภิชาดก ที่ ๔.

มัจฉิสาสูมา”ติ จตฺตาโรปิ มหฺนฺเตน
 สทฺเทน อนุปฺปฏิปาฏิยา วิรวีสุ. ราชา
 เตสํ สทฺทํ สุตฺวา มรณภยตฺตชฺชิตโต
 นิสินฺนโกว อรุณํ อฏฺฐจาเปสิ.
 อรุณฺค
 ราชา นํ สุขสยิตํ ปุจฺฉิสิ. ราชา
 “กุโธ เม อจฺริยา สุขสยิตํ อชฺชาหํ
 เอวรูเป จตฺตาโร ภีสนกฺก สทฺเท
 สฺค

ดั่งอิงคะเนิง โดยลำดับว่า “เมื่อไร เราจึง
 จะพ้นไปจากทุกข์นี้เสียทีหนอ. พระราชา
 ทรงสดับเสียงของมันแล้วทรงหวาดหวั่น
 พรันพระทัยเพราะมรณภัย (ทรงลุกขึ้น)
 ประทับนั่งจนอรุณขึ้น. เมื่ออรุณขึ้น(แล้ว)
 พวกพราหมณ์มาเฝ้า ทูลถามพระราชา
 ถึงเรื่องทรงพระสำราญในขณะบรรทม.
 พระราชาตรัสว่า “ท่านอาจารย์ เราจะ
 นอนเป็นสุขแต่ไหน, (คืน)วันนี้เราได้ยิน
 เสียงน่ากลัวเห็นปานนี้ ๔ เสียง”.

พฺราหฺมณฺมา หตฺเต วิธฺฉิสิ. “กํ
 อจฺริยา”ติ. “สาหสิกฺกสทฺทา มหา-
 ราชา”ติ. “สบุปฺปฏิกมฺมา อบุปฺปฏิกมฺมา”ติ.
 “กามํ อบุปฺปฏิกมฺมา มยํ ปน
 สฺค

พวกพราหมณ์พากันโบกมือ. พระราชา
 “อะไร ท่านอาจารย์”. พราหมณ์
 “ข้าแต่มหาราช (เสียงนี้) เป็นเสียงร้าย”.
 พระราชา “พอแก้ไขได้หรือไม่ได้”.
 พราหมณ์ “ข้าแต่มหาราช เรื่องแก้ไข
 ไม่ได้ แต่พวกข้าพระองค์ได้ศึกษามาดี
 แล้ว”. พระราชา “พวกท่านจักทำการ
 ป้องกันอย่างไร”.

“มหาราช ปฏิกมฺมํ มหฺนฺตํ น สกฺกา
 กาคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค

พราหมณ์ “ข้าแต่มหาราช พวก
 ข้าพระองค์ไม่อาจทำการแก้ไขให้ใหญ่โต
 ได้ แต่(เมื่อ)พวกเราบุชายัญชนิดละ ๔
 ทุกอย่างแล้ว จักป้องกันได้”.

อมุหากเมวา”ติ. “กึ มหาราชา”ติ. “เทวี อหิ เอวรูปุ นาม อโสตปุพพิ สุนี จโต อิมสั สทุกานั สุตตดา ‘กึ ภวิสฺสตี’ติ. พุราหุมนเณ ปุฉฉิ พุราหุมนเณ ‘ตุมุหากั มหาราช รชชสฺส วา โภคานั วา ชีวิตสฺส วา อนุตราโย ปณฺณายติ สพุพจตุกเณ ยณฺณิ ยชิตฺวา โสตติภาวั ภริสฺสามา’ติ. วทิสฺส เต มยุหิ วจนั คเหตุวา ยณฺณาวาภูั กตฺวา เยน เยนตฺโถ ตสฺส ตสฺส การณา อากจฺฉนฺตี”ติ.

“กึ ปน เทว อิมสั สทุกานั นิปฺพตฺตี สเทวเก โลเก อคฺคพุราหุมนั ปุฉฉสิ”ติ. “โก เอโส เทวี สเทวเก โลเก อคฺคพุราหุมนเณ”ติ. “มหาโคตโม สมฺมาสมฺพุทฺโธ”ติ.

“เทวี สมฺมาสมฺพุทฺโธ เม น ปุฉฉิโต”ติ. “เตนหิ ตั คนฺตฺวา ปุฉฉฉา”ติ.

สนใจ) ทุกข์ของเราเลย”. พระนางมัลลิกา ทูลว่า “ข้าแต่มหาราชเจ้า (มี) อะไรหรือ” พระราชา “เทวี เราได้ยินเสียงที่ไม่เคย ได้ยินเห็นปานนี้ แต่นั้น เพราะฟังเสียง เหล่านี้ เราจึงถามพวกพราหมณ์ว่า ‘จะมีอะไร’ พวกพราหมณ์กล่าวว่า ‘ข้าแต่มหาราช ราชสมบัติ โภคะ และ ชีวิตของพระองค์จะมีอันตราย ข้าพระองค์ จะบูชาด้วยชนิดละ ๔ ทุกอย่าง แล้วจัก ทำความสวัสดิ์ (ให้พระองค์) ดังนี้ พวก พราหมณ์นั้นก็คำสั่งของเรา ตระเตรียม หลุมบูชาด้วย แล้วมาเพราะเหตุความ ต้องการนั้น”.

มัลลิกา “ข้าแต่สมมติเทพ ก็พระองค์ ตรัสถาม พราหมณ์ผู้เลิศในโลกพร้อมทั้ง เทวโลก ถึงเนื้อความสมบูรณ์ของศัพท์ เหล่านี้แล้วหรือ”. พระราชา “เทวี พราหมณ์ผู้เลิศในโลก พร้อมทั้งเทวโลกนี้ เป็นใคร”. มัลลิกา “พระมหาโคตม สัมมาสัมพุทธเจ้า”.

พระราชา “เทวี เรายังมิได้ทูลถาม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเลย”. มัลลิกา

“ถ้าเช่นนั้น ขอพระองค์จงเสด็จไป
ทูลถามเสีย”.

ราชา ตสุสา วจน์ กเหตวา
ภุตตปาตราโส รถวรมภีรุษุห เขตวนัน
คนุตวา สตถารัน วนุทิตวา ปุจฉิ
“อหัง ฆนุเต รตติภาเค จตตวาโร
สทเท สุตวา พุราหมณเณ ปุจฉิ เต
‘สพฺพจตฺกุกยณฺณํ ยชิตฺวา โสตฺถิ
กิริสฺสามา’ติ วตฺวา ยณฺณวาเว กมฺม
กโรนฺติ เตสํ สทฺทานัน สุตตฺตา กิ
มยฺหัง ภาวิสฺสตี”ติ.

พระราชาทรงเชื่อคำของพระเทวี (เมื่อ)
เสวยพระกระยาหารเข้าแล้ว จึงเสด็จขึ้น
ราชรถ เสด็จไปยังพระเชตวัน ถวาย
บังคมพระศาสดา แล้วทูลถามว่า
“พระองค์ผู้เจริญ เมื่อคืบหม่อมฉันได้ยิน
เสียง ๔ เสียง จึงถามพวกพราหมณ์
พวกพราหมณ์เหล่านั้นบอกว่า ‘พวก
ข้าพระองค์ จะบูชาัยญชนิดละ ๔ ทุกอย่าง
แล้วจักทำความสวัสดีให้(พระองค์)’ ดังนี้
แล้วต่างก็ทำกรรมในหลุมบูชาัยญ ะไร
จักมีแก่หม่อมฉัน เพราะฟังเสียงนั้น”.

“น กิณฺจิ มหาราช เนรยิกสฺตฺตา
ทุกฺขํ อณฺุภวนฺตฺตา เอวํ วิริวีสฺสู น
อิเม สทฺทา อิทาเนว ตยา เอวํ
สุตฺตา โปราณกราชฺหิ สุตฺตาเยว เต
พุราหมณเณ ปุจฉิตฺวา ปสฺสุมาตยณฺณํ
กตฺตฺตฺกามา หุตฺวา ปณฺุชิตานัน กถํ
สุตฺวา น กิริสฺสู ปณฺุชิตา เตสํ
สทฺทานัน อณฺุตรัน กถेतฺวา มหาชนัน
วิสขุชาเปตฺวา โสตฺถิมกั”ติ วตฺวา
เตน ยาจิโต อตฺตีตํ อหริ.

พระศาสดาตรัสว่า “ดูกรรมหาบพิตร
ไม่มีอะไร (แก่พระองค์) สัตว์นรกกำลัง
เสวยทุกข์อยู่ จึงร้องอย่างนี้ มิใช่
พระองค์เท่านั้น ที่ทรงสดับเสียงเหล่านี้
อย่างนี้ ในบัดนี้ พระราชาปางก่อน
ก็ทรงสดับแล้วเหมือนกัน แล้วตรัสถาม
พวกพราหมณ์เหล่านั้น ทรงมีพระประสงค์
จะทำการบูชาัยญ ด้วยการฆ่าสัตว์
แต่ทรงสดับถ้อยคำของบัณฑิตแล้ว จึง
มิได้กระทำ บัณฑิตอธิบายช่องทางศัพท์

เหล่านั้นแล้ว จึงให้ปลดปล่อยมหาชน
ทำความสวัสดิ์ให้” ดังนี้ (เมื่อ) ท้าวเธอ
ทูลอาราธนาแล้ว จึงทรงนำอดีตนิทาน
มาว่า.

อดีเต พาราณสียํ พุรัมहतตเต
รชชํ กาเรนเด โพริสตุโต
อณฺดรสมิ กาสิกคามे พุราหฺมณกุล
นิพฺพตฺติตฺวา วยฺปฺตฺโต กามे ปหาย
อิสิปฺพพชชํ ปพฺพชิตฺวา ฌานาภิญฺญาโย
อุปฺปาเทตฺวา ฌานกิฬํ กิฬนฺโต
หิมวณฺเด รณเณเย วนสณฺฑเท วสตี.

ในอดีตกาลสมัยเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ เมืองพาราณสี
พระโพริสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์ ใน
กาสิกคามแห่งหนึ่ง เจริญวัยแล้ว
สละกาม บวชเป็นฤๅษี ให้ฌานอภิญญา
เกิดขึ้นแล้วเล่นฌานอยู่ อาศัยอยู่ ณ
แนวไพรอันน่ารื่นรมย์ในหิมวันตประเทศ.

ตทา พาราณสีราชา จตฺนุํ
เนรยิกานํ อิเม จตฺตารโ สทฺเท
สุตฺวา กิตฺตสิโต อิมินาว นียาเมน
พุราหฺมณเหิ “ติณฺณํ อนฺตรายานํ
อณฺดรโร ภาวิสฺสติ สพฺพจตุกฺกยณฺเณ
ตํ วุปฺสเมสุสามา”ติ วุตฺเต สมปฺปฏิจฺฉิ.

ในกาลนั้น พระเจ้าพาราณสีทรงสดับ
เสียงทั้งสี่เหล่านี้ ของสัตว์นรกทั้งสี่ ทรง
สะดุ้งหวาดหวั่น เมื่อพวกพราหมณ์
กราบทูลโดยนियามนี้ว่า “จักมีอันตราย
อย่างหนึ่ง ในบรรดาอันตรายทั้งสาม
อย่าง . พวกข้าพระองค์จะระงับอันตราย
นั้น ด้วย(การบูชา)ยัญญ ด้วยเครื่องบูชา
ทั้งหมดอย่างละ ๔” ดังนี้ แล้วจึงทรง
ยินยอม.

ปุโรหิตो पुराह्मणेहि सत्थि यन्नावुग्धिं
पञ्जुपुग्धापेहि. महाशने कुण्डुपनीतो

ท่านปุโรหิต ตระเตรียมหลุมบูชายัญญ
พร้อมด้วยพวกพราหมณ์. มหาชนถูกนำ

อโหสิ. ตทา โพธิสตุโต เมตตาทาวนํ
 ปุเรจาริกํ กตฺวา ทิพฺพจกฺขุณา โลกํ
 โวลเกนฺโต อิมํ การณํ ทิสฺวา
 “อชฺช มยา คนฺตุํ วมฺภูติ มหาชนสฺส
 โสตุติ ภาวิสฺสติ”ติ อิทฺธิพลน เวหาสํ
 อุปฺปตฺติวฺวา พาราณสีรัญโย อุตฺตยานเ
 โอตฺริตฺวา มงฺคลสิลาปฏฺฐเ กายจฺนรูปกํ
 วย นิสีทิ.

ตทา ปุโรหิตสฺส เขฏฺฐจฺนเตวาสิกอ
 อาจฺริยํ อุปฺสงฺกมิตฺวา “นฺนุ อาจฺริย
 อมฺหากํ เวเทสุ ปรี มาเรตฺวา
 โสตุติการณํ นาม นฺตฺติ”ติ อาห.
 ปุโรหิตโต “ตฺวํ ราชชนํ มมายสิ มยํ
 พหุมนฺจมนฺสํ ขาทิสฺสาม ชนํ ลภิสฺสาม
 ตฺถนฺหิ โหหิ”ติ ตํ ปฏิพาหิ.

โส “นาหํ เอตฺถ สหาโย ภาวิสฺสามิ”ติ
 นิภฺขมิตฺวา ราชุตฺตยานํ คนฺตฺวา
 โพธิสตุตํ ทิสฺวา วนฺทิตฺวา
 กตฺปฏิสฺสนฺดาโร เอกมนฺเต นิสีทิ.
 โพธิสตุโต “กิ มาถนฺว ราชา ฐมฺเมน
 รชฺชํ กาวเรตี”ติ ปุจฺฉิ.

ไปมัดไว้กับหลักบูชาয়ัญ. ในกาลนั้น
 พระโพธิสัตว์ทำการเจริญเมตตา แม่ไป
 เป็นเบื้องหน้า ตรวจตราดูโลกด้วย
 ทิพยจักขุเห็นเหตุนั้น แล้วจึงคิดว่า “วันนี้
 เราควรไป มหาชนจักได้มีความปลอดภัย”
 ดังนี้ แล้วเหาะขึ้นเวหาด้วยกำลังฤทธิ์ลง
 ณ อุทยานของพระเจ้าพาราณสี นัง
 ณ พื้นศิลามงคลประจวบรูปทอง.

กาลนั้น หัวหน้าลูกศิษย์ของท่านปุโรหิต
 เข้าไปหาอาจารย์ แล้วกล่าวว่า “ท่าน
 อาจารย์ การฆ่าคนอื่นตายแล้ว ทำ
 ความปลอดภัยให้(ผู้อื่น) ไม่มีในพระเวท
 ของพวกเรามิใช่หรือ”. ท่านปุโรหิต
 ห้ามลูกศิษย์นั้นว่า “เธอจะได้ราชทรัพย์
 พวกเราจะกินปลาและเนื้อมาก (และ) จะ
 ได้ทรัพย์ด้วย เธอจงนิ่งเถอะ”.

เขาคิดว่า “เราจะไม่ยอมร่วมในพิธีนี้”
 ดังนี้ แล้วออกไปยังพระราชอุทยาน พบ
 พระโพธิสัตว์ จึงทำความเคารพ ทำการ
 ปฏิสันถารกัน แล้วจึงนั่ง ณ ที่ส่วนหนึ่ง.
 พระโพธิสัตว์ถามว่า “มาถนพ พระราชา
 ปกครองราชสมบัติโดยธรรมหรือ”.

“ภนฺเต ราชชา ฐมฺเมน รชฺชํ กาวเรติ
 รตฺติภาเค ปน จตุโร สทฺเท สุตฺวา
 พุราหมณฺเ ปุจฺฉิ พุราหมณา
 สพฺพจตุกฺกยณฺณํ ยชิตฺวา โสตุถิ
 กริสฺสามา’ติ วทิสฺสุ ราชชา ปสฺสฺมาตกมฺมํ
 กตฺวา อตฺตโน โสตุถิ กาวเรตฺกามา
 มหาชนํ ญฺญปฺนํโต กิณฺนุ โข ภนฺเต
 ตุมฺหาทิสานํ สีลวนฺตานิ เตสํ สทฺทานํ
 นิปฺผลฺลิตฺติ วตฺวา มหาชนํ มรณฺมุขา
 โมเจตฺถํ น วญฺญตี”ติ.

“มาณว ราชชา อเมห น ชานาติ
 มยฺมปิ ตํ น ชานาม อิมสํ ปน
 สทฺทานํ นิปฺผลฺลิตฺติ ชานาม สเจ
 ราชชา อเมห อุปฺสงฺกมิตฺวา ปุจฺเจยฺย
 ราชานํ นิฏฺกนฺขํ กตฺวา กถฺเยยามา”ติ.
 “เตนหิ ภนฺเต มุหุตฺตํ อิวฺว โทถ
 อหํ ราชานํ อาเนสฺสามิ”ติ. “สาธุ
 มาณวา”ติ.

มาณพกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ พระราชา
 ปกครองราชสมบัติโดยธรรม แต่ตอน
 กลางคืน ทรงสดับเสียง ๔ เสียง จึง
 ตรัสถามพวกพราหมณ์ พวกพราหมณ์
 ต่างพากันกราบทูลว่า พวกข้าพระองค์
 จะบูชาด้วยเครื่องบูชาทั้งหมดอย่างละ
 ๔ แล้วจักทำความปลอดภัยให้ พระ
 ราชามีพระประสงค์จะฆ่าสัตว์ แล้วทำ
 พระองค์เองให้ปลอดภัย, มหาชนถูกนำ
 ไปมัดไว้ที่หลักบูชาด้วย ท่านผู้เจริญ จะ
 ไม่เป็นการสมควรหรือ ที่คนมีศีลเช่นท่าน
 จะบอกความสมบูรณ์ของศัพท์เหล่านั้น
 แล้วปล่อยมหาชนให้พ้นจากความตาย”.

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า “มาณพ พระ
 ราชานี้ไม่ทรงรู้จักเรา แม้เราก็ไม่รู้จัก
 พระราชา แต่เรารู้ความสมบูรณ์ของ
 เสียงเหล่านี้ ถ้าหากพระราชาเข้ามา
 ถามเราไซ้ เราจะแถลงให้พระราชา
 หหมดความสงสัย”. มาณพกล่าวว่า
 “ท่านผู้เจริญ ถ้าอย่างนั้น ขอท่านจงร
 อด ที่นี้สักครู่ ข้าพเจ้าจะนำเสด็จพระ
 ราชามา”. พระโพธิสัตว์กล่าวว่า “มาณพ
 ดีแล้ว (จงนำมา)”.

โส คนุตวา รณโณ ตมตถิ
อาโรเจตวา ราชานัน อานสิ.

มาณไฟปกราบทูลเรื่องนั้น แต่พระราช
แล้วนำเสด็จพระราชามา.

ราชา โพธิสตุตติ วนุทิตวา เอกมนตติ
นิสินโน ปุจฺฉิ “สจฺจํ กิร ตุมฺเห
มยา สุตสทฺททานัน นิปฺผตฺตี ชานาถา”ติ.
“อาม มหาราชชา”ติ. “กเถถ ภนฺเต”ติ.
“มหาราช เจเต ปุริมภเว ปเรสํ
รทฺธิตโกปิเตสฺ ทาเรสฺ จาริตตํ
อาปชฺชิตฺวา พาราณสีสามนฺเต จตฺตฺส
โลหกุมภิสฺ นินฺพุตตา กุญฺฉิเต^๑
ขารโลหุทเก เผณฺตุเทหํ ปจฺจมานา
ตีสวสฺสสทฺสทานิ อโห คนุตวา ภูมิตลํ
อาหจฺจ อุกฺขํ อาโรหนฺตา ตีสวสฺส
สทฺสเสนเว กาลเน โลหกุมภิมุขํ
ทิสฺวา พหิ โอลเกตฺวา จตฺตาโร
ชนา จตฺสโส คาถา ปรีปฺนฺธนา กตฺวา
วตฺตฺกามาปี ตถา กาคฺตุ อสฺกโกนฺดา
เอเกกเมว อกฺขรํ กตฺวา ปฺน
โลหกุมภิสฺเยว นิมฺกคฺคา เตสฺ ทฺ-การ
วตฺวา นิมฺกคฺสตุโต เอวํ วตฺตฺกาโม
อโหสิ

พระราชาให้พระโพธิสัตว์ แล้วก็ประทับ
นั่ง ณ ที่ส่วนหนึ่ง ตรัสถามว่า “ได้ยิน
ว่า ท่านรู้ความสมบูรณ์ของเสียงที่
ข้าพเจ้าได้ยินจริงหรือ”. พระโพธิสัตว์
“จริงมหาราช”. พระราชา “ท่านผู้เจริญ
ท่านจงบอก(ข้าพเจ้า)เถอะ”. พระโพธิสัตว์
ทูลว่า “มหาราชในภพก่อน สัตว์เหล่านี้
ได้ประพาศิผิดในภรรยา ที่คนอื่นเขา
รักษาคุ่มครอง (ตายแล้ว) ไปเกิดใน
โลหกุมภินรกทั้งสี่มุมเมืองพาราณสี ถูก
เคี้ยวเด็ดเป็นฟองในน้ำกรด ดิ่งลงไป
เบื้องล่างจรดพื้น สามหมื่นปีจึงลอยสู่
เบื้องบน เห็นปากหม้อทองแดง ลั่นกาล
สามหมื่นปีเหมือนกัน แลไปข้างนอก
เขาทั้งสี่ประสงคฺ จะกล่าวคาถา ๔ คาถา
ให้บริบูรณ์ (แต่) เมื่อไม่อาจทำอย่างนั้น
ได้ จึงกล่าวเพียงอักษรตัวหนึ่งเท่านั้น
แล้วกลับจมดิ่งลงไปในหม้อทองแดงอีก ใน
บรรดาสัตว์เหล่านั้น สัตว์ที่กล่าว ทู อักษร
แล้วจมลงไปอีก เป็นผู้ประสงคฺจะพูดว่า

อรรถกถาชาดก ป.ท.๑๑-๒๒

^๑ ฉ. ปกฺกถิต.

๕๓. ทุชชีวิตมชีวิมห
 เยสนุโน น ททามุหเส
 วิชฺชมานเส โภเคสุ
 ทิปี นากมุห อตฺตโนติ.

น จ สกฺขี”ติ วตฺวา โพรสิสตฺโต
 อตฺตโน ฉาณน ตํ คาถํ ปริปฺพณฺณํ
 กตฺวา กเถสิ. เสสาสุปี เอสฺว นโย.
 เตสุ ส-การํ วตฺวา วตฺตูกามสฺส อยํ
 คาถา

๕๔. “สฺฏจิวสฺสสหฺสฺสาณิ
 ปริปฺพณฺณานิ สพฺพโส
 นิริเย ปจฺจมานานํ
 กทา อนฺโต ภาวิสฺสตี”ติ.

น-การํ วตฺวา วตฺตูกามสฺส อยํ
 คาถา

๕๕. “นตฺถิ อนฺโต กฺโต อนฺโต
 น อนฺโต ปฺปฏิทิสฺสติ
 ตทา หิ ปกตํ ปาปํ
 มมํ ดุญฺหญฺจ มาริสฺสา”ติ.

โส การํ วตฺวา วตฺตูกามสฺส
 อยํ คาถา

๕๓. เมื่อมีโภคะ พวกเรามีได้ให้ทาน
 ไม่ทำที่พึงให้ตน จึงเป็นอยู่ลำบาก
 ดังนี้แล้ว.

ไม่อาจเพื่อจะกล่าวอย่างนั้นได้ จึงกล่าว
 คาถานั้นให้ครบบริบูรณ์ ด้วยญาณ
 ของตน. ในคาถาที่เหลือก็มีนัยนี้เหมือนกัน.
 คาถาที่บรรดาสัตว์เหล่านั้น สัตว์ผู้กล่าว
 ส อักษร (อ่านว่า สะ อักษร) แล้ว
 ใคร่กล่าว (ต่อไป) ดังนี้ว่า

๕๔. “เมื่อเราหมกไหม้อยู่ในนรกหกหมื่น
 ปีเต็มบริบูรณ์ โดยประการทั้งปวง
 เมื่อไรจึงจักมีที่สุด”.

คาถาที่สัตว์กล่าว น อักษร (อ่านว่า
 นะ อักษร) แล้ว ใคร่กล่าว (ต่อไป) ดังนี้ว่า

๕๕. “ที่สุดไม่มี ที่สุดจะมีแต่ไหน ที่สุด
 ไม่ปรากฏเลย ดูกรสหาย เพราะ
 กาลนั้น ทั้งเราทั้งท่าน ได้ทำ
 กรรมชั่วไว้”.

คาถาที่สัตว์กล่าว โส อักษร
 แล้วใคร่กล่าว (ต่อไป) ดังนี้ว่า

๕๖. “โสหํ นูณ อิตฺถ คุนฺตฺวา
 โยนี ลทฺธาน มานุสฺสี
 วทญฺญู สีสสมฺปนฺโน
 กาหามิ กุสลํ พหุ”ติ.

ตตฺถ **ทุขุชีวิตนฺติ** ตินฺนิ
 ทฺวจฺจิตฺตานิ จรฺนฺโต **ทุขุชีวิตํ**
 ลามกชีวิตํ **ชีวิติ** นาม, **โสปี**
 ตทฺเว สฺนฺธายาห **“ทุขุชีวิตมชีวิติมฺหา”**ติ.
เยสนฺโน น **ททามฺหเสติ** เย มยํ
 เทยฺยธมฺเม จ ปฏิกฺคาหเก จ
 วิชฺชมาเนเยว น ทานํ **ททิมฺหา.**
ทปี นากฺมฺหาติ. **อตฺตโน** ปตฺติฏฺจํ น
 กริมฺหา.

ปรีปฺพณฺณามิตฺติ อนฺุนานิ อนุธิกาณิ.
สพฺพโสติ สพฺพพากาเรน. **ปจฺจ-**
มานานนฺติ อมฺหากํ อิมสฺมี นิริเย
 ปจฺจมานานํ.

นตฺถิ **อนุโตติ** “อมฺหากํ
 อสฺกกาเล นาม **โมกฺโข** **ภวิสฺสตี”**ติ
 เอวํ กาลปรีจฺเจโท **นตฺถิ.** **กุโต**
อนุโตติ เกน การณฺเน **อนุโต**

๕๖. “เชื่อแน่ว่า เรานั้นไปจากนี้แล้ว
 ได้กำเนิดเป็นมนุษย์ จักเป็นผู้รู้
 ถ้อยคำ สมบูรณ์ด้วยศีลทำกุศล
 ให้มาก”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **เป็นอยู่**
ลำบาก ความว่า เมื่อประพตฺติทฺวจฺจิต ๓
 ชื่อว่า **อยู่ลำบาก** คือ มีชีวิตต่ำช้า,
 สัตว์นั้นหมายถึงชีวิตนั้น จึงกล่าวว่
“เราเป็นอยู่ลำบาก”. คำว่า **พวกเรามีได้**
ให้ทาน ความว่า เมื่อไทยธรรม และ
 ปฏิกฺคาหมี พวกเราเหล่าใดไม่ให้ทาน.
 คำว่า **ไม่ทำที่พึง** ได้แก่ **ไม่ทำที่พำนัก**
 (ให้)ตน.

คำว่า **บริบูรณ์** ได้แก่ **ไม่พร่อง**
ไม่เกิน. คำว่า **โดยประการทั้งปวง**
 ได้แก่ **โดยอาการทุกอย่าง**. คำว่า
หมกไหม้ ความว่า เมื่อเราหมกไหม้
 อยู่ในนรกนี้.

คำว่า **ที่สุดไม่มี** ความว่า **ไม่มี**
 กำหนดกาลอย่างนี้ว่า **“เราจะพ้นใน**
กาลโน้น”. คำว่า **ที่สุดจะมีแต่ไหน**
 ความว่า **ที่สุดจะปรากฏ** ด้วยเหตุไร.

ปณฺณายิสฺสติ. น อนุโตติ อนุตํ
 ทฺวฺจฺจกามานมฺปิ โน ทฺวฺขสฺส อนุโต น
 ปฏิทิสฺสติ. ตทา หิ ปกตฺนฺติ ตสฺมี
 กाले มาริสฺสา มมฺญจฺจ คุยฺหฺญจฺจ ปกตํ
 ปาปํ ปกฺกฺจํ อติพฺหฺเมว กตํ. ตถา
 หิ ปกตฺนฺติปิ ปาโธ. เตน การเณน
 กตํ เยนสฺส อนุโต ทฺวฺจฺจ น สกฺกาติ
 อตุโธ. มาริสฺสาคิ มยา สทิสฺสาคิ.
 ปิยาลปนเมตํ.

นฺนาติ เอกํสฺสฺวเจ นิปาโต. โส
 อหํ อโต คนฺตุวา โยนี มาณฺสี
 ลทฺธา วทฺญญู สีลสมฺปนฺโน หุตฺวา
 เอกํเสเนว พหุํ กุสลํ กริสฺสามีติ
 อยเมตฺถ อตุโธ.

อิติ โพรทิสฺสโต เอกเมกํ คากํ
 วัตฺวา “มหาราช โส เนรยิกสฺสโต
 อิมํ คากํ ปริปฺนฺณํ กตฺวา
 วตฺตฺกามา อตฺตโน ปาปสฺส มหฺนตฺตาย
 ตถา กาคุํ นาสกฺขิ อิติ โส
 อตฺตโน กมฺมิวิปากํ อนุทฺวโนโต วิริว

คำว่า ที่สุดไม่ปรากฏ ความว่า ที่สุด
 ทุกข์ของเรา ผู้ต้องการจะเห็นที่สุด มิได้
 ปรากฏเลย. คำว่า เพราะกาลนั้น เราทำ
 (กรรมชั่วไว้) ความว่า คู่ก่อนสหาย
 ในกาลนั้น ทั้งเรา ทั้งท่านทำกรรมชั่วไว้
 คือ เราทำกันไว้มากยิ่งเหลือเกิน. ปาฐะ
 ว่า จริงอย่างนั้น ทั้งเราและท่านทำ
 กรรมชั่วไว้แล้ว. อธิบายว่า เราทำ
 กรรมชั่วชั่วอันเป็นเหตุให้ ไม่อาจพบที่สุด
 ทุกข์นั้นได้. คำว่า สหาย ได้แก่ คน
 เสมอเรา. คำนั้น เป็นคำร้องเรียกด้วย
 ความรัก.

ศัพท์ว่า นฺน เป็นนิบาต ใช้ใน
 อรรถกถาแน่นอน. ในเรื่องนี้ มีอธิบายว่า
 เรานั้นไปจากนี้แล้ว(ถ้า)ได้เกิดเป็นมนุษย์
 แล้ว จักเป็นผู้รู้ถ้อยคำ สมบูรณ์ด้วยศีล
 ทำกุศลให้มากโดยส่วนเดียวเท่านั้น.

พระโพธิสัตว์ ครั้นกล่าวคาถา
 หนึ่ง ๆ ด้วยประการฉะนี้แล้ว จึงกราบ
 บังคมทูลพระราชาทราบว่ “มหาบพิตร
 สัตว์นรกนั้น ประสงค์จะกล่าวคาถา
 นี้ให้บริบูรณ์ (แต่) ไม่อาจทำอย่างนั้นได้
 เพราะตนมีบาปมาก เพราะฉะนั้น

ตุมุหากิ เอตสฺส สทฺทสฺส สวณฺปะจฺญา
อนฺตรายโย นาม นตฺถิ ตุเมฺห มา
ภายิตฺถา”ติ ราชานํ สณฺญาเปสิ.
ราชา มหาชนํ วิสชฺษาเปตฺวา
สฺวณฺณณฺเภริณฺจาราเปตฺวา ยณฺณวาวุํ
วิทฺธฺสาเปสิ. โพรสิตฺโต มหาชนสฺส
โสตฺถิ กตฺวา กติปาหํ วสิตฺวา ตตฺถเว
คณฺตฺวา อปริหีนชฺฌาโน พุรฺหมฺโลเก
นิพฺพตฺติ.

สตฺถา อิมํ ฌมฺมเทสนํ อําหริตฺวา
ชาตกํ สโมชานสิ “ตทา ปุโรหิตสฺส
มาณโว สาริปฺตฺโต อโหสิ ตาปโส ปน
อหเมว”ติ.

โลหภูมิชาดกวรรณนา จตฺตฺถา.

สัตว์นั้น เมื่อเสวยผลแห่งกรรมของตน
จึงร้อง (ครวญคราง) ขึ้นชื่อว่า อันตราย
จะไม่มีแก่มหาบพิตร เพราะฟังเสียงนั้น
มหาบพิตร อย่างกลัวเลย”. พระราชา
จึงรับสั่งให้ปล่อยมหาชน แล้วให้เที่ยว
ตีกลองป่าวร้อง (และ) ให้ทำลายหลุม
บุษายัญญ (ลงสิ้น). พระโพธิสัตว์ทำให้
มหาชนปลอดภัยแล้ว พักอยู่ ๒-๓ วันแล้ว
ไป ณ ที่เดิม ไม่เสื่อมจากฌาน (ตายแล้ว)
ไปเกิดบนพรหมโลก.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มา (ตรัสเล่า)แล้ว จึงทรง
ประชุมชาดกว่า “มาณพของปุโรหิตใน
กาลนั้น กลับชาติมาเป็นสาริปุตฺร ส่วน
พระดาบสกลับชาติมาเป็นเรา ผู้ตถาคค
แล”.

พรรณนาโลหภูมิชาดก ที่ ๔ จบ.

๕. มังษาดก (๓๑๕)

๕๗. “พรุสา วต เต วาจา
มंसฺ ยาจนโก อสิ
กิโถมสทิสฺสิ วาจา
กิโถมํ สมมุท มหฺมิ เต.
๕๘. อญฺคเมตํ มนุสฺสสถานํ
ภาตา โลเก ปวฺจจติ
อญฺคสฺส สทิสฺสิ วาจา
อญฺคํ สมมุท ททามิ เต.
๕๙. ตาตาติ ปุตุโต วทมาโน
กมุเปติ หทยํ ปิตุ
หทยสฺส สทิสฺสิ วาจา
หทยํ สมมุท มหฺมิ เต.
๖๐. ยสฺส คาเม สขา นตฺถิ
ยถารณฺณํ ตเถว ตํ
สพฺพสฺส สทิสฺสิ วาจา
สพฺพํ สมมุท ททามิ เต”ติ.

มังษาดกํ ปญฺจมํ.

๕. มังษาดก (๓๑๕)

๕๗. “วาจาของเจ้า ช่างหยาบคายเสีย
จริงหนอ เจ้าเป็นผู้ขอเนื้อ วาจา
ของเจ้ามีค่าเท่ากับเนื้อพังผืด เอา
เถอะเพื่อน เราจะให้เนื้อพังผืด
(อันเสมอด้วยวาจาของเจ้านี้).
๕๘. คำว่า พี่ชายน้องชายหรือพี่หญิง
น้องหญิงนี้เป็นขึ้น (อวัยวะ) ของ
มนุษย์ทั้งหลาย เขากล่าวกันอยู่ใน
ในโลก วาจาของเจ้าเช่นกับขึ้นเนื้อ
เอาเถิดเพื่อนเราจะให้ขึ้นเนื้อแก่เจ้า.
๕๙. บุตรเมื่อเรียกว่า พ่อ ย่อมทำให้
หัวใจของพ่อหวั่นไหว วาจาของเจ้า
มีค่าเท่ากับเนื้อหัวใจ เอาเถิดเพื่อน
เราจะให้เนื้อหัวใจแก่เจ้า.
๖๐. ในบ้านของบุรุษใด ไม่มีเพื่อนที่รัก
สถานที่อยู่นั้นของบุรุษนั้น เป็น
เสมือนหนึ่งป่าช้า หามนุษย์ไม่ได้
ที่เดียว วาจาของเจ้า มีค่าเท่ากับ
สมบัติที่มีอยู่ทั้งหมด เอาเถิดเพื่อน
เราจะให้เนื้อทั้งหมดแก่เจ้า”.

มังษาดก ที่ ๕.

๕. มังสชาติกถา (๓๑๕)

ผรุสา วต เต วาจาติ อิทํ
 สตถา เขตวเน วิหรนุโต สารี-
 ปุตตตถุเถเรน ปิตวิเรจนานํ ทินฺนร-
 ปิณฑปาตํ อารพุก กเถสิ.

ดทา กิร เขตวเน เอกจฺเจ
 ภิกขุ สีเนหวิเรจนํ ปวีสุ. เตสํ
 รสปิณฑปาเตน อตุโถ โหติ.
 คิลานุปฏจกา “รสภตฺตํ อหริสฺสามา”ติ
 สวตฺถิยํ ปวีสิตฺวา โอทนียมฺรวิธิยํ
 ปิณฑาย จริตฺวาปี รสภตฺตํ อลภิตฺวา
 นิวตฺตีสฺสุ. เถโร ทิวาตรํ ปิณฑาย
 ปวิสฺมาโน เต ภิกขุ ทิสฺวา “กึ
 อวฺสุ อติปเคว นิวตฺติตฺถา”ติ ปุจฺฉิ.
 เต ตมตฺถํ อโรเจสฺสุ.

๕. พรรณนามังสชาติ (๓๑๕)

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระ
 เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภปิณฑปาต
 อันโอชารส ที่พระสารีบุตรเถระถวาย
 แก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้ฉนยาระบาย ตรัส
 พระธรรมเทศานี้ว่า **วาจาของท่าน
 หยาบคายเสียจริงหนอ** ดังนี้เป็นต้น.

เล่ากันมาว่า ครั้งนั้น ภิกษุ
 บางพวกในพระเชตวันมหาวิหาร ฉน
 ยาระบายอันเป็นยางเหนียว. ภิกษุ
 เหล่านั้น มีความต้องการด้วยปิณฑปาต
 อันโอชารส. ภิกษุผู้พยาบาลใช้ทั้งหลาย
 คิดว่า “พวกเราจักนำภัตตาหารอัน
 โอชารสสมา” จึงเข้าไปยังพระนครสาวัตถี
 แม้จะเที่ยวปิณฑปาตไปในถนน ที่มี
 บ้านเรือนตั้งชันชันเข้าไว้ ก็ยังไม่ได้
 ภัตตาหารอันโอชารส จึงพากันกลับ.
 พระเถระเข้าไปปิณฑปาตสายนมาก พบ
 ภิกษุเหล่านั้นเข้า จึงถามว่า “ดูกร
 ผู้มีอายุ ทำไมพวกท่านจึงพากันกลับแต่
 ยังเข้าอยู่เลย”. ภิกษุเหล่านั้นเรียนเรื่อง
 นั้นให้ทราบ.

๑ ฉ. สัพพมัสสลาภชาติกถา.

เถโร “เตนหิ เอถา”ติ เต คเหตุวา
 ตเมว วีถิ อคมาสิ. มนุสฺสา
 ปุเรตฺวา ปุเรตฺวา รสภตฺตํ อทฺสฺ.
 คิลานุปฺภูจฺจกา วิหารํ อหริตฺวา
 คิลานานํ อทฺสฺ. เต รสํ ปริภุญฺชิสฺสฺ.
 อถกทิวสํ ภิกฺขุ ฌมฺมสภายํ กถํ
 สมฺภูจฺจาเปสฺ “อาวุโส เถโร กิร
 ปิตฺวิเรจฺจนาณํ อฺภูจฺจกาเก รสภตฺตํ
 อลภิตฺวา นิภฺขมฺนุเต คเหตุวา
 โอทนียมฺวรวิถิยํ จริตฺวา พุรุส-
 ปิณฺหปาตํ เปเสสิ”ติ.

สตฺถา อากนฺตฺวา “กาย นฺตุถ
 ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนุสิสนฺนา”ติ
 ปุจฺฉิตฺวา “อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น
 ภิกฺขเว อิทาเนว สาริปฺพุโต วรมํสํ
 ลภิ ปุพฺพเปปิ มุทฺวาจา ปิยวจนํ วตฺตํ
 ฉเภา ปณฺหิตฺตา ลภิสฺสุ”ติ วตฺวา อตฺตํ
 อหริ.

พระเถระกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น พวกท่าน
 จงมาเถิด” แล้วพากันลุกเหล่านั้น ไปยัง
 ถนนสายนั้นนั่นเอง. ผู้คนทั้งหลาย
 พากันถวายภัตตาหารอันโอชะรสเต็มแล้ว
 เต็มอีก. พวกภิกษุผู้พยาบาลภิกษุไข้
 นำมายังวิหาร แล้วได้ถวายแก่พวกภิกษุ
 ผู้เป็นไข้. ภิกษุเหล่านั้นจึงภัตตาหาร
 โอชะรส. อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย
 ยกเรื่องสนทนากันในธรรมสภาว่า “ดูกร
 ผู้มีอายุทั้งหลาย ทราบว่า พระสารีบุตร-
 เถระพาพวกภิกษุผู้พยาบาลภิกษุ ผู้ฉน
 ยาระบายทั้งหลาย ผู้ไม่ได้ภัตตาหารอัน
 โอชะรส ออกไปเที่ยวบิณฑบาตในถนน
 ที่มีบ้านเรือนตั้งชันชันข้าวไว้ แล้วส่ง
 บิณฑบาตอันโอชะรสเป็นอันมากไปให้”.

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า “ดูกร
 ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนา
 กันด้วยเรื่องอะไรหนอ” เมื่อภิกษุเหล่านั้น
 กราบทูลว่า “เรื่องชื่อนี้ พระเจ้าข้า”
 จึงตรัสสืบต่อไปว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย
 มิใช่แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น ที่สารีบุตร
 ได้เนื้อขันดี ถึงแม้ในกาลก่อนบัณฑิตผู้มี
 วาจาอ่อนหวานเป็นผู้ฉลาด พุดถ้อยคำ

อติเต พาราณสีย์ พุรหมทตเต
 รชชั กาเรนเต โพธิสตุโต เสฏฺฐิปุตุโต
 อโหสิ. อถกทิวสั เอโก มิคลฺลทโก
 พหุมนัส ลภิตฺวา ยานกั ปุเรตฺวา
 “วิกุกิณิสฺสามิ”ติ นครั อากจฺจติ.
 ตทา พาราณสีวาสิกา จตฺตาโร
 เสฏฺฐิปุตุตา นครา นิภฺขมิตฺวา เอกสฺมิ
 มคฺคสภาเค จาเน กิณฺจิจิ ทิฏฺฐัง สุตัง
 สมฺมุลลปฺนฺตา นิสีทิสฺสุ.

เอเตสุ เอโก เสฏฺฐิปุตุโต ตัง
 มัสยานกั ทิสฺวา “เอตัง ลุทฺทกั
 มัสขณฺฑนั อหฺราเปมิ”ติ. ปุจฺฉนิ. “คจฺจ
 อหฺราเปหิ”ติ. โส ตัง อุปสงฺกมิตฺวา
 “อเว ลุทฺทก เทหิ เม มัสขณฺฑนุ”ติ
 อห. ลุทฺทโก “ปรัง กิณฺจิจิ ยาจนฺเตน
 นาม ปิยวจนฺเนน ภวิตพฺพั ตยา
 กถิตฺวาจาย อนฺนจฺฉวิกัง มัสขณฺฑนั
 ลภิสฺสสสิ”ติ วตฺวา ปจฺฉมึ คากถมาห

นารัก ก็ได้เนื้อชั้นดีแล้วเหมือนกัน” ดังนี้
 แล้วทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

ในอดีตกาลครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี
 พระโพธิสัตว์ได้เป็นบุตรของเศรษฐี. อยู่
 มาวันหนึ่ง นายพรานล่าเนื้อคนหนึ่ง ได้
 เนื้อเป็นจำนวนมาก บรรทุกเต็มยานเล็ก
 กลับมายังพระนครด้วยคิดว่า “เราจักขาย
 (เนื้อ)”. ครั้งนั้น บุตรเศรษฐี ๔ คน
 ชาวเมืองพาราณสีออกจากพระนคร ไป
 นั่งสนทนาปราศรัยกันถึงเรื่องที่ได้เห็น
 ได้ยิน บางเรื่องอยู่ ณ ที่ไกลทางแห่งหนึ่ง.

บรรดาบุตรเศรษฐี ๔ คนนั้น บุตรเศรษฐี
 คนหนึ่ง มองเห็นยานบรรทุกเนื้อนั้น
 แล้วถามว่า “เราจะให้นายพรานคนนั้น
 นำชิ้นเนื้อมาให้”. อีก ๓ คนพูดว่า
 “ท่านจงไปบอกให้นำมาเถิด”. บุตรเศรษฐี
 คนนั้น เข้าไปหานายพรานนั้น พูดว่า
 “เฮ้ย พ่อพราน เจ้าจงให้ชิ้นเนื้อแก่เรา”.
 นายพรานกล่าวว่า “ธรรมดาบุคคล
 ผู้ขอสิ่งของอะไรกับผู้อื่นควรเป็นผู้มีวาจา
 นารัก ท่านจักได้ชิ้นเนื้อ อันสมควรแก่

วาจาที่ท่านพูดแล้ว” ดังนี้ แล้วกล่าว
คาถาที่ ๑ ว่า

๕๗. “ผรุสา วต เต วาจา
มंसฺ ยาจนโก อสิ
กิโลมสทิสฺสิ วาจา
กิโลมํ สมฺม ททามิ เต”ติ.

ตตฺถ กิโลมสทิสฺสิตี ผรุสตาย
กิโลมสทิสฺสิ. กิโลมํ สมฺม ททามิ เตติ
หนฺนท คณฺนท อิหนฺนเต วาจา ย สทิสฺ
กิโลมํ ทมฺมิตี นีรสํ กิโลมชฺณทํ
อุกฺขิปิตฺวา อทาสี.

อถ นํ อปโร เสฏฺฐิปุตุโต
“กินฺติ วตุวา ยาจสฺ”ติ ปุจฺฉิ.
“อเร”ติ วตุวาติ. โส “อหฺมปิ นํ
ยาจิสฺสามิ”ติ วตุวา คณฺนตุวา
“เขฏฺฐกภาติก มंसฺชณฺทํ เม เทหิ”ติ

๕๗. “วาจาของเจ้า ช่างหยาบคายเสีย
จริงหนอ เจ้าเป็นผู้ขอเนื้อ วาจา
ของเจ้ามีค่าเท่ากับเนื้อพังผืด เอา
เถอะเพื่อน เราจะให้เนื้อพังผืด
(อันเสมอด้วยวาจาของเจ้านี้)”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า วาจา
มีค่าเท่ากับเนื้อพังผืด คือชื่อว่า วาจา
มีค่าเท่ากับเนื้อพังผืด เพราะความเป็น
วาจาหยาบคาย. คำว่า เอาเถอะเพื่อน
จงรับเอาไป เราจะให้เนื้อพังผืดอันเสมอ
ด้วยวาจาของเจ้านี้ ความว่า นายพราน
พูดว่า เอาเถอะเพื่อน จงรับเอาไป เรา
จะให้เนื้อพังผืด อันเช่นกับวาจาของท่านนี้
แล้วยกก้อนเนื้อพังผืด อันปราศจาก
รสชาติให้.

ลำดับนั้น บุตรเศรษฐีอีกคนถาม
ว่า “ท่านพูดอย่างไร”. บุตรเศรษฐี
คนนั้นกล่าวว่า เราพูดว่า “เฮ้ย”.
บุตรเศรษฐีคนที่ ๒ นั้นจึงกล่าวว่า “แม้
เราก็จักขอนายพรานนั้นบ้าง” ดังนี้แล้ว

อาห. อิตโร “ตว วจนสุส อนุจฉวิกิ
ลภิสุสสี”ติ วตุวา ทุติยิ คาทมาห

ไปพูดว่า “ข้าแต่พี่ชายใหญ่ ท่านจง
ให้ก้อนเนื้อแก่ข้าพเจ้าบ้างเถิด”. นาย
พรานเนื้อผู้นั้นกล่าวว่า “ท่านจักได้เนื้อ
อันสมควรแก่วาจาของท่าน” ดังนี้แล้ว
กล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๕๘. “องคเมตํ มนุสุสานํ
ภาตา โลเก ปวฺจจติ
องคสุส สทิสี วาจา
องคํ สมมุ ททามิ เต”ติ.

๕๘. “คำว่ พี่ชายน้องชาย หรือพี่หญิง
น้องหญิงนี้เป็นชิ้น (อวัยวะ) ของ
มนุษย์ทั้งหลาย เขากล่าวว่าฉันอยู่
ในโลก วาจาของเจ้าเช่นกับชิ้นเนื้อ
เอาเถิดเพื่อน เราจะให้ชิ้นเนื้อ
แก่เจ้า”.

ตสฺสตุโก อิมสฺมิ โลเก มนุสุสานํ
องคสทิสตุตา องคเมตํ ยทิตํ ภาตา
ภคินีติ ตสฺมา ตเวสา องคสทิสี
วาจาติ เอติสุสา อนุจฉวิกิ องคเมว
ททามิ เตติ.

ฟังทราบ เนื้อความคานานั้นว่า
คำว่ พี่ชายน้องชาย พี่หญิงน้องหญิง
ชื่อว่า เป็นชิ้นส่วน เพราะเป็นเช่นกับ
ชิ้นส่วนของมนุษย์ทั้งหลายในโลกนี้เพราะ
เหตุนั้น วาจาของท่านนี้เป็นเช่นกับ
ชิ้นส่วน เพราะเหตุนั้น เราจะให้เนื้อ
ชิ้นส่วนอันสมควรแก่วาจานี้แก่ท่าน.

เอวณฺจ ปน วตุวา องคมฺสํ
อุกฺขิปิตฺวา อทาสิ. ตํ อปโร
เสฏฺฐิปุตุโต “กินฺติ วตุวา ยาจสี”ติ
ปฺจจฺฉิ. “ภาติกา”ติ วตุวาติ. โส

ก็แลนายพราน ครั้นกล่าวอย่างนี้
แล้ว ได้ยกเนื้อชิ้นส่วน(อวัยวะ)ให้. บุตร
เศรษฐีอีกคน (คนที่ ๓) ถามว่า “ท่าน
พูดขออย่างไร”. บุตรเศรษฐี(คนที่ ๒)

“อหฺมปิ นํ ยาจิสฺสามิ”ติ วตฺวา
 คนฺตุวา “ตาด มํสขณฺทํ เม เทหิ”ติ
 อาห. ลุทฺโท “ตว วจนานูรูปิ
 ลจฺจสฺสี”ติ วตฺวา ตติยํ คาถมาห

๕๙. “ตาดาดิ ปุตฺโต วทมาโน
 กมฺเปติ ททยํ ปิตุ
 หทยสฺส สทิสฺสี วาจา
 หทยํ สมฺม ทมฺมิ เต”ติ.

เอวณฺจ ปน วตฺวา หทยมฺเสน
 สทฺธิ มธฺรุมฺสํ อุกฺขิปิตฺวา อทาสิ.

ตํ จตฺตุโก เสฏฺฐิปุตฺโต “กินฺติ
 วตฺวา ยาจสฺสี”ติ ปุจฺฉิ. โส “ตาดาดิ”ติ
 วตฺวาติ. โส “อหฺมปิ นํ ยาจิสฺสามิ”ติ
 วตฺวา คนฺตุวา “สหาย มํสขณฺทํ
 เม เทหิ”ติ อาห. ลุทฺโท “ตว
 วจนานูรูปิ ลภิสฺสสฺสี”ติ วตฺวา จตฺตุถํ
 คาถมาห

ตอบว่า เราพูดว่า “พี่ชาย”. บุตรเศรษฐี
 (คนที่ ๓) นั้นพูดว่า “แม้เราก็จักขอ
 นายพรานนั้นบ้าง”. แล้วไปพูดว่า “พ่อ
 ของท่านโปรดให้ก้อนเนื้อแก่ข้าพเจ้าบ้าง
 เกิด”. นายพรานพูดว่า “ท่านจักได้เนื้อ
 อันสมควรกับวาจาของท่าน” แล้วกล่าว
 คาถาที่ ๓ ว่า

๕๙. “บุตรเมื่อเรียกว่า พ่อ ย่อมทำให้
 หัวใจของพ่อหวั่นไหว วาจาของเจ้า
 มีค่าเท่ากับเนื้อหัวใจ เอาเกิด
 เพื่อน เราจะให้เนื้อหัวใจแก่เจ้า”.

นายพราน ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว
 ใ้หยกเนื้อ มีรสอร่อยพร้อมกับเนื้อหัวใจให้.

บุตรเศรษฐีคนที่ ๔ ถ้ามคนที่ ๓ นั้น
 ว่า “ท่านพูดอะไร”. เขาตอบว่า
 เราพูดว่า “พ่อ”. บุตรเศรษฐีคนที่ ๔ นั้น
 พูดว่า “แม้เราก็จักขอแก่นายพรานนั้น
 บ้าง” ดังนี้แล้วไปพูดว่า “สหายรัก
 ท่านโปรดให้ก้อนเนื้อแก่ข้าพเจ้าบ้างเกิด”.
 นายพรานพูดว่า “ท่านจักได้เนื้อ อัน
 สมควรแก่วาจาของท่าน” ดังนี้แล้วกล่าว
 คาถาที่ ๔ ว่า

๖๐. “ยสุส คามะ สขา นตฺถิ
 ยถารณฺณํ ตเถว ตํ
 สพฺพสุส สทิสฺสี วาจา
 สพฺพํ สมฺม ททามิ เต”ติ.

ตสฺสตุโถ ยสุส ปุริสสุส คามะ
 สุขทุกฺเขสุ สห อยนโต สหายสงฺขาโต
 สขา นตฺถิ ตสฺส ตํ จานํ ยถา
 อมนุสฺสํ อรณฺณํ ตเถว โหติ อิติ อัย
 ตว วาจา สพฺพสุส สทิสฺสีติ สพฺพเพน
 อตฺตโน สนฺตเคน วิภเวเน สทิสฺสี ตสฺมา
 สพฺพเมว อิทํ มม สนฺตกํ มํสยานกํ
 ททามิ เตติ.

เอวณฺจ ปน วตฺวา “เอหิ สมฺม
 สพฺพเมวิทํ มํสยานกํ ตว เคหํ
 หริสฺสามิ”ติ อาห. เสฏฺฐิปุตุโต เตน
 ยานกํ ปาชาเปนฺโต อตฺตโน ฆรํ
 คนฺตฺวา มํสํ โอตาราเปตฺวา ลุฑฺทสุส
 สกฺกการสมฺมานํ กตฺวา ปุตุตทารมฺปิ
 ตสฺส ปกุโกสาเปตฺวา ลุฑฺทกมฺมโต

๖๐. “ในบ้านของบุรุษใด ไม่มีเพื่อนที่รัก
 สถานที่อยู่นั้นของบุรุษนั้น เป็น
 เสมือนหนึ่งป่า หามนุษย์ไม่ได้
 ที่เดียว วาจาของเจ้ามีค่าเท่ากับ
 สมบัติที่มีอยู่ทั้งหมด เอาเถิดเพื่อน
 เราจะให้เนื้อทั้งหมดแก่เจ้า”.

พึงทราบเนื้อความแห่งบาทของ
 คาถานั้นว่า ในบ้านของบุรุษใดไม่มี
เพื่อนรัก กล่าวคือ สหาย เพราะเป็นไป
 ร่วมกันในคราวสุขและทุกข์ สถานที่อยู่
 นั้นของบุรุษนั้นเป็น**เสมือนหนึ่งป่า** หา
 มนุษย์ไม่ได้ที่เดียว วาจาของท่านนี้ เช่นนี้
มีค่าเท่ากับสมบัติที่มีอยู่ทั้งหมด คือ
 เช่นเดียวกับสมบัติอันเป็นของๆตนทั้งหมด
 เพราะฉะนั้นเราจะให้เนื้อในยานของเรา
 ทั้งหมดนั้นแหละ แก่ท่าน.

ก็แลนายพราน ครั้นกล่าวอย่างนี้
 แล้ว ก็กล่าวว่า “เพื่อน ท่านจงมาเถิด
 เราจักนำยานบรรทุกเนื้อทั้งหมดนี้ที่เดียว
 ไปยังเรือนของท่าน”. บุตรเศรษฐีจึงให้
 นายพรานนั้น ขี่ยานเล็กไปยังเรือน
 ของตนให้ยกเนื้อลง แล้วทำสักการะและ
 สัมมานะ (แสดงความเคารพ และความ

อปเนตฺวา อุตฺตโน กุฏุมฺพชฺเฌ
 วสาเปนฺโต เตน สทฺธิ อเมชฺชสหาโย
 หุตฺวา ยาวชฺวี สมคฺคสํวาสํ วสิ.

นับถือ) ต่อนายพราน ให้เรียกแม่บุตร
 และภรรยาของนายพรานนั้นมา ให้เลิก
 อาชีพพราน แล้วให้อยู่ในท่ามกลางกอง
 สมบัติของตน เป็นสหายผู้ไม่เคยแตกร้าง
 กันกับนายพรานนั้น อยู่ร่วมกันด้วย
 สมัคฺรสมานปรองดองจนตลอดชีวิต.

สตฺถา อิมํ ชมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 ชาตกํ สโมธานสิ “ตทา ลุฑฺทโก
 สารีปฺตุโต อโหสิ สพฺพมํสลาภิ
 เสฏฺฐิปฺตุโต ปน อหเมวา”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
 “นายพรานในครั้งนั้น ได้กลับชาติ
 มาเกิดเป็นสารีบุตร ส่วนบุตรเศรษฐี
 ผู้ได้น้อยทั้งหมด ได้แก่เราตถาคตนั่นเอง
 ดังนี้แล”.

มंसชาตกวรรณนา ปญจมา.

พรรณามังสชาดก ที่ ๕ จบ.

๖. สสปลณฺฑิตชาดก (๓๑๖)

๖๑. “สตุต เม โรหิตา มจฺจนา
 อุกกา ถลมฺพุกตา
 อิทํ พุราหุมน เม อตุติ
 เอตํ ภูตฺวา วเน วส.
๖๒. ทุสฺส เม เขตตปาลสฺส
 รตุตี ภาตฺตํ อปามาตํ
 มํสฺสูลา จ เทว โคธา
 เอกญฺจ ทริวารกํ
 อิทํ พุราหุมน เม อตุติ
 เอตํ ภูตฺวา วเน วส.
๖๓. อมฺพปุกกํ ทกํ สีตํ
 สีตจฺจายํ มโนรมํ
 อิทํ พุราหุมน เม อตุติ
 เอตํ ภูตฺวา วเน วส.
๖๔. น สสฺสฺส ตีลา อตุติ
 น มุคฺคา นปิ ตณฺฑูลา
 อิมินา อคฺคินา ปุกกํ
 มมํ ภูตฺวา วเน วสา”ติ.
- สสปลณฺฑิตชาดกํ ญฺจ.

๖. สสปลณฺฑิตชาดก (๓๑๖)

๖๑. “ปลาตะเพียนของเรามีอยู่ ๗ ตัว
 ซึ่งนายพรานเบ็ด ตกเอาขึ้นมา
 จากน้ำ เก็บไว้บนบก ดูกร
 พร้าหมณฺ์ ข้าพเจ้ามีสิ่งนี้อยู่ ท่าน
 จงบริโภคน้ำนี้ แล้วอยู่ในป่าเถิด.
๖๒. ข้าพเจ้านำข้าว เนื้ออย่าง ๒ ไม
 เหี้ย ๑ ตัว และหม้อนมส้ม ๑ หม้อ
 ของคนเผ่านาโหน้มาแล้ว ใน
 กลางคืน ดูกรพร้าหมณฺ์ ของสิ่งนี้
 ของเรามีอยู่ เชิญท่านจงบริโภคน
 อาหารนี้ แล้วอยู่ในป่าเถิด.
๖๓. ผลมะม่วงสุกอันมีรสอร่อย น้ำใน
 แม่น้ำคงคาเย็น ร่มเงาสดชื่น
 เป็นที่รื่นรมย์ใจ ดูกรพร้าหมณฺ์
 เรามีสิ่งนี้อยู่ ท่านจงบริโภคน้ำนี้
 แล้วอยู่ในป่าเถิด.
๖๔. งา ถั่วเขียว แม้กระทั่งข้าวสารของ
 กระต่ายก็ไม่มี ท่านจงบริโภคน้ำ
 ข้าพเจ้า ผู้ถูกไฟ่างจนสุกนี้
 แล้วอยู่ในป่าเถิด”.
- สสปลณฺฑิตชาดก ที่ ๖.

๖. สตปณฺทิตชาตกาวณฺณนา

(๓๑๖)

สตุต เม โรหิตา มจฺฉาติ อิหํ
 สตุถา เขตฺตวเน วิหรนฺโต สพุพ-
 ปริกฺขารทานํ อารพฺภ กเถสิ.

สาวตฺถิยํ กิเรโก กุญฺญพิโก
 พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสํฆสฺส สพุพ-
 ปริกฺขารทานํ สขฺเขตฺตวา ชฺรทฺวารเ
 มณฺหปํ กาทเรตฺวา พุทฺธปฺปมุขํ
 ภิกฺขุสํฆํ นิมนฺเตตฺตวา สฺสุชฺชิตฺมณฺหปเ
 ปวราสเน นิสิตฺทาเปตฺตวา นานาคุครสํ
 ปณีตทานํ ทตฺตวา ปุณฺ สุวาทนาย
 สตุตฺตาทํ นิมนฺเตตฺตวา สตุตฺตเม ทิวเส
 พุทฺธปฺปมุขานํ ปณฺจจฺจนฺนํ ภิกฺขุสฺตฺตานํ
 สพุพปริกฺขารํ อทาสิ.

สตุถา ภตุตฺตกิจฺจาวสาเน อนฺนุโมทนํ
 กโรนฺโต “อุปาสก ตฺยา ปิตฺติโสมนสฺสํ
 กาคํ วฏฺฏติ อิทฺตจฺ ทานํ นาม

๖. พฺรณนาสสํบฺบิตฺตชาดก

(๓๑๖)

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระ
 เขตวันมหาวิหาร ทรงปรารภการถวาย
 บริหารทั้งปวง ตรัสพระธรรมเทศานี้
 ว่า **ปลาตะเพียนของเรามีอยู่ ๗ ตัว**
 เป็นต้น.

เล่ากันมาว่า มีกุกุมพิดคนหนึ่ง ใน
 เมืองสาวัตถี จัดเตรียมการถวายบริหาร
 ทั้งปวงแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธานุเจ้าเป็น
 ประธาน ให้สร้างมณฑปไว้ที่ประตูเรือน
 นิมนต์ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธานุเจ้าเป็น
 ประธาน อาราธนาให้ประทับนั่งบน
 บวรพุทธานุสสน์ ในมณฑปซึ่งจัดเตรียม
 ไว้เรียบร้อยแล้ว ถวายทานอันประณีต
 มีรสอันเลิศนานาชนิด นิมนต์ตลอด ๗
 วัน เพื่อฉันในวันรุ่งขึ้นอีก ในวันที่ ๗
 ได้ถวายบริหารครบทุกอย่างแก่ภิกษุ ๕๐๐
 รูป มีพระพุทธานุเจ้าเป็นประธาน.

ในเวลาเสร็จภารกิจ พระศาสดาเมื่อจะทรง
 ทำอนุโมทนาตรัสว่า “ดูกรอุบาสก ท่าน
 ควรปิตฺติโสมนัส ก็ชื่อว่าท่านนี้เป็นวงศ์

โหราณกปณฺทิตานํ วัโส โปราณก-
 ปณฺทิตา หิ สมปตฺตยาจกานํ ชีวติ
 ปรีจจชิตฺวา อตฺตโน มํสมฺปิ อหํสุ”ติ
 วตฺวา เตน ยาจิโต อตีตํ อหริ.

ของโหราณกบัณฑิตทั้งหลาย แท้จริง
 โหราณกบัณฑิตทั้งหลาย ยอมสละชีวิต
 แล้ว ได้ให้แม่กระทั่งเนื้อของตน แก่
 ยาจกผู้มาถึงแล้ว” ดังนี้แล้ว อุบาสกนั้น
 ทูลอาราธนา แล้วจึงทรงนำอดีตนิทาน
 มาว่า.

อดีตเต พารานสิยํ พุรหมทฺเต
 ราชฺซ์ กเรนฺเต โพิสฺตโต สสโยนึ
 นิพุตฺติตฺวา อรณฺญเ วสิ. ตสฺส ปน
 อรณฺญสฺส เอกโต ปพฺพตฺปาโท
 เอกโต นที เอกโต ปจฺจนฺตคาโม
 อโหสิ. อปเรปิสฺส ตโย สหยา
 อหฺสํ มกฺกโฏ สิคาโล อุกฺุโทติ. เต
 จตฺตาโรปิ ปณฺทิตา เอกโต วสนฺตา
 อตฺตโน อตฺตโน โคจรรฺจฺจเน โคจระ
 คเหตุวา สายณฺหสมเย เอกโต
 สนนฺิปตฺนฺติ.

ในอดีตกาลครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 ทรงครองราชสมบัติ ณ พระนคร
 พารานสี พระโพิสสัตว์บังเกิดในกำเนิด
 กระต่ายอยู่ในป่า. ก็ป่านั้นมีเชิงเขา
 แม่น้ำหมู่บ้านชายแดน อยู่ร่วมกัน. สัตว์
 ทั้งสามแม่อื่น คือ ลิง สุนัขจิ้งจอก นาก
 ได้เป็นสหายของกระต่าย. สัตว์แม่ทั้งสี่
 สหายนั้นเป็นบัณฑิต อยู่ร่วมกัน หากิน
 ในที่หากินของตน ๆ ประชุมร่วมกันใน
 เวลาเย็นเสมอ.

สสปณฺทิตโ “ทานํ ทาทพฺพํ สิลงฺ
 รกฺขิตพฺพํ อุโปสฺถกมฺมํ กาทพฺพนฺ”ติ
 ดินฺณํ ชนํ อิวาทวเสน วมฺม
 เทเสสิ. เต ตสฺส อิวาท
 สมฺปฏิจฺฉิตฺวา อตฺตโน อตฺตโน
 นิवासณฺคฺมพฺ พฺริสิตฺวา วสนฺติ. เอว

กระต่ายผู้ฉลาดแสนรู้ แสดงธรรมด้วย
 สามารถแห่งโอวาทแก่สัตว์ทั้งสามว่า
 “พวกท่านควรให้ทาน ควรรักษาศีล ควร
 รักษาอุโบสถกรรม”. สัตว์ทั้งสามนั้น
 รับโอวาทของกระต่ายแสนรู้นั้นแล้ว พา
 กันเข้าไปอยู่ยังพุ่มไม้อันเป็นที่อยู่ของตนๆ.

กาลเอ คจจนเต เอกทิวสํ โพรสิสตโต
 อากาสํ โอโลเกตฺวา จนฺทํ ทิสฺวา
 “เสฺว อุโปสททิวโส”ติ ฌตฺวา อิตฺเร
 ตโย อาห “เสฺว อุโปสโก ตุมฺเหปิ
 ตโย ชนา สิลํ สมาทิยิตฺวา
 อุโปสติกา โหถ สิลเ ปตฺติฏฺจาย
 ทินฺนทานํ มหปฺพลํ โหติ ตสฺมา
 ยาจเก สมฺปตฺเต ตุมฺเห ขาทิตพฺพา-
 หารรสํ ทตฺวา ขาทเยยถา”ติ.

เต “สาธฺว”ติ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา อตฺตโน
 อตฺตโน วสนฏฺจฺฉานेषฺว วสิสฺส. ปฺนทิวเส
 เตสฺส อุทฺโท ปาโตว “โคจรํ
 ปริเยสิสฺสามิ”ติ จินฺเตตฺวา กงฺคาตีรํ
 คโต. อถโก พาลิสฺสิโก สตฺต
 โรหิตมจฺเจ อุทฺธริตฺวา วลฺลียา
 อาวฺฉิตฺวา กงฺคาตีเร วาลิกํ วิยฺหิตฺวา
 พาลิกาย ปฏฺิจฺฉาเทตฺวา ปฺน มจฺเจ
 คณฺหฺนโต อโธคฺงคํ กจฺฉิ.

อุทฺโท มจฺฉคณฺธํ ขายิตฺวา พาลิกํ
 วิยฺหิตฺวา มจฺเจ ทิสฺวา นีหริตฺวา “อตฺถิ
 นุ โข เอเตสํ สามิโก”ติ ติกฺขตฺตุํ

เมื่อเวลาผ่านไปโดยทำนองนี้ วันหนึ่ง
 พระโพธิสัตว์แห่งนมองดูอากาศ เห็น
 ดวงจันทร์ก็รู้ว่า “พรุ่งนี้จะเป็นวันอุโปสถ”
 จึงพูดกับสัตว์ทั้งสามนอกนี้ว่า “พรุ่งนี้
 เป็นวันอุโปสถ แม้พวกท่านทั้งสามตัว
 จงสมათานศีล แล้วรักษากุโบสถ ทาน
 ที่ท่านทั้งสาม ดำรงอยู่ในศีลแล้วให้ ย่อม
 มีผลานิสงส์มาก เพราะฉะนั้นเมื่อยามจ
 มาถึงพร้อมแล้ว พวกท่านพึงให้รสแห่ง
 อาหารที่ตนพึงเคี้ยวกินแล้ว พึงเคี้ยวกิน
 ที่หลังเกิด”.

สัตว์ทั้งสามนั้นรับคำว่า “ศีละ” อยู่แต่
 ในที่อยู่ของตน ๆ. วันรุ่งขึ้น บรรดาสัตว์
 ทั้งสามนั้น นึกคิดว่า “เราจักแสวงหา
 อาหาร” ไปยังฝั่งแม่น้ำคงคาแต่เข้าตรู่.
 ขณะนั้นนายพรานเบ็ดคนหนึ่ง ตกปลา
 ตะเพียนแดงได้ ๗ ตัว เอาถ่าววัลย์ร้อยไว้
 คุ้มทรายที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคาแล้วเอาทราย
 กลบไว้ ไปตกปลายังแม่น้ำคงคาตอนใต้
 อีก.

นากสุดคมได้กลิ่นปลา คุ้มทรายออกมอง
 เห็นปลา จึงนำเอาไปประกาศขึ้น ๓ ครั้ง
 ว่า “ปลาเหล่านี้ มีเจ้าของหรือเปล่า”

โฆเสตวา สามิกั อปสฺสนฺโต วลฺลิกฺกุ
 ํสฺติวา เนตฺวา อตฺตโน วสนคฺคฺมุเพ
 จเปตฺวา “เวลายเมว ขาทิสฺสามิ”ติ
 อตฺตโน สิลฺลํ อวาชฺชนฺโต นิปชฺชติ.

สิคาลปิ นิภฺขมิตฺวา โคจรํ ปรีเยสนฺโต
 เอกสฺส เขตฺตโคปกสฺส กุฏฺฐิยํ เทว
 มํสฺสูลานิ เอกญฺจ โคธํ เอกญฺจ
 ทริวารกํ ทิสฺวา “อตุถิ นุ โข
 เอตสฺส สามิกิ”ติ ติกฺขตฺตํ โฆเสตฺวา
 สามิกั อทิสฺวา ทริวารกสฺส
 อุกฺคฺคณฺรชฺชกํ คีวายํ ปเวเสตฺวา
 มํสฺสูลเ จ โคธญฺจ มุเชน ํสฺติวา
 เนตฺวา อตฺตโน สยนคฺคฺมุเพ จเปตฺวา
 “เวลายเมว ขาทิสฺสามิ”ติ อตฺตโน สิลฺลํ
 อวาชฺชนฺโต นิปชฺชติ. มกฺกโกปิ
 วนสฺนุํ ปวีสิตฺวา อมฺพปิณฺฑํ
 อหริตฺวา อตฺตโน วสนญฺจานคฺคฺมุเพ
 จเปตฺวา “เวลายเมว ขาทิสฺสามิ”ติ
 อตฺตโน สิลฺลํ อวาชฺชนฺโต นิปชฺชติ.

โพธิสฺสโต ปน “เวลายเมว
 นิภฺขมิตฺวา ทพฺพตฺติณานิ ขาทิสฺสามิ”ติ
 อตฺตโน วสนคฺคฺมุเพว นิปฺนโน
 จินฺเตสิ “มม สนฺติกํ อาคตฺวานํ

เมื่อไม่เห็นเจ้าของ จึงคาบปลายเถาวัลย์
 นำไปเก็บไว้ในพุ่มไม้ที่อยู่ของตน คิดว่า
 “พอถึงเวลาเราจักเกี่ยวกินทันที” นอน
 รำพึงถึงศีลของตน.

ฝ่ายสุนัขจึงจอกไปแสวงหาอาหาร เห็น
 เนื้ออย่าง ๒ ไม้ เห็น ๑ ตัว นมส้ม ๑ หม้อ
 ในกระท่อมคนเผ่านาคคนหนึ่ง ประกาศ
 ดังก้องขึ้น ๓ ครั้งว่า “กระท่อมนี้มี
 เจ้าของหรือเปล่า” ไม่เห็นเจ้าของเอาเชือก
 สำหรับหิ้วหม้อนมส้มสอดคล้องคอ เอา
 ปากคาบเนื้ออย่าง ๒ ไม้และเห็น นำไป
 เก็บไว้ที่พุ่มไม้ที่นอนของตน คิดว่า
 “พอถึงเวลาเราจักเกี่ยวกินทันที” นอน
 รำพึงถึงศีลของตน. ฝ่ายลิงเข้าไปยัง
 ไพรสณฑ์ นำพวงมะม่วงมาเก็บไว้ที่
 พุ่มไม้ อันเป็นสถานที่อยู่ของตน คิดว่า
 “พอถึงเวลาเราจักเกี่ยวกินทันที” นอน
 รำพึงถึงศีลของตน.

ส่วนพระโพธิสัตว์ คิดว่า “เรา
 ออกไปตามเวลาที่เดียว จักเกี่ยวกิน
 หนุ้าแพรกทั้งหลาย” นอนอยู่ในพุ่มไม้
 ของตนนั่นเอง คิดว่า “เราไม่สามารถ

ยาจกานํ ตินานิ ทาตุํ น สกกา
 ติลตณฺหุลาทโยปิ มยุหํ นตฺถิ สเจ มม
 สนฺตฺถิกํ ยาจโก อากจฺฉิสฺสตี อตฺตโน
 สรฺวิรมฺสํ ทสฺสามิ”ติ. ตสฺส สีสเตเชน
 สกุกสฺส ภาวนํ อุณฺหการํ ทสฺเสสิ.

ตํ กิร สกุกสฺส อายุกฺขเยน วา
 อุณฺหํ โหติ ปุณฺณกฺขเยน วา
 อณฺณสฺมี วา มหานุภาเว สตุเต ตํ
 ธานํ ปฏฺฐาเนเต ฐมฺมิกสมณ-
 พุราหุมนานํ สีสเตเชน. ตทา
 สีสเตเชน อุณฺหํ อโหสิ. โส
 อาวชฺชมาโน อิมํ การณํ ญตฺวา
 “สสรานํ วิมฺลิสฺสามิ”ติ ปจฺมํ อุทฺทสฺส
 วสนฺภูจฺานํ คนฺตฺวา พุราหุมนเวเสน
 อฏฺฐาสิ. “พุราหุมน กิमतฺถํ
 อากโตสิ”ติ วุตฺเต “ปณฺชิต สเจ
 กิณฺจิ ออาหารํ ลภฺยยํ อุโปสฺถโก
 หุตฺวา สมณธมฺมํ กรฺยฺยณฺ”ติ. โส
 “สาธฺ ทสฺสามิ เต ออาหารนฺ”ติ เตน
 สทฺธิ สลฺลปนฺโต ปจฺมํ คาถมาห

จะให้หญ้าทั้งหลาย แก่พวกยาจกผู้มาสู่
 สำนักของเรา แม้อาหาร มีงาและ
 ข้าวสารเป็นต้นของเราก็ไม่มี ถ้าหากว่า
 ยาจกจักมาสู่สำนักของเราไซ้ เราจัก
 ให้เนื้อในร่างกายของตน”. ด้วยเดชแห่ง
 ศีลของพระโพธิสัตว์นั้น ภพของท้าว
 สักกเทวราช ถึงกับแสดงอาการร้อน.

ได้ยินว่า ภพของท้าวสักกเทวราช
 นั้น ย่อมมีความร้อนเพราะสิ้นอายุของ
 ท้าวสักกะ ๑ เพราะสิ้นบุญ ๑ เพราะเมื่อ
 สัตว์ผู้มีอายุภาพมากปรารถนาตำแหน่ง
 นั้น ๑ เพราะเดชแห่งศีลของสมณพราหมณ์
 ผู้ตั้งอยู่ในธรรม ๑. ครั้งนั้น ความร้อนได้
 มีขึ้นเพราะเดชแห่งศีล. ท้าวสักกเทวราช
 นั้น ทรงรำพึงอยู่ ทรงทราบเหตุนั้นแล้ว
 ทรงดำริว่า “เราจักทดลองพญากระต่าย”
 ไปยังสถานที่อยู่ของนากก่อน ได้แปลงกาย
 เป็นพราหมณ์ยืนอยู่. เมื่อนากถามว่า
 “ดูกรท่านพราหมณ์ ท่านมาเพื่อประสงค์
 อะไร” ตรัสว่า “ดูกรบัณฑิต ถ้าหาก
 เราพึงได้อาหารอะไรบ้าง เราเป็นผู้รักษา
 อุโบสถ พึ่งบำเพ็ญสมณธรรม”. นาก
 พูดยว่า “ดีละ เราจักให้อาหารแก่ท่าน”

เมื่อจะเจรจากับพราหมณ์นั้น กล่าว
คาถาที่ ๑ ว่า

๖๑. “สตต เม โรหิตา มจฺฉา
อุทกา ถลมุพฺพตา
อิหํ พุราหฺมณ เม อตฺถิ
เอตํ ภูตฺวา วเน วสา”ติ.

ตตถ ถลมุพฺพตาติ อุทกโต ถล
จปีตา พาลิสิเกนาปี^๑ อุทฐฎา. เอตํ
ภูตฺวาติ เอตํ มม สนฺตํ มจฺฉาหารํ
ปจิตฺวา ภูฏชิตฺวา สมณธมฺมํ กโรนฺโต
รมณียะ รุกฺขมฺมูละ นิสินฺโน อิมสฺมี
วเน วสาติ.

พุราหฺมโณ “ปเคว ตาว โหตุ
ปจฺฉา ชานิสฺสามิ”ติ สิกาลสฺส
สนฺตํ กโต เตนาปี “กิมตฺถํ
จิตฺถิ”ติ วุตฺเต ตเถวาท. สิกาล
“สาธุ ทสฺสามิ”ติ เตน สทฺธิ
สลลปนฺโต ทฺถิยํ คาทมาท

๖๑. “ปลาตะเพียนของเรามีอยู่ ๗ ตัว
ซึ่งนายพรานเบ็ด ตกเอาขึ้นมาจาก
น้ำ เก็บไว้บนบก ดูกรพราหมณ์
ข้าพเจ้ามีสิ่งนี้อยู่ ท่านจงบริโภค
ปลานี้ แล้วอยู่ในป่าเถิด”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ตกเอา
ขึ้นมาจากน้ำ เก็บไว้บนบก ความว่า
ปลาที่นายพรานเบ็ด ตกเอาขึ้นมาจากน้ำ
เก็บไว้บนบก. คำว่า ท่านจงบริโภค
ปลานี้ ความว่า ท่านพึงปลาเป็นอาหาร
อันเป็นของมีอยู่ของเรานี้ แล้วบริโภค
นั้นบำเพ็ญสมณธรรมที่โคนต้นไม้ อัน
นารื่นรมย์อยู่ในป่านี้เถิด.

พราหมณ์กล่าวว่า “จะป่วยกล่าว
ไปใย จงพักไว้ก่อนเถิด เราจักรู้
ภายหลัง” แล้วไปยังสำนักของสุนัขจึงจอก
แม้เมื่อสุนัขจึงจอกนั้น ตามว่า “ท่าน
ยืนอยู่เพื่อประสงค์อะไร” ก็ได้กล่าว
อย่างนั้นเหมือนกัน. สุนัขจึงจอกจึงกล่าว

^๑ ฉ. เกวญฺเณ.

ว่า “ดีละ เราจักให้” เมื่อจะเจรจากับ
ท้าวสักกะนั้น กล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๖๒. “ทุสฺส เม เขตฺตปาลสฺส
 รตุตี ภาตฺตํ อปภาตํ
 มํสฺสุลา จ เทว โคธา
 เอกณฺจ ทริวารกํ
 อิทํ พุราหุมน เม อตฺติ
 เอตํ ภูตฺวา วเน วสา”ติ.

ตตถ **ทุสฺส** เมติ โย เอส
มม อวิหฺวเร เขตฺตปาลो วสติ ทุสฺส
อมฺสฺสาติ อตฺโต. **อปภาตฺนฺติ** อภาตํ
อาเนตี.

มํสฺสุลา จ เทว โคธาติ อญฺคาเร
ปกฺกานิ เทว มํสฺสุลานิ จ เอกา
จ โคธา. **ทริวารกฺนฺติ** ทริวารโก.
อิทฺนฺติ อิทํ เอตฺตํ มม อตฺติ เอตํ
สพฺพมุปี ยถาภีรฺจุเตน ปาเกน ปจฺจิตฺวา
ปรีภฺยฺชิตฺวา อุโปสฺติโก หุตฺวา รณฺเณเย
รฺกฺขมฺมุเล นิสฺสีทิตฺวา สมณธมฺมํ
กโรนฺโต อิมสฺมี วเน วสาติ อตฺโต.

๖๒. “ข้าพเจ้านำข้าว เนื้ออย่าง ๒ ไม้
เหี้ย ๑ ตัว และหม้อนมสั้ม ๑ หม้อ
ของคนเผื่อนาคคนโน้นมาแล้ว ใน
กลางคืน ดูกรพราหมณ์ ของสิ่งนี้
ของเรามีอยู่ เชิญท่านจงบริโภค
อาหารนี้ แล้วอยู่ในป่าเถิด”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ข้าพเจ้า**
นำของคนเผื่อนาคคนโน้นมา ความว่า
คนเผื่อนาคนี้ได้อยู่ในที่ไม่ว่างไกลเรา ของคน
เผื่อนาคคนโน้นนั้น. คำว่า **นำมาแล้ว**
ได้แก่ นำมา คือเอามาแล้ว.

คำว่า **เนื้ออย่าง ๒ ไม้ และเหี้ย**
๑ ตัว ความว่า เนื้ออย่างปิ้งบนเตาไฟ
๒ ไม้ และเหี้ย ๑ ตัว. คำว่า **หม้อนมสั้ม**
ได้แก่ นมสั้ม ๑ หม้อ. คำว่า **นี้** ความว่า
อาหารมีประมาณเท่านี้ **นี้**ของข้าพเจ้า
มีอยู่ ท่านจงปิ้ง ทอดของทั้งหมดนี้ด้วยไฟ
ตามความชอบใจ **บริโภคแล้วรักษา**
อุโบสถ นั้งที่โคนต้นไม้อันน่ารื่นรมย์
บำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในป่านี้เถิด.

พราหมณ์ “ปเคว ดาว โหตุ
 ปจณา ชานิสฺสามิ”ติ มกฺกฏสฺส
 สนฺติกั คโต. เตนาปิ “กิมตถํ
 จิตฺตีสฺ”ติ วุตฺเต ตเถวาท. มกฺกโก
 “สาธฺ ทุมฺ”ติ เตน สทฺธิ สลฺลปนฺโต
 ตติยํ คากมาห

พราหมณ์พูดว่า “จะป่วยกล่าว
 ไปไยเรื่องนั้นจงพักไว้ก่อนเถิด เราจักรู้
 ในภายหลัง” ไปยังสำนักของสิง. แม้สิง
 นั้น ก็ถามว่า “ท่านยืนอยู่เพื่อประสงค์
 อะไร” พูดเหมือนอย่างนั้นนั่นแล. สิงพูด
 ว่า “ดีละ ข้าพเจ้าจะให้” เมื่อสนทนา
 ปราศรัยกับพราหมณ์นั้น จึงกล่าวคาถา
 ที่ ๓ ว่า

๖๓. “อมฺพปุกกํ ทกฺกํ สิตํ
 สิตจฺจนายํ มโนรมํ”
 อิทํ พฺราหฺมณฺ เม อตฺถิ
 เอตํ ภูตฺวา วเน วสา”ติ.

๖๓. “ผลมะม่วงสุกอันมีรสอร่อย น้ำใน
 แม่น้ำคงคาเย็น ร่มเงาสดชื่น
 เป็นที่รื่นรมย์ใจ ดูกรพราหมณ์
 เรามีสิ่งนี้อยู่ ท่านจงบริโภคสิ่งนี้
 แล้วอยู่ในป่าเถิด”.

ตตฺถ อมฺพปุกฺกนฺติ มธฺรอมฺพผลํ.
 ทกฺกํ สิตนฺติ คจฺกาย อุกกํ สิตลํ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผล
 มะม่วงสุก ได้แก่ ผลมะม่วงมีรสอร่อย.
 คำว่า น้ำในแม่น้ำคงคาเย็น ได้แก่
 น้ำในแม่น้ำคงคาอันเย็น.

เอตํ ภูตฺวาติ พฺราหฺมณฺ เอตํ อมฺพผลํ
 ปริภุชฺชิตฺวา สิตลํ อุกกํ ปิวิตฺวา
 ยถารุจฺเจเต รมณฺิเย รุกฺขมฺูเล นิสฺสินฺโน

คำว่า ท่านจงบริโภคสิ่งนี้ ความว่า ดูกร
 พราหมณ์ ท่านจงบริโภคผลมะม่วงนี้
 ดื่มน้ำอันเย็นสนิท นิ่งที่โคนต้นไม้อัน

วรรณคดีภาษาไทย ป.ท. ๑๑-๒๕

๑ ก. อมฺพปุกฺกทกฺกํ. ๒ ฉ. สิตจฺจนายา มโนรมา.

สมณธมมัม กโรนุโต อิมสฺมี วนสณฺเฑ
วสาติ.

พราหมโณ “ปเคว ตาว โหตุ
ปจฺฉา ชานิสฺสามี”ติ สสปนฺนทิตฺตสฺส
สนฺติกัม คโต. เตนาปิ “กิมตฺถมาคโตสี”ติ
วฺตุเต ตเถวาท. ตัม สุตฺวา โพรทิสฺสโต
โสมนสฺสปฺปโต “พราหมณฺ สฺสุจฺจ เต
กตัม ออาหารตฺถาย มม สนฺติกัม
อาคจฺฉนฺเตน อชฺชชาหัม มยา
อทินฺนปฺพุพฺพํ ทานํ ทสฺสามิ ตฺวํ ปน
สีลฺวา ปาณาติปาตํ น กริสฺสสิ คจฺฉ
นานาทารุณิ สงฺกทฺตฺติตฺวา องฺคาเร
กตฺวา มยฺหํ อารโจะหิ อหํ อตฺตทานํ
ปริจฺจชิตฺวา องฺการมชฺฉเฒ ปติสฺสามิ
มม สรีเร ปกฺเก ตฺวํ มंसํ ชาทิตฺวา
สมณธมมัม กรเยยาสี”ติ เตน สทฺธิ
สลฺลปฺนุโต จตฺตฺตํ คาทมาห

นารีนรมยํใจ ตามความพอใจ บำเพ็ญ
สมณธรรมอยู่ในไพรสนต์นี้เกิด.

พราหมณ์พูดว่า “จะป่วยกล่าว
ไปโย เรื่องนั้นจงพักไว้ก่อน เราจักรู้
ภายหลัง” ไปยังสำนักของกระต่ายผู้เป็น
บัณฑิต. แม้กระต่ายนั้นก็ถามว่า “ท่าน
มาแล้ว เพื่อประสงค์สิ่งใด” ได้พูดเหมือน
นัยก่อนนั่นเอง. พระโพธิสัตว์ฟังคำนั้น
แล้ว ถึงความโสมนัส พูดว่า “ดูกร
พราหมณ์ ท่านทำถูกต้องดีแล้ว ที่มายัง
สำนักของข้าพเจ้า เพื่อต้องการอาหาร
วันนี้ข้าพเจ้าจักให้อาหารที่ข้าพเจ้ายังไม่
เคยให้ ส่วนท่านเป็นผู้มีศีล จักไม่กล้า
ทำปาณาติบาต (ทำสัตว์มีชีวิตให้ตก
ล่วงไป) ท่านจงไปหอบพืชนานาชนิด
มาก่อกองไฟขึ้น แล้วจงบอกแก่ข้าพเจ้า
ข้าพเจ้าบริจาคตนเอง จักกระโดดไป
กลางกองไฟ เมื่อร่างกายของข้าพเจ้า
สุกดีแล้ว ท่านจงเคี้ยวกินเนื้อ แล้ว
บำเพ็ญสมณธรรมเกิด” เมื่อจะสนทนา
ปราศรัยกับพราหมณ์นั้นต่อไป จึง
กล่าวคาถาที่ ๔ ว่า

๖๔. “น สสสสุ .ติลา อตฺถิ
 น มุคฺคา นปี ตณฺฑุลา
 อิมินา อคฺคินา ปกุกํ
 มมํ ภูตฺวา วเน วสา”ติ.

ตตฺถ มมํ ภูตฺวาติ ยนฺตํ อหํ
 อคฺคิ กโรหิติ วทามิ อิมินา อคฺคินา
 ปกุกํ มํ ภูตฺวาติ อิมสฺมี วเน วส
 เอกสฺส สสสฺส สรฺรณนาม เอกสฺส
 ปุริสสฺส ยาปนมตฺตํ โหตีติ.

สกุโก ตสฺส กถํ สุตฺวา อตฺตโน
 อานุกาเวน เอกํ อญฺคารราสี
 มาเปตฺวา โพิสฺตตสฺส อาโรเจสิ. โส
 ทพฺพตฺถินสยโนโต อญฺจาย ตตฺถ .คนฺตฺวา
 “สเจ เม โสมนฺตเรสุ ปาณกา อตฺถิ
 เต มา มวีสุ”ติ ดิกฺขตฺตํ สรฺรํ
 วิชฺฐิตฺวา สกฺลสรฺรํ ทานมฺุเข ทตฺวา
 ลงฺฆิตฺวา ปทุมฺปุณฺเช ราชหํโส วีย
 ปมฺุทิตฺตจิตฺโต อญฺคารราสีมฺุหิ ปตฺติ.

๖๕. “งา ถัว แม้กระทั่งข้าวสารของ
 กระจ่ายก็ไม่มี ท่านจงบริโภคน
 ตัวข้าพเจ้า ผู้ถูกไฟอย่างจนสนนี้
 แล้วอยู่ในป่าเถิด”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า บริโภคน
 ตัวข้าพเจ้า ความว่า ข้าพเจ้ากล่าวว่
 ท่านจงก่อไฟเถิด ท่านจงบริโภคน ข้าพเจ้า
 ผู้ถูกไฟนี้อย่างจนสน แล้วอยู่ในป่านี้
 ธรรมดาว่า ร่างกายของกระจ่ายตัวหนึ่ง
 ย่อมเพียงพอที่จะเลี้ยงอัตภาพของบุรุษ
 คนหนึ่ง ให้เป็นไปได้.

ท้าวสักกเทวราช พึงคำของกระจ่าย
 นั้นแล้ว เนมิตกกองไฟขึ้นกองหนึ่ง ด้วย
 อานุภาพของพระองค์ ตรัสบอกแก่
 พระโพธิสัตว์. พระโพธิสัตว์นั้นลุกขึ้น
 จากที่นอนหญ้าแพรกไปในที่นั้น คิดว่
 “ถ้าหากว่าในระหว่างชนทั้งหลายของเรา
 มีตัวสัตว์มีชีวิตอยู่ ขอสัตว์เหล่านั้นจง
 อย่าตายเลย” จึงสลัดตัวสิ้น ๓ ครั้ง ยอม
 สละร่างกายทั้งสิ้นให้มุ่งต่อทาน กระโดด
 ขึ้น มีจิต (บันเทิง ยินดี กระโดดไป
 ในกองไฟ) เหมือนพญาหงส์โผลงที่ก่อ
 ดอกปทุม ฉะนั้น.

โส ปน อคฺคิ โปธิสฺสตุตฺสสฺส สรีเร
 โลมกุปมตฺตมฺปิ อุนฺหํ กาทํ นาสกฺขิ.
 หิมคพฺเภ ปวิฏฺโจะ วิย อโหสิ. อถ
 สกฺกํ อามนฺเตตฺวา “พฺรหฺมณฺ ตยา
 กโต อคฺคิ อติสฺสโต มม สรีเร
 โลมกุปมตฺตมฺปิ อุนฺหํ กาทํ น
 สกฺโกติ กิณฺนาเมตฺนฺ”ติ อาห. “ปณฺฑิต
 นานํ พฺรหฺมณฺ สกฺโกหฺมสมฺมิ ตว
 วิมฺสนตฺถํ อากโตสฺมี”ติ. “สกุ กจฺ
 ตาว ติฏฺฐ สกโลปิ เจ โลกสนฺนิวาโส
 มํ ทาเนน วิมฺเสยฺย เเนว เม
 อทาตฺกามตฺตํ ปสฺเสยฺยา”ติ โปธิสฺสโต
 สีนานํ นทฺิ.

แต่ไฟนั้นไม่อาจที่จะทำความร่ำร้อน แม้
 มาตรฐานว่า ชุมชนในร่างกายของพระ
 โปธิสสัตว์ได้. ได้เป็นเสมือนเข้าไปใน
 ห้วงแห่งน้ำแข็ง ฉะนั้น. ลำดับนั้น
 พระโปธิสสัตว์ จึงเรียกท้าวสักกเทวราช
 มากล่าวว่า “ดูกรพราหมณ์ ไฟที่ท่าน
 ก่อไว้แล้ว มีความเย็นยิ่งนัก ไม่สามารถ
 ทำความร่ำร้อน แม้มาตรฐานว่าชุมชนใน
 ร่างกายของเราได้ นี้เหตุอะไรกัน”. ท้าว
 สักกเทวราชตรัสว่า “ดูกรบัณฑิต
 เรามีได้เป็นพราหมณ์ดอก เราเป็นท้าว
 สักกเทวราช เรามาแล้วเพื่อต้องการ
 ทดลองท่าน”. พระโปธิสสัตว์จึงบันลือ
 สีนานาทว่า “ข้าแต่ท้าวสักกเทวราช
 พระองค์โปรดหยุดก่อนเถิด ถ้าหากโลก
 สันนิवासแม้ทั้งสิ้น (หมู่เป็นที่อยู่อาศัยกัน
 คือโลก) ฟังทดลองข้าพเจ้า ด้วยทานไซ้
 จะไม่เพียงเห็นความที่ข้าพเจ้าไม่ประสงค์จะ
 ให้ท่านเลย”.

อถ นํ สกฺโก “สสฺสปณฺฑิตฺตํ ตว กุณฺ
 สกกลปฺปิ ปากโฏ โหตุ”ติ ปพฺพตํ
 ปิเพตฺวา ปพฺพตฺรสมาทาย จนฺทมนฺทล
 สสสฺสกุขณํ ลีขิตฺวา โปธิสฺสตํ อานตฺวา

ลำดับนั้น ท้าวสักกเทวราชตรัสว่า
 “ดูกรกระต่ายผู้เป็นบัณฑิต ขอให้คุณ
 ของท่านจงปรากฏไปตลอดกับทั้งสิ้นเถิด”
 ทรงหักบรรพตแล้วทรงถือเอาแท่งบรรพต

ตสฺมี วนสณฺเฑ : ตสฺมีเยว วนคฺมุเพ
 ตรุณทพฺพติณปิฏฺเฐ นิปชฺชาเปตฺวา
 อตฺตโน เทวโลกเมว คโต. เตปิ
 จตฺตารโ ปณฺฑิตา สมคฺคา
 สมุโฆมาณา สีลํ ปุเรตฺวา อุโปสถกมฺมํ
 กตฺวา ยถากมฺมํ กตา.

ไปเขียนลักษณะกระต่าย ไว้ในดวงจันทร์
 แล้วให้นอนบนหญ้าแพรกอันอ่อนนุ่ม ณ
 พุ่มไม้นั้นเอง ในชฎูแห่งป่านั้น แล้วเสด็จ
 สู່เทวโลกของพระองค์ตามเดิม. สัตว์ผู้เป็น
 บัณฑิตแม้ทั้งสี่นั้น สามัคคีปรองดอง
 บันเทิงอยู่ บำเพ็ญศีลเต็มเปี่ยม ทำการ
 รักษาอุโบสถกรรม แล้วก็ไปตาม
 ยถากรรม.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธาเนสิ.
 สจฺจปรีโยसानเ สพฺพปริกฺขารทายโก
 คหฺปติ โสตาปตฺติผลเ ปติฏฺฐหิ. ตทา
 อุกุโท อานนุโท อโหสิ. สีคาโล
 โมคคฺลลาโน. มกฺกโฏ สาริปฺตฺโต.
 สกฺโก อนุรุทฺโธ. สสปณฺฑิตโ ต ปน
 อหเมวาทิ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาขึ้นมาแล้ว ทรงประกาศจตุราริยสัง
 ประมวลชาดก. ในเวลาจบสัจจะ คฤหบดี
 ผู้ถวายบริขารครบทุกอย่าง ตั้งอยู่ใน
 โสดาปัตติผล. นากในชาตินั้นได้กลับชาติ
 มาเกิดเป็นอานนทในชาตินี้. สุนัขจึงจอก
 กลับชาติมาเกิดเป็นโมคคัลลานะ. ลิงกลับ
 ชาติมาเกิดเป็นสาริปุตฺร. ท้าวสักกเทวราช
 กลับชาติมาเกิดเป็นอนุรุทธะ. ส่วนกระต่าย
 ผู้เป็นบัณฑิต ได้แก่เราตถาคตนั่นเอง
 ดังนี้แล.

สสปณฺฑิตชาดกาวณฺณนา ฉฎฺฐา.

พรรณนาสप्तบัณฑิตชาดก ที่ ๖ จบ.

๗. มตโรทนชาตก (๓๑๗)

๖๕. “มตมตเมว โรทถ
น หิ ตํ โรทถ โย มริสฺสติ
สพฺพเพว สรীরธาริโน
อนุปฺพุเพน ขหนฺติ ชีวิตํ.

๖๖. เทวา มนุสฺสา จตฺตปฺปทา
ปฏฺชิคณา อูรคา จ โภคิโน
ยมุหิ สรีเร อนิสฺสรา
รรมมานาว ขหนฺติ ชีวิตํ.

๖๗. เอวํ จลิตํ อสณฺจิตํ
สุขทฺทขํ มนุเชสุ อเปกฺขิยํ
กนฺทิตํ รุณฺตํ นีรตฺตกํ
กีโว โสภคณาภิการเร.

๖๘. ธุตฺตา โสณฺฐา จ อกฺตา
พาลา สุรา (๘) อโยคิโน
ธีรํ มณฺณนฺติ พาโลติ
เย ธมฺมสฺส อโกวิทา”ติ.

มตโรทนชาตกํ สุตตมํ.

๗. มตโรทนชาตก (๓๑๗)

๖๕. “ท่านทั้งหลาย ร้องไห้ถึงแต่คนที่
ตายไปแล้ว ๆ เท่านั้น ทำไมจึงไม่
ร้องไห้ ถึงคนที่จักต้องตายบ้าง
เล่า สัตว์ทั้งหลาย ที่ดำรงสรีระ
อยู่ทั้งหมด จะต้องละทิ้งชีวิตไปโดย
ลำดับ.

๖๖. เทวดา มนุษย์ สัตว์ ๔ เท้า หมู
บักชีชาติ และพวกงูพวกนาค ไม่มี
มีอิสระในสรีระ ถึงจะยังรื่นรมย์
ยินดีอยู่ ก็จำต้องละทิ้งชีวิตไป.

๖๗. สุขทุกข์ที่เฟื่องเสียงกัน ในหมู่มนุษย์
เป็นของยักย้ายผันแปร ไม่มั่นคง
อย่างนี้ การคร่ำครวญรำไห้ หา
ประโยชน์อันใดมิได้ เพราะเหตุไร
กองแห่งความเศร้าโศกจึงครอบงำ
พวกท่านเสียได้.

๖๘. พวกนักเลง ทรชนผู้ไม่ทำความ
เจริญ เป็นคนพาล หัวหาญ
เกียจคร้าน ไม่รู้จักกรรม ย่อม
สำคัญนักปราชญ์ว่าเป็นคนพาล”.

มตโรทนชาตก ที่ ๗.

๘. มตโรทนชาดก

(๓๑๗)

มตมตเมว โรทถาติ อิทิ สตถา
 เขตวานะ วิหรนุโต อญญตัม สาวตถุถิย
 กุญฺมพิภัง อารพุก กเถสิ.

ตสฺส กิร ภาตา กาลมกาลี.
 โส ตสฺส กาลกิริยาย โสกาภิกฺขุโต
 น นุหายติ น ภุญฺชติ น วิสิมฺปติ
 ปาโตว สฺसानันฺ คนฺตฺวา โสกปฺปโต
 โรทติ. สตถา ปจฺจุสสมเย โลกั
 โวลเกนฺโต ตสฺส โสตาปตฺติผลฺปนฺนิสฺสยั
 ทิสฺวา “อิมสฺส อตฺติตํ การณํ อahrtิวา
 โสกั วุสเมตฺวา โสตาปตฺติผลฺลํ ทาตุ
 วฏฺฐติ จเปตฺวา มํ อญฺเวย โกจิ
 สมตฺโต นตฺถิ อิมสฺส มยา อวสฺสเยน
 ภวิตฺตุ วฏฺฐติ”ติ ปุณฺทิวเส ปจฺจมาภตฺตํ
 ปิณฑุปาทปฏิกฺกนฺโต ปจฺจมาสมณั
 อาทาย ตสฺส ชฺรทฺวารั คนฺตฺวา
 “สตถา อากโต”ติ สุตฺวา อาสนัน
 ปญฺญาเปตฺวา “ปวิสฺธา”ติ กุญฺมพิเกน
 วุตฺโต ปวิสิตฺวา ปญฺญตฺตาสเน นิสฺสิทิ.

๘. พรรณนามตโรทนชาดก

(๓๑๗)

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระ
 เขตวันมหาวิหาร ทรงปรารภกุญฺมพิ
 ในพระนครสาวัตถีคนหนึ่ง ตรัสพระ
 ธรรมเทศนานี้ว่า ท่านทั้งหลายร้องให้ถึง
 แต่คนที่ตายไปแล้ว ๆ เท่านั้น เป็นต้น.

เล่ากันมาว่า พี่ชายของกุญฺมพินั้น
 ถึงแก่กรรม. กุญฺมพินั้น ถูกความโศกเข้า
 ครองงำ เพราะการตายของพี่ชายนั้น
 ไม่ยอมอาบน้ำ ไม่บริโภค ไม่ลูบไล้
 (ของหอม) ไปป่าช้าแต่เช้าตรู่ มีความ
 เศร้าโศกร้องไห้อยู่. พระศาสดาทรง
 ตรวจสอบดูสัตว์โลกในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็น
 อุปนิสัยแห่งโศดาปัตติผลของกุญฺมพินั้น
 ทรงดำริว่า “เราควรที่จะนำเหตุอดีตมา
 ระงับความเศร้าโศกของกุญฺมพินี้ แล้ว
 มอบโศดาปัตติผลให้เขา นอกจากเรา
 ไม่มีใครอื่นที่สามารถ เราควรเป็นที่พึ่ง
 พำนักของเขา” ในวันรุ่งขึ้นทรงกลับจาก
 เสด็จเที่ยวบิณฑบาต ภายหลังภัตตาหาร
 ทรงพาพระสมณะผู้ติดตามไปรูปหนึ่ง
 เสด็จไปยังเรือนของกุญฺมพินั้น กุญฺมพิ

ไต่ยินว่า “พระศาสดาเสด็จมา” ปูลาด
อาสนะ นิมนต์ว่า “นิมนต์เสด็จเข้ามา
เกิดพระเจ้าข้า” เสด็จเข้าไปประทับนั่ง
บนอาสนะที่กุฎุมพีปูลาดไว้แล้ว.

กุฎุมพีโกปิ อากนฺตฺวา สตุถารํ
วณฺหิตฺวา เอกมฺหํ นิสีหิ. อถ นํ
สตุถา “กึ กุฎุมฺพิก จินฺตฺสึ”ติ อห.
“อาม ภนฺเต มม ภาตฺตุ มตฺกาลโต
ปฏฺจาย จินฺตฺมึ”ติ. “อาวฺโส สพฺเพ
สงฺขาราร อนิจฺจา ภิชฺชิตฺตฺพฺยตฺตํ
ภิชฺชติ ตตฺถ น จินฺตฺตฺพฺหํ
ไปราณกปณฺหิตฺวาปี ‘ภาตริ มเต
ภิชฺชิตฺตฺพฺยตฺตํ ภิชฺชิตฺติ น จินฺตฺยิสฺสุ”ติ
วตฺวา เตน ยาจิโต อตีตํ อหริ.

ฝ่ายกุฎุมพีมาแล้ว ถวายบังคมพระศาสดา
แล้วนั่ง ณ ที่สมควรข้างหนึ่ง. ลำดับนั้น
พระศาสดาตรัสกับกุฎุมพีนั้นว่า “ดูกร
กุฎุมพี ท่านคิดอะไรหรือ”. กุฎุมพี
กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
พระพุทฺธเจ้าข้า ตั้งแต่พี่ชายของข้า-
พระองค์ตายแล้ว ข้าพระองค์ก็เฝ้าแต่
ครุ่นคิด”. พระศาสดาตรัสว่า “ดูกรผู้มี
อายุ สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สิ่งที่จะ
แตกทำลาย ก็ย่อมแตกทำลาย เธอไม่
ควรครุ่นคิดในเรื่องนั้น แม้โบราณบัณฑิต
ทั้งหลาย ยังไม่ครุ่นคิดเลยว่า ‘เมื่อพี่ชาย
ตายไปแล้ว สิ่งที่จะแตกทำลาย ก็
แตกทำลายไปแล้ว” กุฎุมพีนั้นทูล
อาราธนาแล้ว ทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

อตีเต พารานฺสึยํ พุรฺหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โปธิสตุโต
อสีติโกฏฺวิภาเว เสฏฺฐิกุเล นิพฺพตฺติ.
ตสฺส วยฺยปฺปตฺตสฺส มาตาปิตโร

ในอดีตกาลครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี
พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลเศรษฐี มี
ทรัพย์สมบัติ ๘๐ โกฏิ. ครั้นพระโพธิสัตว์

กาลมกัศุ. เตสุ กาลกเตสุ โพธิสตตสุ
 ภาตา กุญุมพ์ วิจาเรสิ. โพธิสตโต
 ตัม นิสุสาย ชีวติ. โส อปรภาเค
 ตถารูเปณ พุยาธินา กาลมกาสิ.

นั้นเจริญวัยแล้ว มารดาบิดาก็ถึงแก่กรรม.
 เมื่อมารดาบิดาทั้งสองนั้นถึงแก่กรรมแล้ว
 พี่ชายของพระโพธิสัตว์ ก็จัดการแบ่ง
 ทรัพย์สมบัติ. พระโพธิสัตว์อาศัยทรัพย์-
 สมบัตินั้น ดำรงชีพอยู่. ในเวลาต่อมา
 พี่ชายนั้นก็ได้ถึงแก่กรรมด้วยความป่วยไข้
 เห็นปานนั้น.

ชาติमितตามจจา สหุณีปติตวา พาหา
 ปคคยห กนุทนต์ โรทนต์. เอโกปี
 สกภาเวน สณฺจตุํ นาสกฺขิ. โพธิสตโต
 ปน เนว กนุทนต์ น โรทนต์. มนุสฺสา
 “ปฺสฺสถ โภ อิมสฺส ภาตริ มเต
 มฺขสงฺโกจนมตฺตมฺปิ นตฺถิ อติวีย
 ททฺทโย เทวปี โภฏจาเส อหเมว
 ภูณฺขิสฺสามิ”ติ ภาตฺตุ มรณํ อิจฺจติ
 มณฺเณ”ติ โพธิสตตํ ครหิสุ.

มวลญาติมิตรและอำมาตย์ มาชุมนุม
 พร้อมกัน ประคองแขนคร่ำครวญร้องให้.
 แม้สักคนหนึ่ง ก็ไม่สามารถจะดำรงอยู่
 โดยสภาพของตนเองได้. ส่วนพระโพธิสัตว์
 ไม่คร่ำครวญไม่ร้องให้เลย. ผู้คนทั้งหลาย
 พากันติเตียนพระโพธิสัตว์ว่า “ดูเอาเกิด
 ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เมื่อพี่ชายของบุรุษ
 ผู้นี้ตายแล้ว แม้แต่เพียงหน้าเศร้าสลด
 ก็มีได้มี บุรุษนี้จิตใจแข็งยิ่งนัก ชะรอยจะ
 ปรารถนาความตายของพี่ชายว่า ‘เรา
 คนเดียวเท่านั้นจะได้บริโภค(สมบัติ)ทั้งสอง
 ส่วน’.

ชาติกาปิ นํ “ตฺวํ ภาตริ มเต น
 โรทนต์”ติ ครหิสุเยว. โส เตสํ วจนํ
 สุตฺวา “ตฺเมห อตฺตโน อนฺธพาลภาเวน
 อฏฺฐ โลกธมฺเม อชานนฺตา ‘มม

แม้ญาติก็พากันติเตียนเช่นเดียวกันว่า “เมื่อ
 พี่ชายตาย ทำไมเธอจึงไม่ร้องให้เลย”.
 พระโพธิสัตว์ ฟังคำของญาติเหล่านั้นแล้ว
 กล่าวว่า “พวกท่านไม่รู้โลกธรรม ๘ อยู่

ภาดรา มโหติ ไรทถ อหฺมปิ
 มริสฺสามิ มมฺปิ 'อยมฺปิ มริสฺสตี'ติ
 กสฺมา น ไรทถ ตฺเมหฺปิ มริสฺสถ
 อตฺตานมฺปิ มยมฺปิ มริสฺสาม
 มริสฺสามา'ติ กสฺมา น ไรทถ
 สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา หุตฺวา
 นิรุชฺฌนฺติ เตเนว สภาเวน สณฺจตุ
 สมตฺโต เอกสงฺขาโรปิ นตฺถิ ตฺเมห
 อนฺธพาลา อญฺญาณตฺยา อฏฺฐ
 โลกธฺมฺเม อชานิตฺวา ไรทถ อหํ
 กิमतฺถํ ไรทิสฺสามิ'ติ วตฺวา อีมา
 คาคา อภาสิ

เพราะคำที่ตน เป็นผู้โง่เขลาเบาปัญญา
 ท่านทั้งหลายคิดว่า 'พี่ชายของเราตาย
 แล้ว' จึงพากันร้องไห้ แม้ข้าพเจ้าเองก็
 จักตายเหมือนกัน ทำไมพวกท่านจึงไม่
 ร้องไห้ถึงเราบ้างว่า 'แม่ผู้นี้ก็จักต้องตาย'
 แม้ตัวท่านทั้งหลายก็จักต้องตาย ทำไม
 พวกท่าน จึงไม่ร้องไห้ถึงตัวเองบ้างว่า
 'แม้พวกเราจักตาย จักตายแน่' สังขาร
 ทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยง ย่อมดับสูญไป
 แม้สังขารสักอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถเพื่อ
 จะดำรงมันอยู่ตามสภาพของตนนั้นแล
 ย่อมไม่มี พวกท่านทั้งหลายเป็นผู้โง่เขลา
 เบาปัญญา เพราะความเป็นผู้ไม่มีปัญญา
 จึงไม่รู้โลกธรรม ๘ แล้วพากันร้องไห้
 ข้าพเจ้าจักร้องไห้เพื่อประโยชน์อะไรกัน"
 ดังนี้แล้วได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

๖๕. "มตฺตเมว ไรทถ
 น หิ ตํ ไรทถ โย มริสฺสตี
 สพฺเพว สริริธาริโน
 อนุปฺพุเพน ขหนฺติ ชีวิตํ.

๖๕. "ท่านทั้งหลาย ร้องไห้ถึงแต่คนที่
 ตายไปแล้ว ๆ เท่านั้น ทำไมจึงไม่
 ร้องไห้ ถึงคนที่จักต้องตายบ้างเล่า
 สัตว์ทั้งหลาย ที่ดำรงสรีระอยู่
 ทั้งหมด จะต้องละทิ้งชีวิตไปโดย
 ลำดับ.

๖๖. เทวา มนุสฺสา จตฺตูปฺปทา
 ปกฺขิณฺณา อูรคา จ โภคิโน
 ยมฺหิ^๑ สรีเร อนิสฺสรา
 รรมมานาว ชนฺหติ ชีวิตံ.

๖๗. เอวํ จลิตํ อสณฺจิตํ
 สุขทุกฺข์ มนุเชสุ อเปกฺขียํ
 กนฺทิตํ รุณตํ^๒ นีรตฺถกํ
 ก็ โว โสภคณานิก็รเร.

๖๘. ธตฺตทา โสณฺทา จ อกฺตา
 พาลา สุรา อโยคิโน
 ธีรํ มณฺณนฺติ พาโลติ
 เย ธมฺมสฺส อโกวิทา^๓ติ.

ตตฺถ มตฺตเมวาทิ มตฺมตฺเตว.
 อนุปฺพุเพนาคิ อตฺตโน อตฺตโน
 มรณฺวาเร สมฺปตฺเต ปฏฺฐิปาฏฺฐิยา
 ชนฺหติ ชีวิตํ น เอกโตว สพฺเพ
 มรณฺติ ยถิ เอวํ มเรยฺยํ โลกปฺปวตฺติ
 อัจฺฉิเชยฺย.

๖๖. เทวดา มนุษย์ สัตว์ ๔ เท้า หมู่
 ปักษีชาติ และพวกงูพวกนาค ไม่มี
 อิศระในสรีระ ถึงจะยังรีนรมย์
 ยินดีอยู่ ก็จำต้องละทิ้งชีวิตไป.

๖๗. สุขทุกข์ ที่เฟื่องเลี้ยงกันในหมู่มนุษย์
 เป็นของยกย้ายผันแปร ไม่มีมั่นคง
 อย่างนี้ การคร่ำครวญร่ำไห้ หา
 ประโยชน์อันใดมิได้ เพราะเหตุไร
 กองแห่งความเศร้าโศกจึงครอบงำ
 พวกท่านเสียได้.

๖๘. พวกนักเลง ทรชนผู้ไม่ทำความ
 เจริญ เป็นคนพาล หัวหาญ
 เกียจคร้าน ไม่รู้จักธรรม ย่อม
 สำคัญนักปราชญ์ว่าเป็นคนพาล".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า คน
 ที่ตายไปแล้ว ๆ เท่านั้น ได้แก่ คนที่ตาย
 ไปแล้ว ๆ นั้นเอง. คำว่า โดยลำดับ
 ความว่า เมื่อถึงวาระแห่งความตาย
 ของตน ๆ แล้ว สัตว์ย่อมละทิ้งชีวิตไป
 ตามลำดับ มิใช่ว่าสัตว์ทั้งปวงจะตาย
 ร่วมกันทีเดียว ถ้าหากว่า สัตว์ทั้งหลาย

^๑ น. สมฺหิ.

^๒ น. กนฺทิตฺตฺริทิตํ.

จะพึงตายพร้อมกันอย่างนี้ไซ้ร ความ
เป็นไปแห่งโลกก็จะขาดสูญ.

โภถิโนติ มหนฺเตน สรีโรเกณ
สมนฺนาคตา. รรมมานาติ ตตฺถ ตตฺถ
นิพฺพตฺตา สพฺเพปิ เอเต เทวาทโย
สฺตฺตา อตฺตโน อตฺตโน นิพฺพตฺตญฺจฺจนา
อภิรรมมานาว อนุกฺกณฺจิตาว ชีวิตํ
ชฺหนฺติ.

คำว่า นาค ความว่า ผู้ประกอบด้วย
ขนดแห่งสรีระอันใหญ่โต. คำว่า ถึงจะยัง
รู้ธรรมยยืนดีอยู่ ความว่า สัตว์ทั้งหลาย
มีเทพเป็นต้นเหล่านั้นแม้ทั้งปวง ซึ่งบังเกิด
แล้วในภพนั้น ๆ ถึงจะอภิรรมยยืนดีคือ
ไม่สิ้นความกระหายในสถานที่ตนบังเกิด
แล้ว ๆ ก็จำต้องละทิ้งชีวิตไป.

เอวํ จฉิตฺตฺตํ เอวํ ติสฺสุ ภาวสฺสุ
นิจฺจุลภาวสฺส จ สฺสณฺจิตฺตภาวสฺส จ
อภาวา จลิตํ อสฺสณฺจิตํ.

คำว่า เป็นของยกย้ายผันแปร ความว่า
สุขทุกข์ ชื่อว่า เป็นของยกย้ายผันแปร
ไม่คงที่ เพราะความไม่มีแห่งความคงที่
และความตั้งมั่นในภพทั้งสามอย่างนี้.

กึ โว โสภคณฺภิกิเรติ กึการณา
ตุเมหฺ โสภราสี อภิกิเรนฺติ อชฺโฆตฺตฺตฺตฺตฺ.

คำว่า เพราะเหตุไรกองแห่งความเศร้าโศก
จึงครอบงำพวกท่านเสียได้แล้ว ความว่า
เพราะเหตุไร กองแห่งความเศร้าโศก
จึงครอบงำคือท่วมทับพวกท่านเสียได้แล้ว.

ธฺตฺตา โสณฺหา จ อตกฺตติ อิตฺถิธฺตฺตา
สุราธฺตฺตา อภฺธฺตฺตา จ สุราโสณฺหา
จ ภตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺ โสณฺหา จ

คำว่า นักเลงและทรชนผู้ไม่ทำความดี
ความว่า นักเลงหญิง นักเลงสุรา
นักเลงการพนัน นักดื่มและนักเลงทั้งหลาย

อกตพทุทธิโน^๑ อสิกขิตกา จ.

มีนักกินเป็นต้นเป็นผู้มิได้สร้างความสำเร็จ
และเป็นผู้มิได้รับการศึกษา.

พาลาติ พาเลยน สมนุหาคตา อวิทุ.
สุรา อโยคิโนติ อโยนิโสมนสิกาเรน
สุรา โยเคน อยุตตตาย อโยคิโน.
อโยธิโนติปิ ปาโจ กิเลสมาเรน สทุธิ
ยชฺฐมิตฺตํ อสมตฺถาติ อตฺถโก.

คำว่า **เป็นคนพาล** ได้แก่ ชื่อว่า
ผู้ไม่รู้ เพราะเป็นผู้ประกอบ ด้วยความ
เป็นผู้โง่เขลา. คำว่า **เป็นคนห้าวหาญ**
เกียจคร้าน ความว่า ชื่อว่า เป็นผู้
ห้าวหาญ เพราะไม่กระทำไว้ในใจ โดย
อุบายอันแยบคายชื่อว่า เป็นผู้เกียจคร้าน
เพราะเป็นผู้ไม่ประกอบด้วยความเพียร.
บาลีว่า อโยคิโน บ้างก็มี แปลว่า ผู้ไม่มี
ความเพียร ความว่า เป็นผู้ไม่สามารถ
จะรบกับมาร คือกิเลสได้.

ธีรํ มณฺเฑนฺทิตฺติ พาลอิตฺติ เย ฐมฺมสุส
อโกวิทิตฺติ เย เอวรูปา ฐุตตาทโย
อฏฺฐวิธสุส โลกฐมฺมสุส อโกวิทิตฺติ เต
อปุปฺมตฺตเกปิ ทุกฺขฐมฺเม อปุปฺนฺเน
อนตฺตมฺนา กนฺทฺมานา โรทฺมานา
อฏฺฐ โลกฐมฺเม ตตฺตโต^๒ อชานิตฺวา
ฉาติมรณาทีสุ อกนฺทฺนฺตํ อโรทฺนฺตํ
มาทิสํ ธีรํ ปณฺฑิตํ “พาลอ อโย น
โรทิตี”ติ มณฺเฑนฺทิตฺติ.

คำว่า **คนพาลเป็นผู้ไม่รู้จักรักรรรม** ย่อม
สำคัญนักปราชญ์ว่าเป็นคนพาล ความว่า
ชนทั้งหลายมีนักเลงเป็นต้น ผู้เห็นปานนี้
เหล่าใด เป็นผู้ไม่รู้จักรักรรรม ๘ อย่าง
ชนเหล่านั้น เมื่อทุกขธรรม แม้มิประมาณ
เล็กน้อย เกิดขึ้นแล้ว ก็มัวเศร้าเสียใจ
คร่ำครวญ ร้องไห้รำไร เพราะไม่รู้จักรักรรรม ๘ ตามความเป็นจริง จึงสำคัญ
นักปราชญ์ ได้แก่ บัณฑิตผู้เช่นเรา

^๑ ฉ. อกตพทุทธิโน.

^๒ ฉ. ตตโต.

ผู้ไม่คร่ำครวญ ไม่ร้องไห้ในเพราะเหตุ
ทั้งหลาย มีความตายของญาติเป็นต้นว่า
“คนพาลผู้นี้ย่อมไม่ร้องไห้”.

เอวี่ โพรธิสตโต เตสั ฌมมึ
เทเสตฺวา สพฺเพปิ เต อโสเก อกาสิ.

พระโพธิสัตว์ ครั้นแสดงธรรมแก่
ญาติเหล่านั้นอย่างนี้แล้ว ได้กระทำญาติ
เหล่านั้น แม้ทั้งปวงให้เป็นผู้หายโศกเศร้า.

สตฺถา อิมึ ฌมฺมเทสนั อหริตฺวา
สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกั สโมธานสิ.
สจฺจปริโยसानะ กุญฺมพิโก โสตาปัตติผล
ปติฏฺฐหิ. ตทา มหาชนสฺส ฌมมึ
เทเสตฺวา นิสฺสุโสภภาวกรปณฺหิตโต
อหเมวาทิ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศจตุราริยสัง
ประมวลชาดก. ในเวลาจบสังจะ กุญฺมพิ
ดำรงอยู่ในโสตาปัตติผล. บัณฑิตผู้แสดง
ธรรมแก่มหาชนแล้ว ทำให้เป็นผู้หาย
เศร้าโศกในกาลนั้น ได้แก่เราตถาคต
นั่นเองดังนี้แล.

มตโรทนชาตกาวณฺณนา สตฺตมา.

พรรณนามตโรทนชาดก ที่ ๗ จบ.

๘. กณเวรชาตก (๓๑๘)

๖๙. “ยนต์ วัฒนุตสมเย
กณเวรสุ ภานุสุ
สามัม พาทาย ปิเพสิ
สา ตัม อารุคฺยมพฺรวิ.
๗๐. อมุโก น กิร สทุเชยฺย
ยัม วาโต ปพฺพตัม วเห
ปพฺพตญฺเจ วเห วาโต
สพฺพมุปี ปจวี วเห
ยตฺถ สามา กาลกตา
สามัม อารุคฺยมพฺรวิ.
๗๑. น เจว สา กาลกตา
น จ สา อญฺญมิจฺจติ
เอกภตฺตตา กิร สามา
ตเมว อภิกฺขชติ.
๗๒. อสนฺนุตฺตัม มํ จิรสนฺนุเตน
นิมิณี สามา อธฺวั ธฺวเนน
มยาปี สามา นิมิเนยฺย อญฺญัม
อิโต อหํ ทูรตฺรํ คมิสฺสฺสนุ”ติ.

กณเวรชาตกํ อฏฺฐมัม.

๘. กณเวรชาตก(๓๑๘)

๖๙. “ท่านกอดรัดนางสามา ในสมัยที่
อยู่ในกอดดอกยี่โถแดง นางนั้นสั่ง
บอกความที่นาง(สบายดี)ไม่มีโรค
มายังท่าน.
๗๐. ตูกรพ้อมหาจำเริญ ข้าพท้าว
ลมพัดภูเขาไปได้ คงไม่มีใครเชื่อถือ
หากลมพัดภูเขาไปได้จริง ก็คงจะ
พัดพาเอาแผ่นดิน แม้ทั้งหมดไปได้
นางสามาตายแล้ว จะมาบอกความ
ไม่มีโรคเองนั้น เราหาเชื่อไม่.
๗๑. นางสามานั้น ยังไม่ตายเลย และ
นางก็ไม่ปรารถนาชายอื่นทราบว่
นางสามาจะมีสามีคนเดียว ย่อม
มุ่งหวังเฉพาะท่านเท่านั้น.
๗๒. นางสามาได้เปลี่ยนเรา ผู้ยังไม่ทัน
เซยชิดสนิทสนมกับบุรุษที่ได้เซยชิด
สนิทสนมมานาน เปลี่ยนเราผู้ไม่
ยังยืนแน่นนอน กับบุรุษผู้ยังยืน
แน่นนอน นางสามาคงจะเปลี่ยน
บุรุษอื่น แม้กับเราอีก เราจัก
ไปจากที่นี่ให้ไกลลับลับทีเดียว”.

กณเวรชาตก ที่ ๘.

๘. กณเวรชาตกถกณณา (๓๑๘)

ยนต์ วัฒนุตตมเยติ อิหํ สตุถา
เซตวานะ วิหรนุโต ปุราณทุดิยิกาย
ปโลภัน อารพุก กเถสิ.

วตุถุ อินทริยชาตเก อาวิภาวิสุสตี.
สตุถา ปน ตํ ภิกขุํ “ปุพเพ ตวํ
ภิกขุํ เอตํ นิสุสาย อสิเนา สีสะจเจทํ
ปฏิลภสี”ติ วตุวา อตีตํ อวาริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหุมทตเต
รชชํ กาเรนเต โพธิสตุโต กาสิกคาม
เอกสสุ คหปติกสสุ ชเว โจรณกขตเตน
ชาโต วยปุตโต โจรณมมํ กตุวา
ชีวิตํ กปุเปนโต โลเก ปากโฏ อโหสิ
สุโร นาคพโล. โกจิ ตํ คณฺหิตุํ
นาสภฺยิ.

โส เอกทิวสํ เอกสมิํ เสฏฺฐิฉเว
ฉรสนฺธิํ ฉินฺหิตฺวา พุทฺธนํ อวาริ.

๘. พรณนาถกถกณณา (๓๑๘)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภการ
ประเล้าประโลมของภรรยาเก่า ตรัส
พระธรรมเทศานี้ว่า ในสมัยที่อยู่
ก้อยโถ เป็นต้น.

เนื้อเรื่องจักปรากฏแจ่มแจ้ง ใน
อินทริยชาตก. ก็พระศาสดาตรัสกับ
ภิกษุหนึ่งว่า “ดูกรภิกษุ ในปางก่อน
เธอได้รับการตัดศีรษะด้วยดาบ เพราะ
อาศัยภรรยาเก่านั้น” ดังนี้ แล้วนำอดีต
นิทานมาว่า.

ในอดีตกาลครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ในพระนครพาราณสี
พระโพธิสัตว์เกิดโดยฤกษ์ดาวโจร ใน
เรือนคฤหบดีคนหนึ่ง ในหมู่บ้านกาสิ
ครั้งเจริญวัยแล้ว ทำโจรกรรมเลี้ยงชีวิต
เป็นผู้มีชื่อเสียงเลื่องลือปรากฏไปทั่ว เป็น
ผู้กล้าหาญ มีกำลังดั่งช้างสาร. ใคร ๆ
ไม่สามารถจะจับกุมพระโพธิสัตว์นั้นได้.

วันหนึ่ง พระโพธิสัตว์ตัดที่ต่อแหว่งเรือน
ในเรือนเศรษฐีหลังหนึ่ง ได้ลักเอาทรัพย์

นาคธา ราชานี อุปสงกมิตวา “เทว ไปเป็นอันมาก. ชาวเมืองเข้าไปเฝ้า
เอโก มหาใจโร นคร วิลุมุบัติ ตั พระราชากราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์
คณหาเปถา”ติ วทีสุ. ราชา ตสส ผู้สมมติเทพ มหาใจรคนหนึ่งปล้นสะดม
คณฑกฏาย นครคฤตติภ อานาเปสิ. ชาวพระนคร ขอพระองค์โปรดให้
โส รตติภาเก ตตถ ตตถ เจ้าหน้าทีนครบาล จ้มกุมเขาเสียเถิด”.
วคคพนุเรน มนุเส ฐเปตวา ตั พระราชา รับสั่งให้เจ้าหน้าทีนครบาล
สโหล” คณหาเปตวา รวโยย คนหนึ่งจับกุมพระโพธิสัตว์นั้น. ในเวลา
อาโรเจสิ. กลางคืน เจ้าหน้าทีนครบาลนั้น จัด
ผู้คนเป็นกลุ่มพวก วางกำลังไว้ในจุด
นั้น ๆ แล้ว ให้จับกุมพระโพธิสัตว์นั้น
ไว้ได้พร้อมทั้งของกลาง กราบทูลให้
พระราชาทรงทราบ.

ราชา “สีสมสสุ ฉินทา”ติ พระราชา รับสั่งให้เจ้าหน้าทีนครบาล
นครคฤตติภกฏยเวว อานาเปสิ. นคร- นั้นเองลงอาญาว่า “ท่านจงตัดศีรษะของ
คฤตติโก ตั ปจญาพาคู พาคูห้ โจรนั้นเสีย” เจ้าหน้าทีนครบาลให้ผูก
พนุธรัน พนุธาเปตวา ศิวายสส เครื่องพันธนาการเขา เอาแขนไขว้หลัง
รตตถกณวีรมาลั ลคฤคิตวา สีเส อย่างแน่นหนา เอาพวงมาลัยดอก
อิฏจกจญณณ โอิกิริตวา จตฤเก ยี่โถแดง คล้องคอพระโพธิสัตว์นั้น ไปรย
จตฤเก กสาฮี ตั โปเกนโต” ฝุ่นอิฐลงบนศีรษะ แล้วเอาหวายบายดี
ชรสสุเรน ปถเวณ อาฆาตณ เนติ. โจรโพธิสัตว์นั้น ทุกทาง ๔ แพร่ง แล้ว
“อิมสูมี กิร นครเ วิโลปการโก นำไปสู่ตะแลงแกงด้วยบัณเฑาะว์ อันมี
ใจโร คหิตโต”ติ สกลนคร สงุขกี. เสียงแข็งแกร่งราว. ชาวพระนครทั้งสิ้น

๑ น. สโหลณ.

๒ น. ตาพาปนโต.

แตกตื่นโกลาหลกันว่า “ข่าวว่าโจรผู้
ทำการปล้นสะดมในพระนครนี้ ถูกจับ
แล้ว”.

ดทา พาราณสี ยัม สหสฺส คณฺหนฺติ
สามา นาม คณิกา โหติ ราชพลฺลภา
ปญฺจสวณฺณทาสีปริวารา ปาสาทเล
วาทปานํ วิวริตฺวา จิตา ตํ นิยุมาณํ
ปสฺสึ. โส ปน อภิรุโป ปาสาทิกो
อติวिय โสภคฺคปฺตโต เทวณฺโณ
สพฺเพสํ มตฺตกมตฺตเกน ปญฺญาติ.

ครั้งนั้น หญิงงามเมืองคนหนึ่งชื่อ สามา
ในพระนครพาราณสี เรียกเอาทรัพย์
๑,๐๐๐ (จึงยอมร่วมกับบุรุษ) เป็นที่
โปรดปรานของพระราชา มีนางวรรณ
ทาสี ๕๐๐ คน เป็นบริวาร นางเปิด
หน้าต่างยื่นอยู่ที่พื้นปราสาท เห็นเขา
กำลังนำโจรนั้นไป. ก็โจรนั้นเป็นผู้มี
รูปร่าง น่าสเนหา ถึงความงามเลิศ
เกินที่จะเปรียบ มีผิวพรรณดุจดังเทพดา
ปรากฏ เป็นยอดเยี่ยมกว่าชนทั้งปวง.

สามา ตํ ทิสฺวา ปฏฺิพฺพทฺชจิตฺตา
หุตฺวา “เกน นุโข อุปาเยนาหํ อิมํ
ปุริสํ อตฺตโน สามีกํ กเรยฺยนุ”ติ
จินฺตยฺนฺติ “อตฺตเกโก อุปาโย”ติ ฆตฺวา
อตฺตโน อุตฺตการิกาย^๑ เอกิสฺสุสา หตฺถ
นกรคฺคตฺติกสฺส สหสฺสํ เปเสสิ “อํ
โจโร สามาย ภาตา อณฺณตฺร สามาย
อณฺโณ เอตฺสสฺ นิสฺสโย นตฺถิ ตฺมุเห

นางสามาเห็นพระโพธิสัตว์นั้นแล้ว เป็น
ผู้มีจิตปฏิพัทธ์รักใคร่ คิดใคร่ครวญว่า
“จะใช้อุบายอะไรหนอ เราจึงจะทำบุรุษ
ผู้นี้ให้เป็นสามีของตนได้” ก็รู้ได้ว่า
“มีอุบายอยู่อย่างหนึ่ง” ส่งทรัพย์ ๑,๐๐๐
ไปในมือของสาวใช้ของตนคนหนึ่ง ให้แก่
เจ้าหน้าที่นครบาลว่า “โจรผู้นี้เป็นพี่ชาย
ของนางสามา นอกจากนางสามาแล้ว

^๑ ฉ. อคฺคจริกาย.

กิริ อิทํ สหสฺสํ คเหตฺวา เอตํ
 วิสขุเชตฺวา”ติ.

สา ตถา อภาสิ. นกรคฺคตฺติโก “อยํ
 โจโร ปากโณ น สกฺกา เอตํ
 วิสขุเชตฺวํ อณฺเฏ ปน มนุสฺสํ ลภิตฺวา
 อิมํ ปฏิจฺจนฺนฺยานเก นิสิตฺทาเปตฺวา
 เปเสตฺวํ สกฺโกมี”ติ อาห. สา กนฺตฺวา
 ตสฺสา อาโรเจสิ. ตทา ปนโก
 เสฏฺฐิปุตฺโต สามายํ ปฏิพฺพทฺธิจฺตฺโต
 เทวสิทฺถํ สหสฺสํ เทติ.

โส ตํทิวสมฺปิ สุริยตฺถงฺกมนฺเวลาย
 สหสฺสํ กณฺหิตฺวา ตํ ชฺรํ อคฺมาสิ.
 สามาปิ สหสฺสภณฺฑทิกํ คเหตฺวา อูรฺสุ
 ฐเปตฺวา โรหนฺตํ นิสินฺนา “โกติ กิ
 เอตนฺ”ติ วุตฺเต “สามิ อยํ โจโร มม
 ภาตา “อหํ นิจํ กมฺมํ กโรมี”ติ มยฺหํ
 สนฺติทํ น เอติ นกรคฺคตฺติกสฺส ปหิตฺเต
 ‘สหสฺสํ ลภมาโน วิสขุเชตฺวามิ”ติ
 สาสนํ เปเสสิ อิทานิ อิมํ สหสฺสํ
 อาทาย นกรคฺคตฺติกสฺส สนฺติทํ กนฺตฺ
 น ลภามิ”ติ.

บุคคลอื่นเป็นที่พึงของโจรนั้น ย่อมไม่มี
 ท่านถือเอาทรัพย์ ๑,๐๐๐ นี้แล้ว โปรด
 ปล่อยโจรนั้นเกิด”.

สาวใช้นางนั้น ได้กระทำตามที่สั่งนั้น.
 เจ้าหน้าทีนครบาลกล่าวว่า “โจรคนนี้มี
 ชื่อเสียงปรากฏเลื่องลือ เราไม่สามารถ
 จะปล่อยเขาไปได้ แต่ว่าเราได้คนอื่น
 แล้วให้โจรนี้นั่งในยานน้อยอันปกปิดมิดชิด
 จึงจะสามารถปล่อยไปได้”. สาวใช้นั้น
 ไปบอกแก่นางสามานนั้น. ก็ครั้งนั้นบุตร
 เศรษฐีคนหนึ่ง มีใจผูกพันรักใคร่นาง
 สามา ให้ทรัพย์วันละ ๑,๐๐๐ ทุกวัน.

แม้ในวันนั้น บุตรเศรษฐีนั้นถือทรัพย์
 ๑,๐๐๐ ได้ไปยังเรือนนั้น ในเวลาอาทิตย์
 อสดงคต (เวลาพลบค่ำ). ฝ่ายนางสามา
 รับห่อทรัพย์ ๑,๐๐๐ แล้ว วางไว้ที่ซาอ้อน
 แล้วนั่งร้องไห้ เมื่อบุตรเศรษฐีถามว่า
 “นางผู้เจริญ นี้เรื่องอะไรกัน” กล่าวว่า
 “นาย โจรคนนี้เป็นพี่ชายของดิฉัน มิได้
 ไปมาหาสู่ดิฉันเลย เพราะคิดว่า ‘ดิฉัน
 ทำกรรมต่ำช้าเลวทราม’ เมื่อดิฉันส่งข่าว
 ไปถึง เจ้าหน้าทีนครบาลส่งข่าวตอบมา
 ว่า ‘เมื่อได้ทรัพย์ ๑,๐๐๐ เราจึงจักปล่อย

โส ดสฺสา ปฏิพุทธจิตฺตตาย “อหํ
 คมิสฺสามิ”ติ อาห. “เตนหิ ตยา
 อาภตเมว คเหตุวา กจฺจนหิ”ติ. โส ตํ
 คเหตุวา นครคฺคฺติกสฺส เกหํ กจฺจติ.
 โส ตํ เสฏฺฐิปุตฺตํ ปฏิจฺจนฺนุญฺจาเน
 ฐเปตฺวา โจรํ ปฏิจฺจนฺนุญฺจาเน
 นิสฺสทาเปตฺวา สามาย ปหิณฺตีวา “อยํ
 โจโร รฏฺฐเจ ปากญฺเฏ สมนุทธการํ ตาว
 โหตุ อถ นํ มนุสฺसानํ ปฏิสฺสฺสลิเนวลาช
 มาตาเปสฺสามา”ติ. อปเทสํ กตฺวา
 มุหุตฺตํ วิตินาเมตฺวา มนุสฺเสสฺสุ
 ปฏิสฺสฺสลิเนสฺสุ เสฏฺฐิปุตฺตํ มหฺนฺเตนารกฺเขน
 อาฆาตนํ เนตฺวา อสินา สิสํ
 ฉินฺหิตฺวา สริริํ สฺสุเล อาโรเปตฺวา
 นครํ ปาวิสฺสิ.

ตัวไป' บัดนี้ ดิฉันได้ทรัพย์ ๑,๐๐๐ นี้แล้ว
 ไม่ได้โอกาสที่จะไปยังสำนักของเจ้าหน้าที่
 นครบาล”.

บุตรเศรษฐีนั้น เพราะมีใจผูกพันรักใคร่
 นางสามานั้น จึงพูดว่า “เราจะไปเอง”.
 นางสามาพูดว่า “ถ้าเช่นนั้นท่านจงถือ
 เอาทรัพย์ ๑,๐๐๐ ที่ท่านนำมาแล้ว
 นั้นแหละ ไปด้วยเถิด”. เขาถือเอาทรัพย์
 ๑,๐๐๐ นั้นแล้ว ไปยังเรือนของเจ้าหน้าที่
 นครบาล. เจ้าหน้าที่นครบาลนั้น
 พักบุตรเศรษฐีนั้นไว้ในที่มืดซิด แล้วให้
 โจรนั่งในยานเล็กที่มืดซิด ส่งไปให้นาง
 สามาแล้วทำการอ้างว่า “โจรคนนี้มี
 ชื่อเสียงเลื่องลือปรากฏไปทั่วในแคว้น
 ต้องรอให้มีคดีเสียก่อน ต่อเมื่อถึงเวลาที่ผู้
 คนทั้งหลายหลีกไปแล้ว ข้าพเจ้าจึงจะให้
 ประหารชีวิตโจรนั้น” รอคอยให้เวลาผ่าน
 ไปครู่หนึ่ง เมื่อผู้คนทั้งหลายหลีกไปแล้ว
 จึงนำบุตรเศรษฐีไปสู่ตะแลงแกง ด้วย
 การอารักขาอย่างแข็งแรง ใช้ดาบตัด
 ศีรษะ แล้วเอาหลาวเสียบร่างประจาน
 ไว้ แล้วเข้าไปยังพระนคร.

ตโต ปฏุจาย สามา อญฺเฒสํ หตฺถโต
 กิณฺณิ น คณฺหาติ เตเนว สทฺธิ
 อภิรมมานา วิจรติ. โส จินฺตสฺสี “สเจ
 อยํ อญฺณสฺมี ปฏิพทฺธจิตฺตา ภวิสฺสติ
 มมุปี มารธาเปตฺวา เตเนว สทฺธิ
 อภิรมิสฺสติ อจฺจนฺตํ มิตฺตทฺพฺภิกินี
 เอสา มยา อิธ อวสิตฺวา ชิปฺปิ
 ปลายิตฺตุํ วฏฺฏติ คจฺจนฺโต ปน
 ตฺจฺจนฺตฺถโต อคฺนฺตฺวา เอติสฺสธา
 อาภรณภณฺณทิกิ คเหตุวา คจฺจนฺตฺสสามี”ติ
 จินฺตเตตฺวา เอกทิวสํ ตํ อาห “ภทฺทเท
 มยํ ปณฺชเร จิตฺตา กุกฺกฏฺวา วิย นิจฺจํ
 จฺมเรยว โหม เอกทิวสํ อุตฺถยานกิทํ
 กิพิสฺสสามา”ติ.

สา “สาธฺว”ติ สมฺปฏฺิจฺจิตฺวา ขาทนีย-
 โภชนนียาทิ สพฺพํ ปฏิยาเทตฺวา
 สพฺพพาราณปฏฺิมนฺตฺติตา เตน สทฺธิ
 ปฏิจฺจนฺนฺยานเน นิสฺสีทิตฺวา อุตฺถยานํ
 อคฺมาสิ. โส ตตฺถ ตาย สทฺธิ
 กิพฺนฺโต “อิทานิ มยฺหํ ปลายิตฺตุํ

จำเนียรกาลแต่นั้นมา นางสาวมาก็ไม่รับ
 สิ่งของอะไร จากมือของชายเหล่านี้เลย
 เผื่อร่วมอภิรมย์สมสู่กับพระโพธิสัตว์นั้น
 เท่านั้น. พระโพธิสัตว์คิดว่า “ถ้าหาก
 นางสาวนี้ จักมีใจผูกพันรักใคร่ใน
 ชายอื่นไซ้ร้ ก็จักให้ชายคนอื่นฆ่าแม่เรา
 เสียแล้ว จะร่วมอภิรมย์สมสู่กับชาย
 คนนั้นนั่นเอง นางสาวนี้มีปรกติ
 ประทุษร้ายมิตรโดยส่วนเดียว ไม่ควรที่
 เราจะอยู่ในที่นี้ รีบหนีไปเสียได้จะเป็น
 การสมควร แต่เมื่อจะไป จะไม่ไปมือ
 เปล่า ๆ ต้องลักเอาห่อเครื่องประดับของ
 นางนี้ไปด้วย” ครั้นคิดแล้ว วันหนึ่งจึง
 พุดกับนางสาวมานั้นว่า “นางผู้เจริญ
 เราทั้งสองอยู่แต่ในเรือนเท่านั้นเนื่องนิศย์
 เหมือนไก่อยู่ในกรง เราจะเล่นกีฬาใน
 อุทยานสักวันหนึ่ง”.

นางสาวมานั้นรับคำว่า “ดีละ” ให้คนใช้
 จัดแจงของควรถิ้ว ของควรถริภอก
 เป็นต้น พร้อมทุกอย่าง ประดับตกแต่ง
 ร่างกายด้วยเครื่องอาภรณ์ทั้งปวง นั่ง
 ในยานที่มิดชิดไปอุทยานพร้อมกับพระ
 โพธิสัตว์. พระโพธิสัตว์นั้น เมื่อเล่นเพลีน

วฏฐิติ”ติ ตาย สหุธี กิเลสรัตติยา
 รมิตุกาโม วีย เอกิ กณวีรคจจนุตร
 ปวิสิตวา ตัง อาลึงคนุโต วีย
 นิปปิเพตวา วิสณณิ กตวา ปาเตตวา
 สพุพารณานิ โอมุฉจิตวา ตสสาเยว
 อุตตราสงเคน พนุชิตวา ภณุทิกิ
 ขนุเช จเปตวา อูยยานวตี ลงฉิตวา
 ปกุกามิ.

อยู่กับนางสามานันในอุทยานนั้น คิดขึ้น
 มาว่า “เราควรจะหนีไปเสียเดี๋ยวนี้” ทำ
 เป็นเหมือนต้องการอิทธิมยอินดีด้วยการ
 อิทธิมยอินดี ด้วยอำนาจแห่งกิเลสกับ
 นางสามานัน พาเข้าไปยังระหว่างกอ
 ต้นยี่โถแห่งหนึ่ง ทำเป็นเหมือนสวมกอด
 นางแล้ว รัตเสียจนแน่น จนทำให้นาง
 สลบล้มลง แล้วเปลื้องเครื่องอาภรณ์
 ทั้งปวงออก เอาผ้าห่มของนางสามานัน
 นั้นเอง ผูกห่อคล้องห่อสิ่งของไว้ที่คอ
 แล้วกระโดดข้ามรั้วอุทยานหลีกไป.

สาปิ ปฏิลทุสสณฺญา อฏฺฐจาย
 ปริจาริกานัน สนฺติกิ อากนฺตวา
 “อูยฺยปฺตุโต กนฺหุ”ติ ปุจฺฉนฺติ. “น
 ชานาม อูยฺเย”ติ. “มํ ‘มตา’ติ
 สณฺณาย ภายิตฺวา ปลาโต ภวิสฺสตี”ติ
 อนตฺตมฺนา หุตฺวา ตโตเยว เคหํ
 คนฺตฺวา “มม ปิยสามิกสฺส อธิฏฺฐ-
 กาลโตว อลงฺกตสยเน น สยิสฺสามิ”ติ
 ภูมียํ นิปชฺชติ.

ฝ่ายนางสามานัน ฟันคืนสติกลับมาแล้ว
 จึงลุกขึ้นมายังสำนักของพวกนางสาวใช้
 แล้วถามว่า “สามีของเราไปไหน”. พวก
 สาวใช้ตอบว่า “พวกดิฉันไม่ทราบ แม่
 นายหญิง”. นางสามามีความเศร้า
 เสียใจว่า “สามีนั้นเข้าใจเราว่า ‘ตายแล้ว’
 หวาดกลัวหนีไปแล้ว” จากอุทยานนั้น
 กลับไปยังเรือนทันที ตั้งใจไว้ว่า “ตลอด
 เวลาที่เรายังไม่พบเห็นสามี ผู้เป็นที่รัก
 ของเรา เราจักไม่นอนบนที่นอนอัน
 ประดับประดาไว้แล้ว” จึงนอนบนพื้น.

ตโต ปฏฺฐาย มนาปี สาฏกั น ตั้งแต่บัดนั้นมา นางสาวมาไม่ยอมนั่งผ้าฝืน
 นิวาเสติ เทว ภตฺตานิ น ที่ชอบใจ ไม่บริโภคอาหาร ๒ เวลา
 ภูณฺชติ คณฺธมาลาทีนิ น ปฏิเสวติ. ไม่ใช่ของประดับ มีของหอม ดอกไม้
 “เยน เกนจิ อุปาเยน อยุยฺปฺตติ เป็นต้น. นางสาวมาคิดว่า “เราจักให้
 ปรีเยเสตฺวา ปกฺโกสาเปสฺสามี”ติ นฏฺเฏ คันทาสามี ด้วยอุบายอย่างใดอย่างหนึ่ง
 ปกฺโกสาเปตฺวา สหสฺสํ อทาสิ. แล้วให้เรียกกลับมา” ให้เรียกพวกนัก
 ฟ้อนมา แล้วให้ทรัพย์ ๑,๐๐๐:

“กั กโรม อยุเย”ติ วุตฺเต “ตุเมหํกั เมื่อพวกนักฟ้อนถามว่า “ข้าแต่แม่เจ้า
 อคมนฏฺฐานํ นาม นตฺถิ ตุมฺเห พวกข้าพเจ้าจะทำอย่างไร” นางสาวมา
 ความนิคมราชธานีโย จรฺนฺดา สมชฺชํ จึงกล่าวว่า “ขึ้นชื่อว่าสถานที่ที่พวกท่าน
 กตฺวา สมชฺชมนฺทฺทเล ปรมเมว อิมํ ยังไม่ได้ไปย่อมไม่มี พวกท่านจงท่องเที่ยว
 คิตฺติ คายเยยฺยาถา”ติ นฏฺเฏ สิฏฺฐาเปนฺตึ ไปตามความนิคมราชธานีทั้งหลาย ทำการ
 ปรมํ คากํ วตฺวา “ตุเมหํหิ อิมสฺสึ แสดงมหรสพฟังขับร้องเพลงนี้ก่อนทีเดียว
 คิตฺตเก กิตฺเต สเจ อยุยฺปฺตฺโต ตสฺสึ ในมณฑลแสดงมหรสพ” ดังนี้แล้ว เมื่อ
 ปรีสพฺพนฺตฺเร ภวีสฺสติ ตุมฺเหหิ สทฺธิ จะสอนให้พวกนักฟ้อนเรียนรู้ กล่าว
 กเถสฺสติ อถสฺส มม อโรคภาวํ วตฺวา คาทาที่ ๑ แล้ว กล่าวว่า “เมื่อพวกท่าน
 ตํ อาทาย อากจฺเจยฺยาถ โน เจ ขับร้องเพลงนี้แล้ว ถ้าสามีของเราจักมี
 อากจฺจติ สาสนํ เปเสยฺยาถา”ติ อยู่ในระหว่างบริษัทนั้นไซ้ร้ เขาจักพูด
 ปรีพฺพยํ ทตฺวา นฏฺเฏ อฺยุโยเซสิ. กับพวกท่าน เมื่อเป็นเช่นนั้น พวกท่าน
 จงบอกความที่เราไม่เจ็บไข้ได้ป่วยแก่เขา
 แล้วพาเขากลับมา ถ้าหากเขาไม่ยอมมา
 ฟังส่งข่าวสาสน์มา” ดังนี้แล้วมอบเสบียง
 ค่าจ้างเดินทางให้ แล้วส่งพวกนักฟ้อนไป.

เต พาราณสีโต นิขุมิตฺวา ตตฺถ พวกนักพ่อนเหล่านั้น พวกกันเดินทางออก
 ตตฺถ สมชฺช กโรนฺดา เอกํ จากพระนครพาราณสี ทำการแสดง
 ปจฺจนฺตคามํ อคฺมิสฺสุ โสปี โจโร มหฺรสปในที่นั้น ๆ ไปจนถึงหมู่บ้าน
 ปลายิตฺวา ตตฺถ วสตี. เต ตตฺถ ปลายแดนแห่งหนึ่ง. โจรเมื่อนั้นหนีไป
 สมชฺช กโรนฺดา ปจฺมเมว อิมํ คีตํ แล้วก็อยู่ที่หมู่บ้านปลายแดนนั้น. พวก
 คายีสุ นักพ่อนเหล่านั้น เมื่อทำการแสดงมหฺรสป
 ที่หมู่บ้านปลายแดนนั้น ขับร้องเพลงนี้
 เป็นอันดับแรกทีเดียวว่า

๖๙. “ยฺนตํ วสฺนฺตสมเย
 กณฺเวเรสุ ภาณฺสุ
 สามํ พาหาย ปีเพสิ
 สา ตํ อารุคฺยมพฺรวิ”ติ.

ตตฺถ กณฺเวเรสุตี กณฺวีเรสุ.
 ภาณฺสุตี รตฺตรตฺตทานํ ปุปฺพานํ ปกาย
 สมฺปนฺเนสุ. สามนฺติ เอนนามิกํ.
 ปีเพสิตี กิเลสฺรติยา รมิตฺกาโม
 อาลิจฺจนฺโต วย ปีเพสิ.

๖๙. “ท่านกอดรัดนางสามา ในสมัยที่
 อยู่ในกอดดอกยี่โถแดง นางนั้น
 สั่งบอกความที่นางสบายดี ไม่มี
 โรคมายังท่าน”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ในกอด
 ดอกยี่โถแดง ได้แก่ ดอกยี่โถแดง. คำว่า
 มีสีแดง ความว่า อันถึงพร้อมด้วย
 ความสุขสรวทของดอกไม้มีสีแดงสะพรั่ง.
 คำว่า นางสามา ได้แก่ นางผู้มีชื่อ
 อย่างนี้. คำว่า กอดรัด ความว่า
 กอดรัดจนแน่น ทำที่เหมือนเป็นผู้มีความ
 ประสงค์ จะร่วมอภิรมย์ยินดี ด้วยความ
 อภิรมย์ยินดีด้วยดีด้วยอำนาจกิเลส.

สา ตมุติ สา สามา อโรคา ตูว์
ปน สา มตาติ สญญา ย ภิโต
ปลายสิ สา อตตโน อโรคย อปุริ
กเถสิ อโรเจสิติ อตุโถ.

คำว่า นางสามานนั้นสั่งบอกมายังท่าน
ความว่า นางสามานนั้นเป็นผู้ไม่มีโรคภัย
ไข้เจ็บ ส่วนท่านเข้าใจว่า นางสามานนั้น
ตายแล้ว จึงตกใจกลัวหลบหนีไป นาง
บอกสั่ง คือพูด ได้แก่ ชี้แจงให้ทราบ
ความที่ตนเป็นผู้ปราศจากโรคอาพาธ.

โจโร ตํ สตุวา นฏฺ อุปสงฺกมิตฺวา
“ตูว์ ‘สามา ชีวตี’ติ วทสิ อหฺมปิ น
สทฺทหามิ”ติ เตน สทฺธิ สลฺลปนฺโต
ทฺติยํ คาถมาห

โจรฟังเพลงขับนั้นแล้ว เข้าไปหา
นักพ่อน แล้วกล่าวว่า “ท่านกล่าวว่า
‘นางสามายังมีชีวิตอยู่’ แม้เราก็หาเชื่อไม่”
เมื่อจะเจรจากับนักพ่อนั้น จึงกล่าว
คาถาที่ ๒ ว่า

๗๐. “อมฺโภ น กิร สทฺเธยฺย
ยํ วาโต ปพฺพตํ วเห
ปพฺพตญฺเจ วเห วาโต
สพฺพมฺปิ ปจฺวี วเห
ยตุถ สามา กาลกตา
สามํ อโรคฺยมฺพรวี”ติ.

๗๐. “ดูกรพ่อมหาจำเริญ ขาวที่ว่า
ลมพัดภูเขาไปได้ คงไม่มีใครเชื่อถือ
หากลมพัดภูเขาไปได้จริง ก็คงจะ
พัดพาเอาแผ่นดิน แม้ทั้งหมดไปได้
นางสามาตายแล้ว จะมาบอกความ
ไม่มีโรคเองนั้น เราหาเชื่อไม่”.

ตสฺสตุโถ อมฺโภ นฏฺ อิทํ กิร
น สทฺธาตพฺพิ ยํ วาโต ติณฺปนฺณานิ
วिय ปพฺพตํ วเหยฺย สเจปิ วาโต
ปพฺพตํ วเหยฺย สพฺพมฺปิ ปจฺวี วเหยฺย
ยถา เจตํ สทฺทเหยฺย ตถา อิทนฺติ.

ฟังทราบเนื้อความคาถานั้นว่า ดูกร
นักพ่อน พ่อมหาจำเริญ ขาวที่ว่า ลมพัด
ภูเขาไปได้คงจดังพัดหญ้า และใบไม้ไปได้
คงไม่มีใครเชื่อถือ แม้ถ้าหากว่า ลมพัด
ภูเขาไปได้ ก็คงพัดแผ่นดินแม้ทั้งหมด

อรรถกถาชาดก ป.ท.๑๑-๒๕

ยตุถ สามา กาลกตาทิ ยา นาม
 สามา กาลกตา สามิ อโรคุย
 อปุรวีติ. ก็การณา อสททเหยย^๑
 มตา นาม น กสฺสจฺจิ สาสน
 เปเสนุตีติ.

ตสฺส วจันํ สุตฺวา น โฏฏ ตติย
 คาถมาห

๗๑. “น เจว สา กาลกตา
 น จ สา อญฺญมิจฺจติ
 เอกภตฺตาทิ^๒ กิร สามา
 ตเมว อภิกงฺขตี”ติ.

ตตุถ ตเมว อภิกงฺขตีติ อญฺญ
 ปุริสํ น อิจฺจติ ตเมว อากงฺขติ
 อิจฺจติ ปฏฺเจตีติ.

ตํ สุตฺวา โจโร “สา ชีวตุ วา
 มา วา น ตาย มยฺหํ อตุโถ”ติ
 วุตฺวา จตฺตตุถิ คาถมาห

ไปได้ ข้อนี้นิ่งไม่มีใครเชื่อ เหมือนเรา
 ไม่เชื่อข่าวนางสามาจะนั้น.

คำว่า นางสามาตายแล้ว ความว่า
 ชื่อว่า นางสามาใดตายแล้ว จะมาบอก
 ความไม่มีโรคเอง เพราะเหตุไร เราจึง
 ไม่ยอมเชื่อ ธรรมดาว่าคนตายแล้ว
 จะส่งข่าวมาให้แก่ใคร ๆ หาได้ไม่.

นักฟ้อนฟังคำของโจรนั้นแล้วกล่าว
 คาถาที่ ๓ ว่า

๗๑. “นางสามานั้นยังไม่ตายเลย และ
 นางก็ไม่ปรารภนาชายอื่นทราบว่
 นางสามาจะมีสามีคนเดียว ย่อม
 มุ่งหวังเฉพาะท่านเท่านั้น”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า นางสามา
 ย่อมมุ่งหวังเฉพาะท่านเท่านั้น ความว่า
 นางสามาย่อมไม่ปรารภนาชายอื่น คือ
 มุ่งหวังต้องการ ปรารภนาท่านเท่านั้น.

โจรฟังคำนั้นแล้วกล่าวว่า “นาง
 สามานั้น จะมีชีวิตอยู่ หรือว่าจะไม่มี
 ก็ตามเกิด เราไม่มีความต้องการนางเลย”
 ดังนี้ แล้วกล่าวคาถาที่ ๔ ว่า

^๑ ฉ. สททเหยย.

^๒ ฉ. เอกภตฺติกินี.

๗๒. “อสนนุตฺตํ มํ จิรสนนุตฺเตน
 นิมินิ สามา อธฺวํ ฐฺเวน
 มยาปิ สามา นิมิเนยฺย อญฺณํ
 อิตฺโต อหํ ทูรตฺรํ คมิสฺสุหนุ”ติ.

ตตฺถ อสนนุตฺตุนฺติ อภตฺตสํสคฺคํ.

จิรสนนุตฺเตนาติ จิรภตฺตสํสคฺเคน. นิมินิติ
 ปรีวตฺเตสิ. อธฺวํ ฐฺเวนาติ มํ อธฺวํ
 เตน ฐฺวสามีเกน ปรีวตฺเตตุํ นคร-
 กุตฺตติกสฺส สหสฺสํ ทตฺวา มํ คณฺหิติ
 อตฺโถ.

มยาปิ สามา นิมิเนยฺย อญฺณนฺติ
 สามา มยาปิ อญฺณํ สามีกํ
 ปรีวตฺเตตฺวา คณฺหะยฺย.

๗๒. “นางสามาได้เปลี่ยนเราผู้ยังไม่ทัน
 เขยชิดสนิทสนมกับบุรุษ ที่ได้
 เขยชิดสนิทสนมมานาน เปลี่ยน
 เราผู้ไม่ยังยืนแน่นนอน กับบุรุษ
 ผู้ยังยืนแน่นนอน นางสามาคงจะ
 เปลี่ยนบุรุษอื่น แม้กับเราอีก เรา
 จักไปจากที่นี่ให้ไกลลิบลับทีเดียว”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้ยังไม่ทัน
 เขยชิดสนิทสนม ได้แก่ ผู้ยัง
 มิได้ทำความเกี่ยวข้องคุ้นเคย.

คำว่า กับบุรุษที่ได้เขยชิดสนิทสนมมา
 นาน ได้แก่ บุรุษผู้ทำความเกี่ยวข้อง
 คุ้นเคยกันมานาน. คำว่า เปลี่ยน
 ได้แก่ สับเปลี่ยน. คำว่า (เปลี่ยน) เรา
 ผู้ไม่ยังยืนแน่นนอนกับบุรุษผู้ยังยืนแน่นนอน
 ความว่า นางสามาให้ทรัพย์ ๑,๐๐๐ แก่
 เจ้าหน้าทีนครบาล เพื่อแลกเปลี่ยนเราผู้
 ไม่ยังยืนแน่นนอน กับสามีผู้ยังยืนแน่นนอน
 แล้วรับเอาเรามา.

คำว่า นางสามาคงจะเปลี่ยนบุรุษอื่น
 แม้กับเราอีก ความว่า นางสามาคงจะ
 เปลี่ยนสามีอื่น แม้กับเราแล้ว รับไว้อีก.

อิโต อหํ ทูรตฺรณฺติ ยตฺถ น สกฺกา
 ตสฺสา สาสนํ วา ปวฺตุตี วา โสตุํ
 ตาทิสํ ทูรตฺรณฺจฺฉานํ คมิสฺสุํ ตสฺมา
 มม อิโต อณฺเวยตฺถ คตฺถาวํ ตสฺสา
 อาโรเจถาติ วตฺวา เตสํ
 ปสฺสนฺตฺวานณฺเวย ทพฺพหฺตโร นีวาเสตฺวา
 เวเคน ปลายิ.

นฺฎา ฅนฺตฺวา เตน กตฺกิริยํ ตสฺสา
 กถยิสฺสุ. สา วิปฺปฏิสฺวาริ หุตฺวา
 อตฺตโน ปกฺติยาเอว วิตฺตินาเมสิ.

สตฺถา อิมํ ฅมฺมเทสนํ อาหริตฺวา
 สจฺฉานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ
 สโมธาเนสิ. สจฺฉปฺริโยสาเน อุกฺกณฺจิต-
 ภิกฺขุ โสตาปตฺติผลฺเล ปตฺติฏฺฐหิ. ตทา
 เสฏฺฐิปฺตุโต อยํ ภิกฺขุ อโหสิ. สามา
 ปุราณทฺตฺติยิกา. โจโร ปน อหเมวาทิ.

คำว่า (เราจะไป) จากที่นี่ให้ไกลลิบลิบ
 ที่เดียว ความว่า โจรนั้นกล่าวว่า
 เราไม่อาจจะได้ข่าว หรือความเป็นไป
 ของนางสามานั้น ในสถานที่ใด เราจัก
 ไปสู่สถานที่เช่นนั้นเสียให้ไกลลิบที่เดียว
 เพราะฉะนั้น พวกท่านจงบอกว่า เรา
 ไปในที่อื่นจากที่นี่ แก่นางสามานั้นด้วย
 ดังนี้แล้ว เมื่อพวกนักพ่อนเหล่านั้น
 มองดูอยู่นั่นเอง นุ่งผ้าอย่างทะมัดทะแมง
 แน่นหนา แล้วหนีไปโดยรวดเร็ว.

พวกนักพ่อนกลับไปบอกเล่ากิริยาที่โจร
 นั้นทำแล้วแก่นางสามานั้น. นางสามา
 มีความเดือดร้อนใจแล้ว ก็ยังให้เวลา
 ล่วงเลยผ่านไปตามปกติของตนเอง.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศจตุราริยสัง
 ประมวลชาดก. ในเวลาจบสังจะ ภิกษุ
 ผู้กระสันขึ้นมา ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล.
 บุตรเศรษฐีในชาตินั้น กลับชาติมาเกิด
 เป็นภิกษุรูปนี้. นางสามานั้นกลับชาติ
 มาเกิดเป็นภรรยาเก่า. ส่วนโจรได้แก่
 เราตถาคตนั่นเอง ดังนี้แล.

๕. ติตติรชาตก (๓๑๕)

๗๓. “สุสุขํ วัต ชีวามิ
 ลภามิ เจว ภุณฺขิตฺตุํ
 ปริปนฺนเถว ติจฺจจามิ
 กา นุ ภนฺเต คตี มม.

๗๔. มโน เจ เต นปฺปนฺมตติ
 ปกฺขิ ปาปสฺส กมฺมโน
 อวยฺยาวัฏฺสส ภทฺรสฺส
 น ปาปมฺปลิมฺบติ.

๗๕. ฆาตโก โน นิสินฺโนติ
 พหุ อากจฺจนฺเต ชโน
 ปฏิจฺจ กมฺมํ สุสฺสติ
 ตสฺมี เม สงฺกเต มโน.

๗๖. น ปฏิจฺจ กมฺมํ สุสฺสติ
 มโน เจ นปฺปทฺสฺสตติ
 อปฺโปสฺสทฺสฺส ภทฺรสฺส
 น ปาปมฺปลิมฺบตี”ติ.

ติตติรชาตกํ นวมนํ.

๕. ติตติรชาตก (๓๑๕)

๗๓. “ข้าพเจ้ามีชีวิตอยู่ อย่างสุขสบาย
ทั้งบริโภคอาหารได้ตามชอบใจ แต่
อยู่ใกล้อันตรายนัก ข้าแต่ท่าน
ผู้เจริญ คติของข้าพเจ้า จะเป็น
อย่างไรหนอ.

๗๔. ดูกรบักเษี ถ้าหากว่าใจของเจ้า
ไม่น้อยไปในกรรม อันเป็นบาป
บาปกรรม ย่อมไม่แปรเป็นเจ้า
ผู้ไม่ชวนชววย ผู้บริสุทธิ์.

๗๕. นกกระทามาเป็นจำนวนมาก ด้วย
คิดว่า ญาติของพวกเราจับอยู่แล้ว
กรรมอาศัยข้าพเจ้า น่าจะตกต้อง
ข้าพเจ้า ใจของข้าพเจ้ารังเกียจ
อยู่ในข้อนั้น.

๗๖. ถ้าหากว่า ใจของเจ้าไม่ประทุษ-
ร้าย กรรมเพราะอาศัยเจ้า ย่อม
จะไม่ตกต้องเจ้า บาปย่อมไม่
แปรเป็นเจ้า ผู้มิได้ชวนชววย ผู้
บริสุทธิ์”.

ติตติรชาตก ที่ ๕.

๕. ติตฺติรชาตกวัฒนนา (๓๑๕)

สุสุขํ วัต ชีวามิตี อิทํ สตุถา.
โกสมุพิยํ นิสฺสาย วัตริการาเม
วิหรนุโต ราหุลฺลเถโร อารพฺภ กเถสิ.

วตฺถุ เหฏฺฐา ติปฺลลตฺตชาตเก
วิตถาริตเมว. ฐมฺมสภายํ ปน
ภิกฺขุที “อาวุโส ราหุโล สิฏฺฆากาโม
กุกฺกุจฺจโก โอวาทกฺขโม”ติ ตสฺสายสมฺโถ
คฺคณกฺกา สมฺภูจฺจาปีตา.

สตุถา อาคฺคฺนตฺวา “กาย นฺตุถ
ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนินฺนินฺนา”ติ
ปุจฺฉนิตฺวา “อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น
ภิกฺขเว อิทาเนว ปุพฺเพปิ ราหุโล
สิฏฺฆากาโม กุกฺกุจฺจโก โอวาทกฺขโม-
ยฺเววา”ติ วตฺวา อตฺตํ อหริ.

๕. พฺรณนาติตฺติรชาตก (๓๑๕)

พระศาสดา เมื่อทรงอาศัยพระนคร
โกสัมพี ประทับอยู่ ณ วัตริการาม ทรง
ปรารภพระราหุลเถระ ตรัสพระธรรม-
เทศนานี้ว่า ข้าพเจ้ามีชีวิตอยู่อย่างสุขสบาย
เป็นต้น.

ท่านกล่าวเรื่องไว้โดยพิสดาร ใน
ติปฺลลตฺตชาตกในตอนต้น. ฝ่ายภิกษุ
ทั้งหลาย ยกเรื่องสนทนากันถึงคุณของ
ท่านผู้มีอายุนั้น ในธรรมสภาว่า “ดูกร
ผู้มีอายุทั้งหลาย พระราหุลเป็นผู้ไคร่ต่อ
การศึกษา มีความรังเกียจบาปธรรม
เป็นผู้อดทนต่อโอวาท”.

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า “ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งสนทนา
เรื่องอะไรกันหนอ” เมื่อพวกภิกษุกราบทูล
ให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า “ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย มิใช่แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น แม้
ในกาลก่อนราหุลก็เป็นผู้ไคร่ต่อการศึกษา
เป็นผู้รังเกียจบาปธรรม เป็นผู้อดทนต่อ
โอวาทเหมือนกัน” ดังนี้ ทรงนำอดีต
นิทานมาว่า.

อติเต พาราณสีย์ พุรหมทตเต
 รชช กาเรนเต โพธิสโต พุราหมณกุล
 นิพพตติตวา วยปโตโต ตกุกสิลา
 สพพิลุปาณี อุกถนหิตวา นิภขมุ
 หิมวนตปฐเตเส อธิสพพชช ปพพิตวา
 อภิณญา จ สมาปตติโย จ นิพพตเตตวา
 ฉานกัฬ กิพนโต รมณียะ วนสนเท
 วสิตวา โลณมุพิลเสวนตถาย อณตริ
 ปจจนุตคามิ อคมาสิ.

ตตุร นั มนุสสา ปสนนจิตตา
 อณตตรสมิ อรณเว ปณณสาล
 การตวา ปจเจยหิ อุกฏจหนตา
 วาเสสุ ตทา ตสมิ ความเก เอโก
 สากุณิโก เอกิ ทิปกตติตริ คเหตุวา
 สุกุจ สิกขาเปตวา ปณชเร ปกขิปิตวา
 ปฏิกคคิตติ. โส ตํ อรณณิ เนตวา
 ตสส สทเทน อากตาคเต ติตติเร
 คเหตุวา ซีวิต กปเปสิ.

ในอดีตกาลครั้งนั้นเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี
 พระโพธิสัตว์ เกิดในตระกูลพราหมณ์
 ครั้งเมื่อเจริญวัยแล้ว เรียนศิลปศาสตร์
 ทั้งปวง ในกรุงตักสิลา ออกเดินทางไป
 บวชเป็นฤๅษีอยู่ในหิมวันตประเทศ เจริญ
 อภิณญา และสมาบัติให้เกิดขึ้นแล้ว
 เพลิดเพลินอยู่ในฌาน อยู่ในไพรสนต์ที่
 นารีนรมย์ เพื่อต้องการจะฉันอาหารมี
 รสเค็มและเปรี้ยว จึงไปยังหมู่บ้าน
 ปลายแดนตำบลหนึ่ง.

ผู้คนทั้งหลาย ในหมู่บ้านปลายแดนนั้น
 มีใจเลื่อมใส ช่วยกันสร้างบรรณศาลา
 ในป่าแห่งหนึ่ง นิมนต์ให้ท่านพักอยู่
 อุปัถม์บำรุงด้วยปัจจัยทั้งหลาย. ใน
 ครั้งนั้นมีนายพรานนกคนหนึ่ง ในหมู่บ้าน
 ตำบลนั้น จับนกกระทาต่อได้ตัวหนึ่ง
 ฝึกหัดอย่างดีแล้วใส่กรงไว้ ประคบ
 ประหอมเลี้ยงดู. นายพรานนกนั้น นำ
 นกกระทาต่อตัวนั้นไปป่า จับนกกระทา
 ทั้งหลาย ที่พากันมาตามเสียงร้องของ
 นกกระทาต่อตัวนั้น เลี้ยงชีพอยู่.

อด โส ติตฺติโร จินฺตลฺลิตฺติ “เอกํ มํ
 นิสฺสาย พหุ มม ฆาตกา นสฺสนฺตฺติ
 มยฺหํ ตํ ปาปนํ”ติ นิสฺสทฺโท อโหสิ.
 โส จสฺส นิสฺสทฺทภาวํ ฆตฺวา
 เวฬุเปสิกายํ ตํ สีเส ปหริ. ติตฺติโร
 ทุกฺขาทฺตฺตตาย สทฺทํ กโรติ. เอวํ โส
 สากฺกณิโก ตํ นิสฺสาย ติตฺติโร คเหตุวา
 ชีวีกํ กปฺเปสิ.

อด โส ติตฺติโร จินฺตลฺลิตฺติ “อเม
 มรณฺตฺตฺติ มยฺหํ เจตนา นตฺติ
 ปฏิจฺจกมฺมํ ปน มํ ผุสฺตฺติ มยิ
 สทฺทํ อภิโรนฺเต เอเต นาคจฺจนฺตฺติ
 กโรนฺเตยฺวาคจฺจนฺตฺติ อาคตาคเต อยํ
 คเหตุวา ชีวิตฺกฺขยํ ปาเปสิ อตฺถิ นุ
 โข เอตฺถ มยฺหํ ปาปํ นตฺติ”ติ. โส
 ตโต ปฏฺฐาย “โก นุ โข เม อิมํ
 กงฺขํ จินฺตฺเตยฺยา”ติ ตถารูปํ ปณฺตฺติตํ
 อุปฺชาเรนฺโต จรติ.

ต่อมาจนกระทั่งต่อตัวนั้น กรุ่นคิดว่า
 “หมู่ญาติของเราเป็นจำนวนมาก พวกกัน
 พินาศอดวาย เพราะอาศัยเราตัวเดียว
 แท้ ๆ บาปนั้นตกอยู่กับเรา” จึงได้
 เจ็บเสียว. นายพรานนคนั้นรู้ว่านก
 กระทบเจ็บเสียว จึงเอาชีไม่ไผ่ตี
 ศีรษะมัน. นกกระทบส่งเสียงร้อง
 เพราะกระสับกระส่าย ด้วยความทุกข์.
 นายพรานนคนั้น อาศัยนกกระทบต่อมัน
 จับนกกระทบทั้งหลายเลี้ยงชีวิตต่อมา.

ครั้งนั้น นกกระทบต่อมัน คิดว่า “เรา
 ไม่มีเจตนาว่า ‘นกกระทบเหล่านี้ จง
 ดายเสีย’ ส่วนกรรมที่เกิดเพราะอาศัย(เรา)
 ย่อมกระทบถึงเรา เมื่อเราไม่ส่งเสียงร้อง
 พวกนกกระทบเหล่านั้น ก็จะไม่มา เมื่อ
 เราส่งเสียงร้องอยู่เท่านั้น นกกระทบ
 จึงจะมา นายพรานนคนนี้จับนกกระทบ
 ที่มาแล้ว ๆ ทำให้ถึงความสิ้นชีวิต บาป
 เพราะเหตุนี้ จะมีแก่เราหรือไม่หนอ”.
 จำเดิมแต่นั้นมา คิดอยู่ว่า “ใครเล่าหนอ
 จะพึงตัดความสงสัยแคลงใจของเรานี้ได้”
 เทียวใคร่ครวญ พิจารณาหาบัณฑิต
 ผู้เห็นปานนั้นอยู่.

อถกทิวส์ โส สากุณโก พหู ติตติเร
 คเหตุวา ปจฺฉิ ปุเรตฺวา “ปานียํ
 ปิวีสฺสามิ”ติ โพรสิตฺตสฺส อสฺสมํ
 คนฺตฺวา ตํ ปณฺชริ โพรสิตฺตสฺส
 สนฺติเก จเปตฺวา ปานียํ ปิวิตฺวา
 พาลิกาตเล นิปนฺโน นิทฺทํ โอฏฺกมิ.
 ติตฺติโร ตสฺส นิทฺโทฏฺกมนฺนาวํ ฅตฺวา
 “มม กงฺขํ อิมํ ตาปสํ ปุจฺฉิสฺสามิ
 ชานนฺโต เม กถสฺสตี”ติ ปณฺชเร
 นิสินฺโนเยว ตํ ปุจฺฉนฺโต ปจฺมํ
 กถมาห

ครั้งนี้อยู่มาวันหนึ่ง นายพรานนกนั้น
 จับนกกระทาได้เป็นจำนวนมาก ไล่ลงใน
 กระเช้าจนเต็มแล้วคิดว่า “เราจักต้มน้ำ”
 จึงไปยังอาศรมของพระโพธิสัตว์ วาง
 กรงนกนั้นไว้ ในสำนักของพระโพธิสัตว์
 แล้วต้มน้ำ นอนหลับไปบนพื้นทราย.
 นกกระทารู้ว่า นายพรานนกนั้นนอน
 หลับแล้ว จึงคิดว่า “เราจักถามความ
 สงสัยของเรา กับพระดาบสนี้ เมื่อพระ
 ดาบสรู้ จักบอกแก่เรา” นั่งในกรง
 นั้นเอง เมื่อจะถามพระดาบสนั้น จึง
 กล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

๗๓. “สุสุขํ วัต ชีวามิ
 ลภามิ เจว ภูณฺชิตฺตุํ
 ปริปนฺเถว ติจฺฉฐามิ
 กา นุ ฆนฺเต คตี มมา”ติ.

๗๓. “ข้าพเจ้า มีชีวิตอยู่อย่างสุขสบายดี
 ทั้งบริโภคอาหารได้ตามชอบใจ แต่
 อยู่ใกล้อันตรายนัก ข้าแต่ท่าน
 ผู้เจริญ คติของข้าพเจ้า จะเป็น
 อย่างไรหนอ”.

ตตฺถ สุสุขํ วัตตติ อหํ ฆนฺเต
 อิมํ สากุณิกํ นิสฺสาย สฺสุจฺจํ สุขํ
 ชีวามิ. ลภามิ เจวตติ ยถารุจิตํ
 ขาทนียํ โภชนียํ ภูณฺชิตฺตุมฺปิ ลภามิ.
 ปริปนฺเถว ติจฺฉฐามิติ อปิจ โข ยตฺถ
 มม ฅาตกา มม สทฺเทน อากตาคตา

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า (มี
 ชีวิตอยู่) อย่างสุขสบายดีหนอ ความว่า
 พระคุณท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้า อาศัย
 นายพรานนกนี้ เป็นอยู่อย่างสบายดี.
 คำว่า ข้าพเจ้าได้ด้วย ความว่า ข้าพเจ้า
 ได้ แม้เพื่อจะบริโภคของควรเคี้ยว และ

อรรถกถาชาดก ป.ท. ๑๑-๒๖

วินสฺสนนฺติ ตสฺมี ปริปนฺเถ ติฏฺฐามิ.
กา นฺุ ภนฺเตติ กา นฺุ โข ภนฺเต
มม คติ กา นิปฺพตฺติ ภวิสฺสตีติ
ปุจฺฉิ.

ของควรวริโภคตามพอใจ. คำว่า **แต่**
ข้าพเจ้าอยู่ใกล้อันตรายนัก ความว่า
อีกอย่างหนึ่ง พวกญาติ ของข้าพเจ้า
มากันแล้ว ๆ ตามเสียงร้องของข้าพเจ้า
พินาศอดตายไปในอันตรายใด ข้าพเจ้า
อยู่ใกล้อันตรายนั้น. คำว่า **ข้าแต่ท่าน**
ผู้เจริญ คติของข้าพเจ้าจะเป็นอย่างไร
หนอ นกกระทาต่อถามว่า **ข้าแต่ท่าน**
ผู้เจริญ คติของข้าพเจ้า จะเป็นอย่างไร
หนอ คือจักผลิตผลเป็นอย่างไร.

ตสฺส ปณฺหิ วิสขุเขนฺโต โพรสิตฺโต
ทุติยํ คากมมาห

พระโพธิสัตว์ เมื่อจะตอบปัญหาของ
นกกระทานั้น จึงกล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๗๔. “มโน เจ เต นปฺปนฺมตติ
ปกฺขิ ปาปสฺส กมฺมุน
อวยาวาสฺส ภทฺรสฺส
น ปาปมฺบุลิมฺปตี”ติ.

๗๔. “ดูกรปักขี ถ้าหากว่าใจของเจ้า
ไม่น้อยไปในกรรม อันเป็นบาป
บาปกรรม ย่อมไม่แปดเปื้อนเจ้า
ผู้ไม่ชวนชวาย ผู้บริสุทธิ์”.

ตตฺถ ปาปสฺส กมฺมุนฺติ ยถิ
ตว มโน ปาปกมฺมสฺสตุถาย น
ปนฺมตติ ปาปกรณฺเ นินฺโน ตปฺโปถ
ตปฺพพฺภาโร น โหติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ในกรรม**
อันเป็นบาป ความว่า ถ้าหากว่าใจ
ของท่านไม่น้อยไป เพื่อต้องการทำบาป
คือ ไม่น้อมไป ไม่เอนไป ไม่เงื่อมไปใน
การทำบาป.

อวยาวภูสชาติ เอว สนฺเต
ปาปมมกรณตฺถาย อปาวภูสฺส อุตฺตํ
อนาปนฺนสฺส ตว ภทฺรเสว สโต
ปาปํ น อุปฺลิมฺปติ น อลฺลิตฺตีติ.

คำว่า ผู้ไม่ขวนขวาย ความว่า
เมื่อเป็นเช่นนี้ บาปกรรมย่อมไม่แปรเปลี่ยน
คือไม่ติดเจ้าซึ่งเป็นผู้เจริญ ไม่ขวนขวาย
คือไม่ถึงการขวนขวาย เพื่อกระทำ
บาปกรรม.

ตํ สุตฺวา ติตฺติโร ตติยํ คาถมาห

นกกระทาฟังคำนั้นแล้ว กล่าว
คาถาที่ ๓ ว่า

๗๕. “ฉาตโก โน นิสินฺโนติ
พฺหุ อากฺขณฺเต ชโน
ปฺฏิจฺจ กมฺมํ มุสฺสติ
ตสฺมี เม สงฺกเต มโน”ติ.

๗๕. “นกกระทามาเป็นจำนวนมากด้วย
คิดว่า ญาติของพวกเราจับอยู่แล้ว
กรรมอาศัยข้าพเจ้า น่าจะตกต้อง
ข้าพเจ้า ใจของข้าพเจ้าจึงรังเกียจ
อยู่ในข้อนั้น”.

ตสฺสสตฺโก ฆนฺเต สจําหํ สทฺทํ
น กรยฺยํ อยํ ติตฺติรชโน น
อากฺขณฺเยยฺย มยิ ปนฺ สทฺทํ กโรนฺเต
“ฉาตโก โน นิสินฺโน”ติ อยํ พฺหุ
ชโน อากฺขณฺติ ตํ อากตํ ลฺลทฺโท
คเหตฺวา ชีวิตฺกขยํ ปาเปนฺโต มํ
ปฺฏิจฺจ นิสฺสาย เอตํ ปาณาติปาตกมฺมํ
มุสฺสติ ปฺฏิภฺตติ วินฺทติ ตสฺมา มํ
ปฺฏิจฺจ กเต ปาเป มม นุ โข เอตํ
ปาปนฺติ เอว เม มโน สงฺกติ

ฟังทราบ เนื้อความคานานั้นว่า
ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ถ้าหากข้าพเจ้าไม่
ส่งเสียงร้อง ผุ่่นกกระทานี้ก็จะไม่มา
แต่ว่าเมื่อข้าพเจ้าส่งเสียงร้อง หมุ่นก
เป็นจำนวนมากนี้ พวกมันมาด้วยคิดว่า
“ญาติของพวกเราจับอยู่แล้ว” นายพราน
จับนกกระทาที่มาแล้วนั้น ทำให้ถึงความ
สิ้นชีวิต เพราะอิงอาศัยข้าพเจ้า นาย-
พรานจึงได้ประสพปาณาติบาตกรรมนี้
เพราะฉะนั้น ใจของข้าพเจ้าจึงรังเกียจ

กุกุกุจจํ อापชชตฺติติ.

คือถึงความรำคาญอย่างนี้ว่า เมื่อเขา
อาศัยเราทำบาป ข้อนี คงจะเป็นบาป
แก่เราด้วยหรือหนอ.

ตํ สุตฺวา โพรสิสฺสโต จตุตฺถํ
คาถมาห

พระโพธิสัตว์ฟังดังนั้นแล้ว กล่าว
คาถาที่สี่ว่า

๗๖. “น ปฏิจฺจ กมฺมํ ผุสฺสตี
มโน เจ นปฺปทฺสฺสตี
อฺปฺโปสฺสกุสฺส ภาทฺรฺสฺส
น ปาปมฺุปลิมฺุปตี”ติ.

๗๖. “ถ้าหากว่า ใจของเจ้าไม่ประทุษ-
ร้าย กรรมเพราะอาศัยเจ้า ย่อม
จะไม่ตกต้องเจ้า บาปย่อมไม่
แปดเปื้อนเจ้า ผู้มิได้ชวนชวราย
ผู้บริสุทธิ์”.

ตสฺสสตฺโต ยถิ ตว ปาปกิริยา
มโน นปฺปทฺสฺสตี ตนฺตฺติโน ตปฺโปโณ
ตปฺปพฺภาโร น โหตี เอวํ สนฺเต
ลฺุทฺเทน อายสฺสมนฺตํ ปฏิจฺจ กตมฺปิ กมฺมํ
ตํ น ผุสฺสตี น อลฺุลียตี ปาปกิริยา
หิ อฺปฺโปสฺสกุสฺส นีราลยสฺส ภาทฺรฺสฺส
ปฺริสฺสุทฺทสฺส สโต ตว ปาณาติปาต-
เจตนา ย อภาวา ตํ ปาปํ น
อฺุปลิมฺุปตี ตว จิตฺตํ น อลฺุลียตีติ.

พึงทราบ เนื้อความคาถานั้นว่า
ถ้าหากว่าใจของเจ้าไม่ประทุษร้าย คือ
ไม่น้อมโอน เจ้อมไปในการกระทำบาป
เมื่อเป็นเช่นนี้ กรรมแม้ที่นายพราน
อาศัยเจ้ากระทำ ย่อมหากตกต้องแปดเปื้อน
เจ้าไม่ ด้วยว่าเจ้ามิได้ช่วยชวนชวราย
ในการกระทำบาป ไม่อาลัยไยติ เป็น
ผู้บริสุทธิ์ เพราะความไม่มีเจตนาเป็น
ปาณาติบาต บาปนั้นย่อมไม่แปดเปื้อน
เจ้า จิตของเจ้าไม่ผูกพัน(กับบาป).

เอวํ มหาสฺสโต ติตฺติริ สณฺเฑาเปสิ.
โสปี ตํ นิสฺสาย นิกุกุกุจฺจเ อโหสิ.

พระมหาสัตว์ให้นกรกระทำเข้าใจแล้วด้วย
ประการฉะนี้ ฝ่ายนกรกระทำนั้น อาศัย

ลุกุโท ปุกุโธ โปธิสตุตฺติ วนฺทิตฺวา
 ปณฺชริ อาทาย ปกุกามิ.

พระมหาสัตว์นั้น ได้เป็นผู้หมดความลังเล
 สงสัย. นายพรานตื่นขึ้นมาไหว้พระ
 โปธิสัตว์ แล้วก็ออกรง(นกกกระทา)จากไป.

สตฺถา อิมํ ฆมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 ชาดกํ สโมธานสิ ตทา ติตฺติโร
 ราชุโล อโหสิ ตาปโส ปน อหเมวาทิ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาเข้ามาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
 นกกกระทาต่อในชาตินั้น ได้กลับชาติ
 มาเกิดเป็นราชูล ส่วนพระดาบสได้แก่
 เราตถาคตนั่นเอง ดังนี้แล.

ตติรชาดกวรรณนา นวมา.

พรรณนาตติรชาดก ที่ ๕ จบ.

๑๐. สัจจขชาติก (๓๒๐)

๗๗. “สัจจขั วัต นัจจขี
วาจาย อททำ คิริ
กัญจิจิ ตสฺส จขนุตสฺส
วาจาย อททำ ปพพตฺ.

๗๘. ยณฺหิ กยิรา ตณฺหิ วเท
ยํ น กยิรา น ตํ วเท
อกโรนฺตํ ภาสมานํ
ปริชานนฺติ ปณฺทิตา.

๗๙. ราชปฺตุต นโม ดยตฺตุ
สจฺเจ ชฺมุเม จิโต วสิ
ยสฺส เต พยสนํ ปตฺโต
สจฺจสฺมี รมเต มโน.

๑๐. สัจจขชาติก (๓๒๐)

๗๗. “เมื่อพระราชชา ไม่พระราชทาน
ภูษา ด้วยพระวาจา ชื่อว่าไม่
ทรงสละสิ่งที่ควรสละได้ง่าย เมื่อ
พระองค์ไม่ทรงสละอะไร ๆ ชื่อว่า
ไม่พระราชทานภูษา ด้วยพระ
วาจา.

๗๘. จริงอยู่ ผู้มีปัญญากระทำสิ่งใด
ก็พูดสิ่งนั้น ไม่ได้กระทำสิ่งใด
ก็ไม่พูดสิ่งนั้น บัณฑิตทั้งหลาย
ย่อมรู้ผู้ที่ไม่ได้กระทำ(ดี) แต่พูด
อย่างเดียว.

๗๙. ข้าแต่พระราชบุตรเจ้า ข้าพเจ้า
ขอนอบน้อมพระองค์ พระองค์
ทรงดำรงมั่นอยู่ในวจีสัจจะ และใน
สภาพธรรม พระองค์แม้ถึงความ
ทุกข์ยาก พระหฤทัยของพระองค์
ยังทรงยินดีอยู่เฉพาะในสัจธรรม.

๘๐. ยา ทลิทฺที ทลิทฺทสุส
 อทุฌมา อทุฌสุส กิตฺติมา
 สา หิสุส ปรมมา ภริยา
 สหิรณฺณสุส อิตฺติโย”ติ.

สัจจชาดกั ทสมั.

๘๐. สตรีใจเป็นผู้ยากจน ไม่ทอดทิ้ง
 สามีผู้ยากจน เมื่อสามีมั่งคั่ง ก็
 เป็นผู้มั่งคั่งมีชื่อเสียง สตรีนั้นแล
 เป็นยอดภรรยาของบุรุษนั้น เมื่อ
 สามีมีเงิน สตรีผู้เป็นภรรยาก็ต้อง
 มีเป็นธรรมดา”.

สัจจชาดก ที่ ๑๐.

๑๐. สัจจชาตกถา (๓๒๐)

สัจจขัม วัต นัจจชิตี อิทั สตุถา
เซตวเน วิหรนโต เอกัง กุฏุมพิกัง
อารพุก กเถสิ.

โส กิร “คามเก อุตฺถารัง
โสเชสฺสามิ”ติ^๑ ภริยาย สทุธิ ตตฺต
คนฺตฺวา โสเชตฺวา สกฺกั อหริตฺวา
“ปจฺจนา อาเนสฺสามา”ติ เอกสฺมี กุเล
จเปตฺวา ปฺน สวตฺถิ กจฺจนโต
อนฺตรามกุเค เอกัง ปพฺพตัง อทุทส.

อต นัง ภริยา อาห “สเจ สามิ อัย
ปพฺพโต สฺวณฺณมโย ภเวยฺย ทเทยฺยาสิ
ปน เม กิณฺจ”ติ. “กาสิ ตวํ น
กิณฺจ ทสฺสามิ”ติ. สา จ “ถทุททโย
วตายํ ปพฺพเต กิร สพฺพสฺวณฺณมเย
ชาเตปิ มยฺหิ กิณฺจ น ทสฺสตี”ติ
อนตฺตมนา อโหสิ.

๑๐. พรรณนาสัจจชาตก(๓๒๐)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภกุฏุมพีก
คนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า **ชื่อว่า
ไม่สละสิ่งที่ควรสละได้ง่าย** เป็นต้น.

เล่ากันมาว่า กุฏุมพีกคนนั้น คิดว่า
“เราจักสะสางหนี้สินในหมู่บ้าน” จึงไป
ที่หมู่บ้านนั้น พร้อมด้วยภรรยาสะสาง
(หนี้สิน)แล้วนำကျေးဇာန်มา คิดว่า “เราจัก
นำมาในภายหลัง” ผากไว้ในตระกูลหนึ่ง
เมื่อเดินทางไปพระนครสาวตถิอีก พบ
ภูกเขาสูงหนึ่งในระหว่างทาง.

ลำดับนั้น ภรรยาพูดกับสามีว่า “นาย
ถ้าภูกเขานี้ฟุ้งกลายเป็นทองไขร์ ท่าน
จะฟุ้งให้อะไรแก่เราบ้าง”. สามีพูดว่า
“เธอเป็นใครกัน ฉันจะไม่ให้อะไรเลย”.
ฝ่ายภรรยามีความเสียใจว่า “สามีคนนี้
ช่างมีใจแข็งกระด้างเสียจริงหนอ ทราบ
ว่า เมื่อภูกเขาแม้เกิดกลายเป็นทองไป
ทั้งหมด ก็จะไม่ให้อะไรแก่เราเลย แม้
แต่น้อย”.

^๑ น. สาเรสฺสามิ.

เต เขตวนสมิปี อากนตุวา “ปานีย
 ปวีสุสามา”ติ วิหารํ ปวีสิตฺวา ปานีย
 ปวีสุ. สตุถาปี ปจฺจุสกาเลเยว เตสํ
 โสตาปตฺตติผลุปนีสฺสยํ ทิสฺวา อากมนํ
 โอโลกยมาโน คนฺธกฺกุฏิปรีเวणे นิสฺสิทฺธิ
 ฉพฺพณฺณพฺพทฺธร์สึโย วิสซุเชนฺโต. เตปี
 ปานีย ปวีสิตฺวา อากนตุวา สตุถารํ
 วนฺทิตฺวา นิสฺสิทฺธิ.

สองสามีภรรยาเดินมาใกล้พระเชตะวัน
 มหาวิหาร แล้วคิดว่า “จะดื่มน้ำ” จึง
 เข้าไปยังวิหารแล้วดื่มน้ำ. ฝ่ายพระศาสดา
 ทรงเห็นอุปนิสัย แห่งโสตาปัตติผลของ
 สองสามีภรรยา ในเวลาใกล้รุ่งนั้นเอง
 จึงทรงคอยแลดูการมา (ของสองสามี
 ภรรยา) ประทับนั่งเปล่งพระฉัพพรรณ-
 พุทฺธร์คมี อยู่ในบริเวณพระคันธกฺกุฏี.
 ฝ่ายสองสามีภรยานั้น ดื่มน้ำแล้ว
 มาถวายบังคมพระศาสดาแล้วนั่งอยู่.

สตุถา เตหิ สทฺธิ ปฏฺฐิสนฺถารํ กตฺวา
 “กหํ คตฺตถา”ติ ปฺจุฉิ. “อมฺหากํ
 คามเก อุทฺธารํ โสธนฺตถาย ฆนฺเต”ติ.
 “กึ อุปาสึเก ตว สามึโก ตฺยหํ
 หิตํ ปฏฺฐิภฺขติ อุปการนฺเต กโรตี”ติ.
 “ฆนฺเต อหํ อิมสฺมี สสิเนหา อยมปี
 น มยิ สสิเนโห อชฺช มยา ปพฺพตํ
 ทิสฺวา ‘สจายํ สุวณฺณมโย ปพฺพโต
 อสฺส กิณฺณจึ เม ทเทยยาสิ’ติ วุตฺเต
 ‘กาสิ ตฺวํ น กิณฺณจึ ทสฺสามิ’ติ อาห
 เอวํ ฤทฺทหฺทโย อยนุ”ติ. “อุปาสึเก
 เอวํ นาเมส วทติ ยทา ปน ตํ ตว
 कुณํ สรติ ตทา สพฺพิสฺสรियํ เทตี”ติ

พระศาสดาทรงทำปฏิสังขาร กับสองสามี
 ภรรยา แล้วตรัสถามว่า “พวกท่าน
 ไปไหนกันมา”. สองสามีภรรยาทูลว่า
 “พวกข้าพระองค์ไปเสาะแสวงหาน้ำดื่มของพวก
 ข้าพระองค์ในหมู่บ้านมาพระพุทธเจ้าข้า”.
 พระศาสดาตรัสว่า “ดูกรอุบาสิกา สามี
 ของเธอหวังเฉพาะประโยชน์เกื้อกูลแก่เธอ
 ทำอุปการะแก่เธอหรือ”. ภรรยาทูลว่า
 “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เป็น
 ผู้มีความรักใคร่เยื่อใยในสามีนี้ แต่สามี
 ผู้นี้จะมีความรักใคร่เยื่อใยในข้าพระองค์
 ก็หาไม่ได้ วันนี้เมื่อข้าพระองค์เห็นภูเขา
 ลูกหนึ่งแล้วพูดว่า ‘ถ้าหากว่าภูเขาลูกนี้

วตฺวา “กเถถ ฆนฺเต”ติ เตหิ ยาจิตฺติ
อตีตฺติ อหริ.

ฟังเป็นทองคำไซ้ร้ ท่านจะให้อะไรแก่
เราบ้าง’ สามีนั้นพูดว่า ‘เธอเป็นใครกัน
เราจะไม่ให้อะไรเลย’ สามีนี่เป็นผู้มีหทัย
แข็งกระด้างอย่างนี้”. พระศาสดาตรัสว่า
“ดูกรอุบาสิก้า ธรรมดาว่า สามีนั้น
ก็ยอมพูดไปอย่างนี้ แต่ในกาลใดเขา
ระลึกถึงคุณนั้นของเธอ ในกาลนั้นเขา
ยอมมอบความเป็นใหญ่ทั้งปวงให้” สอง
สามีภรรยา นั้น ทูลอาราธนาว่า “ขอ
พระองค์โปรดตรัสเล่าเกิดพระพุทธรเจ้าข้า”
ดังนี้แล้วทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

อตีเต พาราณสียํ พุรหฺมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โปธิสฺสโต ตสฺส
สพฺพกิจจการโก อมจฺใจ อโหสิ.
อถกทิวสํ ราชา ราชปฺตติ^๑ อฺปฺภูจฺานํ
อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา “อํ มม อนฺตเร
ทฺพฺเภยยา”ติ ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา “ดาต
ยวาทํ ชีวามิ ตาว นคเร วสิตุํ น
ลจฺฉสิ อญฺญตฺถ วสิตุวา มมจฺฉเยน
รชฺชํ กาเรหิ”ติ อาน.

ในอดีตกาลครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี
พระโพธิสัตว์ ได้เป็นอำมาตย์ผู้สำเร็จ
ราชการทั้งหมดของพระองค์. อยู่มา
วันหนึ่ง พระราชาทอดพระเนตรเห็น
พระราชโอรสมายังที่เฝ้า ทรงพระดำริ
ว่า “โอรสนี้ ฟังทรยศ ในระหว่างเรา”
รับสั่งให้เรียกพระราชโอรสนั้น มาเฝ้า
ตรัสว่า “ลูกรัก トラบใดที่พ่อยังมีชีวิตอยู่
เจ้าจะอยู่ในพระนครไม่ได้ เจ้าจงอยู่เสีย

^๑ ฉ. ปุคฺคิ อฺปฺราชานํ.

โส “สาธู”ติ ปีตรํ วนุทิตวา
 เขมฺภูจภริยาย สทุธิ นครา นิภูขมิตวา
 ปจฺจนุตํ คนฺตวา อรณฺญเณ ปณฺณสาลํ
 มาเปตฺวา วนมฺมูลผลาฬเลน ยาเปนุโต
 วิहाสิ. อปรภาเค ราชา กาลมกาสิ.
 อุปฺราชา นกฺขตตํ โอโลเกนุโต ตสฺส
 กาลกตภาวํ ฌตฺวา พาราณสี
 อาคจฺจนุโต อนฺตรามคฺเค เอกํ
 ปพฺพุตตํ อทุทส.

อต นํ ภริยา อาห “สเจ เทว อํ
 ปพฺพโต สุวณฺณมโย อสฺส ทเทยฺยาสิ
 เม กิณฺจิจฺ”ติ. “กาสิ ตฺวํ กิณฺจิจ น
 ทสฺสามี”ติ. सा “อหํ อิมสฺมี
 สิเนเหน จชิตฺตุํ อสฺกุโกนฺตํ อรณฺญํ
 ปาวีสี อยณฺจ เหวํ วเทติ อติวिय
 ฏทฺชทโย ราชา หุตฺวา เอส มยฺหํ
 กลฺยาณํ น กริสฺสตี”ติ อนตฺตมฺนา
 อโหสิ.

ในที่อื่น เมื่อพ่อล่วงลับไปแล้ว จึงค่อย
 มาครอบครองราชสมบัติเถิด”.

พระราชโอรสนั้น รับพระราชโองการ
 แล้วถวายบังคมพระราชบิดา พร้อมด้วย
 พระเชษฐชายา ออกจากพระนครไปยัง
 ปัจจันตชนบท สร้างบรรณศาลาในป่า
 ดำรงชีวิตอยู่ด้วยเผือก มัน และผลไม้
 น้อยใหญ่ในป่า. ต่อมาภายหลังพระเจ้า
 พรหมทัตได้สวรรคต. พระอุปราชตรวจดู
 ดาวนักษัตรฤกษ์ ทรงทราบว่ พระเจ้า
 พรหมทัตนั้นสวรรคตแล้ว จึงเสด็จกลับ
 มายังพระนครพาราณสี ได้ทรงพบภุชเ
 ลูกหนึ่งในระหว่างทาง.

ลำดับนั้น พระชายาได้ตรัสกับพระสวามี
 ว่า “ถ้าหากว่าภุชเลูกนี้ พึงเป็น
 ทองคำไซ้ร้ ท่านจะให้อะไรแก่หม่อมฉัน
 บ้าง”. พระสวามีตอบว่า “เธอเป็นใคร
 กัน เราจะไม่ให้อะไร ๆ เลย”. พระชายา
 นั้นได้มีความเสียพระทัยว่า “เรามีความ
 เชื่อใยรักใคร่ในพระสวามี ไม่สามารถ
 จะทอดทิ้ง จึงตามเข้าป่าด้วย แต่ว่
 พระสวามีนี้กลับตรัสเสียอย่างนี้ ช่างมี
 พระหฤทัย แข็งกระด้างเสียเหลือเกิน

พระสวามีนี้ เป็นพระราชแล้ว จักไม่
ยกย่องความดีของเรา”.

โส อากนตุวา รชเช ปติฏฺฐิตโต ตํ
อคุคมหสิฏฺฐาเน จเปสิ อิทํ
ยสมตตกเมวาทาสี. อุตฺตริ ปน
สกุการสมฺมาโน นตฺถิ. ตสฺสา อตฺถิ
ภาวมฺปิ น ชานาติ. โพรสิสตฺโต “อํ
เทวี อิมสฺส รณฺเวย อูปการิกา ทุกฺขํ
อคเณตฺวา อรณฺณวาสํ วสิ อํ
ปนตํ อคเณตฺวา อณฺณาหิ สทฺธิ
อภิรมนฺโต วิจฺรติ ยถา เอสา
สพฺพิสฺสรียํ ลภติ ตถา กริสฺสามิ”ติ
จินฺเตตฺวา เอกทิวสํ ตํ อฺปสงฺกมิตฺวา
“มหาเทวี มยํ ตุมฺหากํ สนฺติกา
ปิณฺฑมตฺตมฺปิ น ลภาม กสฺมา
อเมหฺสุ ปมชฺชิตฺถ อติวีย ณฑฺรหฺทยา”ติ
อาห.

พระราชโอรสนั้น เสด็จกลับมาแล้ว
ดำรงอยู่ในราชสมบัติ ได้สถาปนา พระ
ชายนั้นไว้ในตำแหน่งอัครมเหสี พระองค์
ก็ได้พระราชทานอิสริยยศเล็กน้อย มี
ประมาณเท่านี้เท่านั้น. ส่วนการบำรุง
และการยกย่องที่ยิ่งขึ้นไป มิได้มีเลย.
พระราชินีหาได้ทรงสนพระทัยพระนาง
ไม่. พระโพรสิสตัวคิดว่า “พระราชเทวีนี้
เป็นผู้มีอุปการคุณแก่พระราชินีพระองค์นี้
ไม่ทรงคำนึงถึงความทุกข์ประทับร่วมอยู่
ในป่า แต่ว่าพระราชินีหาได้
ทรงคำนึงถึงพระนางไม่ กลับไปเที่ยว
ร่วมอภิรมย์ยินดีกับนางสนมอื่น ๆ เรา
จะทำให้พระราชเทวีนี้ได้อิสริยยศทั้งปวง”
วันหนึ่งจึงเข้าไปเฝ้าพระราชเทวี กราบทูล
ว่า “ข้าแต่พระมหาเทวี ข้าพระองค์
ไม่ได้แม้สักว่าก่อนข้าจากสำนัก ของ
พระองค์ เพราะเหตุไร พระองค์จึงทรง
ลืมเลือนพวกข้าพระองค์เสียเล่า พระองค์
ช่างมีพระทัยแข็งกระด้างเสียเหลือเกิน”.

ลภยัย ตุยมหุปี ททยัย อลภมานา
 ปน ก็ ทสฺสามิ ราชปิ มยหํ
 อิทานิ กิณฺนาม ทสฺสติ ตาต โส
 อนฺตรวมคฺเค อิมสฺมี ปพฺพเต
 สฺวณฺณมเย ชาเต มยหํ กิณฺจ
 ทสฺสสี'ติ วุตเต 'กาสิ ตฺวํ น กิณฺจ
 ทสฺสามิ'ติ อาห สฺปริจฺจชฺมุปี น
 ปริจฺจซี'ติ.

พระราชเทวีนั้นตรัสว่า “ดูกรพ่ออำมาตย์
 ถ้าหากว่าตัวเราเองได้ เราก็จะให้ท่าน
 บ้าง แต่ว่าเมื่อเราไม่ได้ จักให้อะไร
 ได้เล่า แม้พระราชอาเอง จักพระราชทาน
 อะไรแก่เราในบัดนี้ ดูกรพ่ออำมาตย์
 พระราชานั้น เมื่อเรากราบทูลในระหว่าง
 ทางว่า ‘เมื่อภูเขาลูกนี้กลายเป็นทองคำ
 พระองค์จักพระราชทานอะไร แก่
 หม่อมฉันบ้าง’ ตรัสว่า ‘เธอเป็นใครกัน
 เราจักไม่ให้อะไรเลย’ แม้สิ่งที่พอจะสละ
 ได้ง่าย ๆ ก็ยังไม่ทรงสละเลย”.

“ก็ ปน รณฺโณ สนฺติเก อิมํ กถํ
 กถตฺถํ สกฺขิสฺสธา”ติ. “ก็ น
 สกฺขิสฺสสามิ ตาตา”ติ. “เตนหิ รณฺโณ
 สนฺติเก จิโต ปุจฺฉิสฺสสามิ ตฺมุห
 กถยฺยาถา”ติ. “สาธฺว ตาตา”ติ.
 โพรสิตฺตโต เทเวีย รณฺโณ อฺปฏฺจานํ
 คนฺตฺวา จิตกาเล อาห “นฺนุ อฺยเย
 มยํ ตฺมุหํ สนฺติกา กิณฺจปิ น
 ลภามา”ติ.

พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า “ก็พระองค์
 สามารถกราบทูลพระดำรัสนี้ ในสำนัก
 ของพระราชอาหรือ”. พระราชเทวีตรัสว่า
 “ทำไมเราจักไม่สามารถเล่าพ่ออำมาตย์”.
 พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า “ถ้าเช่นนั้น
 ข้าพระองค์จะยืนในสำนักของพระราชอา
 แล้วทูลถาม พระองค์ควรตรัสตอบ”.
 พระราชเทวีตรัสว่า “ดีละพ่ออำมาตย์”.
 ในเวลาที่พระราชเทวี เสด็จไปเฝ้า
 พระราชอา ประทับยืนอยู่ พระโพธิสัตว์
 กราบทูลว่า “ข้าแต่พระแม่เจ้า พวก

อรรถกถาชาดก ม.ท. ๑๑-๒๗

ข้าพระองค์ไม่ได้อะไรสักอย่างจากสำนัก
ของพระองค์เลย”.

“ตาด อหํ ลภมานา ตฺยหํ ททฺเขยฺย
อหเมว กิณฺจิ น ลภามิ ราชานปิ
อิทานิ เมยฺหํ กิณฺนาม ทสฺสติ โส หิ
อรณฺเฑโต อากมฺนกาเล เอกํ ปพฺพตฺติ
ทิสฺวา ‘สจายํ ปพฺพโต สุวณฺณมโย
อสฺส กิณฺจิ เม ททฺเขยฺยาสี’ติ วุตฺเต
‘กาสิ ตฺวํ น กิณฺจิ ทสฺสามี’ติ วทติ
สุปริจฺจชฺมปิ น ปริจฺจชฺี’ติ. เอตมตฺถํ
ทีเปนฺตี ปจฺมํ คาถมาห

พระราชเทวีตรัสว่า “ดูกรพ่ออำมาตย์
เมื่อได้เราจะให้แก่ท่าน เราเองยังไม่ได้
อะไรสักอย่าง บัดนี้แม้พระราชาก็
พระราชทานอะไรแก่เรา เพราะว่า
พระองค์ในเวลาที่เสด็จมาจากป่า ทอด
พระเนตรเห็นภูเขาลูกหนึ่ง เมื่อเรา
กราบทูลว่า ‘ถ้าหากว่าภูเขาลูกนี้จะพึง
กลายเป็นทองคำไซ้ร พระองค์จะพึง
พระราชทานอะไร ให้แก่หม่อมฉันบ้าง’
ตรัสว่า ‘เธอเป็นไครกัน เราจักไม่ให้
อะไรจนนิดเดียว’ แม้สิ่งที่พอจะสละได้
ง่าย ๆ ก็ยังไม่ทรงสละเลย”. เมื่อจะทรง
ประกาศเนื้อความนั้น ตรัสคาถาที่ ๑ ว่า

๗๗. “สุจฺจชฺ วัต นจฺจชฺ
วาชาย อทํ คิริ
กิณฺจิ^๑ ตสฺส จชฺนตฺสส
วาชาย อทํ ปพฺพตฺน”ติ.

๗๗. “เมื่อพระราชฯ ไม่พระราชทาน
ภูเขา ด้วยพระวาทฯ ชื่อว่าไม่
ทรงสละสิ่งที่ควรสละได้ง่าย เมื่อ
พระองค์ไม่ทรงสละอะไร ๆ ชื่อว่า
ไม่พระราชทานภูเขา ด้วยพระ
วาทฯ”.

^๑ น. กิ หิ ตสฺส.

ตตถ สุจจขั วตาทิ สุเบน จชิตุ
 สกุกุณมยุมปิ น จช. อททนุติ
 วจนมตเตนาปิ ปพพต อททมาโน.
 กิญจิ ตสส จชนตสสาติ ตสส เม
 ยาจิตสส ต จชนตสส กิญจิ จเชยย.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **สิ่งที่ไม่ทรงสละได้ง่ายหนอ** ความว่า ชื่อว่าไม่ทรงสละแม้สิ่งที่สามารถ เพื่อจะทรงสละได้โดยง่ายตาย. คำว่า **เมื่อไม่พระราชทาน** ความว่า เมื่อพระราชทานไม่พระราชทานภูเขา แม้ด้วยเพียงพระดำรัส. คำว่า **เมื่อพระองค์ไม่ทรงสละอะไร ๆ** ความว่า เมื่อพระองค์ถูกเราทูลขอแล้ว ไม่พระราชทานภูเขานั้น ชื่อว่าไม่ทรงสละอะไร ๆ.

ววาย อทท ปพพตนุติ สจาย มยา
 ยาจิโต มม วจนเน สุวณฺณมยุมปิ
 โหนต ต ปพพต ววาย อทท
 วจนมตเตน อททสตุตถาติ^๑ อตฺโถ.

คำว่า **ชื่อไม่พระราชทานภูเขาด้วยพระวจา** ความว่า ถ้าหากว่าเมื่อพระราชา^๑ถูกเราทูลขอแล้ว ไม่พระราชทานภูเขานั้น แม้ล้วนแล้วด้วยทองตามคำของเราไซ้ นับว่าไม่พระราชทานด้วยพระอาการเพียงพระราชดำรัส.

ต สุตฺวา ราชชา ทฺติยํ คาถมาห

พระราชชา ทรงสดับคำนั้นแล้ว
 ตรัสพระคาถาที่ ๒ ว่า

๗๘. “ยมฺหิ กยิรา ตมฺหิ วเท
 ยํ น กยิรา น ตํ วเท

๗๘. “จริงอยู่ ผู้มีปัญญากระทำให้ได้
 ก็พูดสิ่งนั้น ไม่ได้กระทำให้ได้

อรรถกถาชาดก บ.ท. ๑๑-๒๗

^๑ อ. อทท.

อกโรนฺตํ ภาสमानํ
ปริชานนฺติ ปณฺชิตา”ติ.

ก็ไม่พูดสิ่งนั้น บัณฑิตทั้งหลาย
ย่อมรู้ ผู้ที่ไม่ได้กระทำ(ดี) แต่พูด
อย่างเดียว”.

ตสฺสโต โย เทวํ หิ ปณฺชิโต
ปุริโส กาเยน กรายยํ ตํ วาจา
วเทยฺย ยมฺปิ น กยิรา น ตํ วเทติ.
ทาทุกาโมว ทมฺมิตฺติ วเทยฺย น
อทาทุกาโมติ อธิปฺปาโย. ก็การณา ?
โย หิ ทสฺสามิตฺติ วตฺวาปิ ปจฺจนา น
ททาติ ตํ อกโรนฺตํ เกวลํ มุสา
ภาสमानํ.

พึงทราบเพื่อความแห่งคานานั้นว่า
จริงอยู่ บุรุษผู้ฉลาดทำสิ่งใดด้วยกาย
ก็พูดสิ่งนั้นด้วยวาจา ไม่กระทำแม้สิ่งใด
ก็ไม่พูดสิ่งนั้น. อธิบายว่า ผู้ต้องการจะ
ให้เท่านั้น จึงควรพูดว่า เราจะให้
ผู้ไม่ต้องการจะให้ ไม่ควรพูด ถามว่า
เพราะเหตุไร ? ตอบว่า เพราะว่าผู้ใด
แม้กล่าวว่ เราจะให้ ภายหลังกลับ
ไม่ให้ บัณฑิตทั้งหลายย่อมรู้ผู้นั้น ผู้ไม่
ทำอยู่ ดีแต่พูดเท็จอย่างเดียว.

ปริชานนฺติ ปณฺชิตาติ อหํ^๑ ทสฺสามิตฺติ
วจนมตฺตเมว ภาสตี น ปน เทติ ยํ^๒
หิ โข ปน อทินฺนํมฺปิ วจนมตฺตเตเนว
ทินฺนํ โหติ ตํ ปุเรตฺรเมว ลทฺธนฺนาม
ภวิสฺสตีติ เอวํ ตสฺส มุสา วาทิภาวํ
ปณฺชิตา ชานนฺติ พาลา ปน
วจนมตฺตเตเนว ตสฺส นฺตฺติติ.

คำว่า บัณฑิตทั้งหลายย่อมรู้ ความว่า
บุคคลใด พูดออกไปเพียงถ้อยคำเท่านั้น
ว่า เราจะให้แต่ไม่ยอมให้ ก็แต่ว่าสิ่งใด
ถึงไม่ได้ให้แล้ว ก็เป็นอันให้ด้วยอาการ
เพียงถ้อยคำเท่านั้น สิ่งนั้นชื่อว่าเป็นสิ่ง
ที่ได้ก่อนกว่าสิ่งใดหมดทีเดียว ฉะนั้น
บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมรู้ความที่บุคคลนั้น
เป็นคนพูดเท็จอย่างนี้ ส่วนคนพาล

^๑ น. อหํ

^๒ อ. ยทิ.

ทั้งหลาย ย่อมยินดีด้วยอาการเพียง
ถ้อยคำอย่างเดียว.

ตั้ง สุตวา เทวี รณโณ พระราชเทวี ทรงสดับพระราช-
อัญชลิมุขคฤหาสน์ ทตติยัม คามมาห ดำรัสนั้นแล้ว ทรงอัญชลี(ประนมมือ)
แต่พระราชชา ตรัสคาถาที่ ๓ ว่า

๗๙. “ราชปุตต นโม ดยตถ
สจฺเจ ฐมฺเม จิตฺโต วสิ
ยสฺส เต พุยสนํ ปตฺโต
สจฺจสฺมี รมเต มโน”ติ.

๗๙. “ข้าแต่พระราชบุตรเจ้า ข้าพเจ้า
ขอนอบน้อมแต่พระองค์ พระองค์
ทรงดำรงมั่นอยู่ในวิสัยจะ และใน
สภาพธรรม พระองค์แม้ถึงความ
ทุกข์ยาก พระหฤทัยของพระองค์
ยังทรงยินดีอยู่เฉพาะในสังขารม”.

ตตถ สจฺเจ ฐมฺเมติ วิสจฺเจ
สภาวฐมฺเม จ. พุยสนํ ปตฺโตติ ยสฺส
ตว รฎฺฐา ปพฺพาชนียสงฺฆาตํ พุยสนํ
ปตฺโตปิ มโน สจฺจสฺมีเยว รมตฺติติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ใน
วิสัยจะและในสภาพธรรม ได้แก่ ใน
วิสัยจะและในสภาวธรรม. คำว่า
พระองค์แม้ถึงความทุกข์ยาก ความว่า
พระองค์แม้ถึงความทุกข์ยาก กล่าวคือ
การถูกเนรเทศออกจากแคว้นแคว้น พระ
หฤทัยของพระองค์ ยังทรงยินดีอยู่
เฉพาะในสังขารม.

อรรถกถาชาดก บ.พ. ๑๑-๒๗

๕ ๗

๗๙

๕

เอวํ รณฺเวย คุณฺณกํ กถฺยมา นาย
เทวียา (ตํ) สฺสุวา โพรสิสฺสุโต ตสฺส
คุณฺณํ ปกาเสนฺโต จตฺตถํ คาถมาห

พระโพธิสัตว์ ฟังพระดำรัสของ
พระราชเทวี ซึ่งตรัสพรรณนาคุณของ
พระราชอาชานี้แล้ว เมื่อจะประกาศคุณ
ของพระราชาชานี้ จึงกล่าวคาถาที่ ๔ ว่า

๘๐. “ยา ทลิตฺทที ทลิตฺทสฺส
อชฺชมา อชฺชณฺสส กิตฺติมา
สา หิสฺส ปรมมา ภริยา
สหิรณฺณสฺส อิตฺติโย”ติ.

๘๐. “สตรีใดเป็นผู้ยากจน ไม่ทอดทิ้ง
สามีผู้ยากจน เมื่อสามีมั่งคั่ง ก็
เป็นผู้มั่งคั่ง มีชื่อเสียง สตรีนั้น
เป็นยอดภรรยาของบุรุษนั้น เมื่อ
สามีมีเงิน สตรีผู้เป็นภรรยาก็ต้อง
มีเป็นธรรมดา”.

ตตฺถ กิตฺติมาติ กิตฺติสมฺปนฺนาติ
อตุโธ. **สา หิสฺส ปรมมาติ** ยา
ทลิตฺทสฺส สามิกสฺส ทลิตฺทกาเล
สยมุปี ทลิตฺทที หุตฺวา ตํ น ปริจฺจชิ.
อชฺชณฺสสาติ อชฺชณฺกाले อชฺชมา
หุตฺวา สามิกเมว อนฺวตฺตติ สมาน-
สฺซชทุกฺขาว โหติ **สา หิ อสฺส ปรมมา**
อตุตฺตมา ภริยา นาม. **สหิรณฺณสฺสาติ**
สหิรณฺณสฺส ปน อิสฺสรียะ จิตฺสฺส
อิตฺติโย โหนฺติเยว อนจฺฉริยเมวาติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **มี**
ชื่อเสียง ความว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย
ชื่อเสียง. คำว่า **สตรีนั้นแลเป็นยอด**
ภรรยาของเขา ความว่า สตรีใด ใน
เวลาที่สามียากจน แม้นตนเองก็ยอมเป็น
ผู้ยากจนด้วย ไม่ยอมทอดทิ้งสามีนั้น.
คำว่า **ผู้มั่งคั่ง** ความว่า สตรีใด ใน
เวลาที่สามีเป็นผู้มั่งคั่ง ก็เป็นผู้มั่งคั่งด้วย
ยอมคล้อยตามสามีทุกอย่าง เป็นผู้มี
สุขทุกข์ร่วมกันเสมอไป สตรีนั้นแล
เป็นยอดภรรยาสูงสุดของบุรุษนั้น. คำว่า
สามีเป็นผู้มีเงิน ความว่า เมื่อสามีมีเงิน

ดำรงอยู่ในอิสริยยศ สตรีทั้งหลายก็ยอม
มีด้วยเหมือนกัน ข้อนั้นไม่เป็นของ
แปลกประหลาดอะไรเลย.

เอวณฺจ ปน วตฺวา โภชิตฺโต
“อัย มหาราช ตุมหากํ ทุกฺขิตกาล
อรณฺเณ สมานทุกฺขา หุตฺวา วสิ
อิมิสฺสา สมฺมานํ กาคุํ วมฺภูติ”ติ เทเวีย
คุณํ กเถสิ.

ก็แลพระโพธิสัตว์ ครั้นกราบทูล
อย่างนี้แล้ว กราบทูลคุณความดีของ
พระราชเทวีว่า “ข้าแต่มหาราชเจ้า
พระราชเทวีพระองค์นี้ ในเวลาที่พระองค์
ทรงมีความทุกข์ยาก ก็ทรงมีทุกข์ร่วม
ด้วยประทับอยู่ในป่า ควรถที่พระองค์จะ
ทรงทำการยกย่องพระราชเทวีนี้”.

๑) ๒) ๓) ๔) ๕) ๖) ๗) ๘) ๙) ๑๐) ๑๑) ๑๒) ๑๓) ๑๔) ๑๕) ๑๖) ๑๗) ๑๘) ๑๙) ๒๐)
ราชา ตสฺส วจเนน เทเวีย คุณํ
สริตฺวา “ปณฺฑิต ตว กถายาหํ
เทเวีย คุณํ อนุสฺสรินฺ”ติ วตฺวา
ตสฺสา สพฺพิสฺสรียํ อทาสี “ตยาหํ
เทเวีย คุณํ สราปิตฺ”ติ โภชิตฺตสฺส
มหนฺตํ สกฺกาโร อทาสี.

พระราชาทรงระลึกถึงคุณงามความดีของ
พระราชเทวีตามคำของพระโพธิสัตว์นั้น
ได้ แล้วตรัสว่า “ดูกรบัณฑิต เรา
ระลึกถึงคุณของพระเทวีตามถ้อยคำของ
ท่าน” ดังนี้แล้ว ได้พระราชทานอิสริยยศ
ทั้งปวง ให้แก่พระราชเทวี ทั้งได้
พระราชทานเครื่องสักการะมากมายแก่
พระโพธิสัตว์ ตรัสว่า “ท่านเตือนให้เรา
ระลึกถึงคุณงามความดีของพระราชเทวี”.

๑) ๒) ๓) ๔) ๕) ๖) ๗) ๘) ๙) ๑๐) ๑๑) ๑๒) ๑๓) ๑๔) ๑๕) ๑๖) ๑๗) ๑๘) ๑๙) ๒๐)
สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ
สโมธานสิ. สจฺจปรีโยसानเ ชายปติกา

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศจตุราริยสัง
ประมวลชาดก. ในเวลาจบสังข์จะสองสามมี

อรรถกถาชาดก บ.พ.๑๑-๒๗

โสตาปัตติผลแล ปติฏฺฐหีสฺสุ. ตทา
 พาราณสีราชา อโย กุฏุมฺพิโก อโหสิ.
 เทวี อโย อุปาสิกา. ปณฺทิตามจฺโจ
 ปน อหเมวาติ.

ภรรยาดำรงอยู่ในโสตาปัตติผล. พระ
 ราชาแห่งพระนครพาราณสีในชาตินั้น
 ได้กลับชาติมาเกิดเป็นกุฏุมพินี. พระ
 ราชเทวีได้กลับชาติมาเกิดเป็นอุปาสิกา
 ผู้นี้. ส่วนอำมาตย์ผู้เป็นบัณฑิต ได้แก่
 เราตถาคตนั่นเอง ดังนี้แล.

สุจฺจชชาตกถณฺณนา ทสฺมา.

พรรณนาสุจฺจชชาดก ที่ ๑๐ จบ.

ปุจิมฺนทวฺกุโศ ทฺติโย.

ปุจิมันทวรรคที่ ๒ จบ.

ตสุทฺททานํ

ประมวลชาดกที่มีในปุจิมันทวรรคนี้ คือ

ปุจิมฺนุโท กสฺสโป จ,
 ขนฺตีวาที โลหุํมฺภี.
 สหุพฺมํสลากี สโส,
 มตาโรทกณเวรธา
 ติตฺติโร สุจฺจชฺช ทส.

๑. ปุจิมันทชาดก ๒. กัสสปมันทีย-
 ชาดก ๓. ขันตีวาทีชาดก
 ๔. โลหุมภีชาดก ๕. มังสชาดก
 ๖. สสบัณฑิตชาดก ๗. มตโรทก-
 ชาดก ๘. กณเวรชาดก ๙. ติตติโร-
 ชาดก ๑๐. สุจจชชาดก